

Opis razglednica kao arhivskog gradiva i knjižnične građe u arhivima i knjižnicama u Hrvatskoj

Havliček, Petar

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:619858>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-04-02**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI
SMJER ARHIVISTIKA I BIBLIOTEKARSTVO
Ak. god. 2021./2022.

Petar Havliček

**Opis razglednica kao arhivskog gradiva i knjižnične građe
u arhivima i knjižnicama u Hrvatskoj**

Diplomski rad

Mentori: dr.sc. Vlatka Lemić, docent
prof. dr.sc. Ana Barbarić

Zagreb, rujan 2022.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenoj i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

(potpis)

Prije svega želio bih se zahvaliti mentoricama doc. dr.sc. Vlatki Lemić i prof. dr.sc. Ani Barbarić koje su me uputile u temu arhivističkog i bibliografskog opisa razglednica. Zahvaljujem im se na savjetima i pomoći prilikom izrade upitnika za potrebe anketnog istraživanja, te na svim ostalim metodološkim i stručnim savjetima koji su mi pomogli u pisanju ovog rada.

Neizmjernu zahvalnost dugujem roditeljima, braći, sestrama i bakama koji su mi uvijek bili podrška u teškim trenucima studiranja i pisanja ovog rada. Izdvojio bih prerano preminulog brata Vida koji nas je napustio u vrijeme dok je ovaj rad poprimao finalni oblik. Želio bih da ovaj rad ujedno bude posvećen i njemu, koji je uvijek ispitivao i brinuo se kada će diplomski konačno biti gotov.

Zahvaljujem se i svojim prijateljima koji su bili uvijek tu za mene, pa tako i pri pripremi i pisanju ovog rada. Posebno bih izdvojio dragu ekipu iz učeničkog doma „Franje Bučara“ gdje sam proveo zadnju godinu studija. Prijatelji, susjedi i cimeri bili su tu uvijek kad je trebalo „smetati“, no bez njihove podrške i neizmjerne doze šaljivosti i zadirkivanja sigurno je da ovaj rad ne bi ugledao svjetlo dana, zato im od srca zahvaljujem.

Veliko hvala i mojoj najdražoj futsal ekipi Filozofskog fakulteta u kojoj sam proveo najljepše trenutke studiranja i stekao prijatelje za cijeli život.

Sadržaj

Sadržaj.....	ii
1. Uvod.....	1
2. Metodologija rada	2
3. Razglednice.....	4
3.1. Definicija i kratka povijest	4
3.2. Razglednice kao arhivsko gradivo	9
3.3. Razglednice kao knjižnična građa.....	11
3.4. Digitalizacija razglednica.....	14
4. Arhivistički standardi za opis gradiva.....	16
4.1. ISAD(G).....	16
4.1.1. Razvoj ISAD(G)-a	16
4.1.2. Višerazinski opis	17
4.1.3. Elementi opisa.....	18
4.2. ISAAR(CPF)	24
4.2.1. Razvoj ISAAR(CPF)-a	25
4.2.2. Ustroj i uporaba norme	25
4.2.3. Povezivanje normiranog zapisa s arhivskim gradivom i drugim izvorima.....	27
5. Knjižničarski standardi za opis knjižnične građe.....	28
5.1. Objedinjeno izdanje ISBD-a	28
5.1.1. Povijesni razvoj ISBD-a	28
5.1.2. Predmet, svrha i uporaba.....	30
5.1.3. Elementi bibliografskog opisa	30
5.2. ISBD(NBM).....	40
5.3. Standard za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj	41

6.	Opis razglednica u državnim arhivima	44
6.1.	Cilj, metoda i uzorak istraživanja.....	44
6.2.	Rezultati upitnika	45
6.3.	Zaključak istraživanja	56
7.	Opis razglednica u županijskim matičnim narodnim knjižnicama	58
7.1.	Cilj, metoda i uzorak istraživanja.....	58
7.2.	Rezultati upitnika	59
7.3.	Zaključak istraživanja	65
8.	Usporedba opisa razglednica kao arhivskog gradiva i knjižnične građe	67
9.	Zaključak.....	70
	Literatura.....	72
	Popis oznaka i kratica	75
	Popis slika	77
	Popis grafikona	78
	Prilozi.....	79
	Prilog 1 – UPITNIK: Arhivistički opis razglednica u državnim arhivama u RH.....	79
	Prilog 2 – Primjer opisa digitalne reprodukcije razglednice na razini komada iz Zbirke razglednica Marije i Krunoslava Leka (Državni arhiv u Dubrovniku).....	83
	Prilog 3 – UPITNIK: Bibliografski opis razglednica u županijskim matičnim knjižnicama	84
	Prilog 4 – Primjer opisa zbirke razglednica prema ISAD(G)-u.....	87
	Prilog 5 – Prikaz zapisa razglednice u formatu ISBD iz online kataloga Knjižnica grada Zagreba	89
	Sažetak	90
	Summary.....	91

1. Uvod

Razglednice se u današnjem vremenu prezentiraju kao suvenir, predmet kolekcionarskih zbirki, te kao povijesna ostavština uklopljena u dio kulturne baštine jedne zajednice. U kontekstu informacijskih i komunikacijskih znanosti promatraju se kao predmeti kulturne baštine koji se stručno obrađuju i valoriziraju u užim područjima poput arhivistike, bibliotekarstva i muzeologije. Ne isključujući druge istraživačke aspekte koji se proučavaju u okvirima povijesti, etimologije, lingvistike, povijesti umjetnosti i dr., razglednice se u ovom radu promatraju iz perspektive arhivistike i bibliotekarstva. U oba se područja definiraju kao gradivo/građa koje se prikuplja, čuva, obrađuje i prezentira s ciljem dugoročne zaštite i prezentiranja korisnicima. S obzirom na to da se razglednice prikupljaju i u arhivima i u knjižnicama, poželjno je istražiti kako se gleda na razglednice kroz različite stručne pristupe arhivistike i bibliotekarstva.

Polazište istraživanja su teorijski aspekti stručnog opisa razglednica. Prema tome, početak rada je usmjeren na prikaz arhivističkih i knjižničarskih standarda za opis gradiva/građe. U tom dijelu se nastoji pokazati što točno zahtijevaju standardi za izradu stručnih opisa, propisani od strane međunarodnih arhivističkih i knjižničarskih organizacija. Standardi su obrasci koje bi arhivisti i knjižničari trebali slijediti u praktičnom radu, a nastali su s ciljem univerzalne klasifikacije gradiva/građe, kako bi normirani zapisi bili dostupniji bez obzira na jezične, nacionalne i ostale ograničenosti. Sukladno tome, pretpostavka je da bi arhivi i knjižnice trebali koristiti međunarodne standarde prilikom izrade stručnih opisa razglednica. Također, očigledno je da se razglednice, iako pripadaju istoj skupini gradiva/građe, različito opisuju u arhivima i knjižnicama. Isto tako, za očekivati je da se u obje struke prakse opisa razlikuju čak i između pojedinih institucija, te se i takve razlike trebaju uzeti u obzir. Sukladno navedenim pretpostavkama, cilj je ispitati kako se u pojedinim arhivima i knjižnicama u Hrvatskoj opisuju razglednice i primjenjuju li se pritom standardi. Ujedno će se ispitati sličnosti i razlike u pohrani, obradi, opisivanju i evidentiranju razglednica, posebno u slučaju arhiva, te posebno u slučaju knjižnica. Naposljetku će se prikazati i generalna usporedba stručnog opisa razglednica za arhivsku i knjižničarsku praksu.

2. Metodologija rada

Predmet istraživanja su razglednice, kao vrsta gradiva koje prikupljaju i arhivi i knjižnice. U fokusu su istraživanja teorijski i praktični aspekti arhivističkog i bibliografskog opisa razglednica. Cilj je istraživanja vidjeti kako se u praktičnom radu arhivista i knjižničara opisuju razglednice i u kojoj se to mjeri poklapa s međunarodnim standardima za opis gradiva/građe. S obzirom na postavljeni cilj istraživanja, važno je ispitati kako arhivi i knjižnice pohranjuju, organizacijski upravljaju, opisuju i evidentiraju razglednice. Sve to dovodi do glavnih istraživačkih pitanja koja se odnose na načine izrade arhivističkog i bibliografskog opisa u praksi, primjenu standarda za opis, te dostupnost arhivističkih i kataložnih zapisa korisnicima.

Istraživanje se provodi kao usporedba arhivske i knjižničarske prakse opisa razglednica. Sukladno postavljenim istraživačkim pitanjima, potrebno je odrediti uzorak na kojem će se provesti istraživanje. U slučaju arhivske struke kao ciljane populacija odabrani su državni arhivi u Hrvatskoj (18 arhiva). Iz područja knjižničarstva kao ciljane populacija odabrane su županijske matične narodne knjižnice u Hrvatskoj (20 knjižnica). Ciljana populacija je odabrana prema brojčanom i teritorijalnom kriteriju. Približno jednak broj ispitanika u oba slučaja omogućit će približno jednak broj rezultata pa će samim time rezultati istraživanja biti potpuniji. S teritorijalnog aspekta, državni arhivi i županijske matične narodne knjižnice rasprostranjeni su na području cijele Hrvatske, te se većinom njihova sjedišta preklapaju u istim županijama, ponegdje i gradovima.

Metodologija društvenih znanosti propisuje da ne-eksperimentalno istraživanje treba imati svoju metodu, koja služi kao alat za prikupljanje podataka, na kojima se vrši analiza da bi se došlo do rezultata istraživanja, odnosno zaključka. Sukladno istraživačkom cilju i uzorku, najprikladnije je koristiti metodu anketnog istraživanja (metodu upitnika). Anketna metoda je posebni oblik standardiziranog (strukturirani niz pitanja) prikupljanja podataka iz izvora kao što su osobni iskazi o mišljenjima, uvjerenjima, stavovima i ponašanju.¹ Anketna metoda može biti primijenjena u svrhu prikupljanja različitih vrsta podataka. U ovom se istraživanju prikupljaju podaci iz navedenih institucija, što znači da uzorak nije skupina ljudi koja izražava svoje stavove, mišljenja ili ponašanje. Koristi se metoda upitnika koja bi se mogla klasificirati kao anketno istraživanje koje teži opisu (opisna anketa). Opisna su istraživanja ona koja se iz znanstvene perspektive zadržavaju samo na najnižoj razini,

¹ Milas, Goran. Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima. Jastrebarsko : Naklada Slap, 2009. Str. 395.

odnosno pružaju osnove za zaključke o nekoj pojavi.² U ovom slučaju prikupljaju se podaci koji pružaju osnovu za zaključke o pojavi, odnosno stručnom opisu razglednica. S obzirom na to da ovaj upitnik provodi ispitivanje rasprostranjenosti neke pojave, poput primjene standarda u stručnom opisu razglednica u arhivima i knjižnicama, možemo tvrditi da isti zadovoljava svrhovitost anketnog istraživanja u društvenim znanostima.

Upitnik je dostavljen ciljanoj populaciji (arhivima i knjižnicama) tehnikom poštanske ankete, točnije tehnikom elektroničke pošte. To je najmanje zahtjevna i ekonomična tehnika prikupljanja podataka.³ Ekonomično je prije svega jer ne zahtijeva da se posjećuju arhivi i knjižnice kako bi se prikupili podaci. Također je učinkovito jer se podaci mogu prikupiti razmjerno brzo, tako da se za većinu odgovora čeka tjedan ili dva. Tehničke prednosti najviše dolaze do izražaja prilikom slanja e-maila jer se u jednoj poruci mogu dodati adrese elektroničke pošte svih arhiva ili knjižnica. Nedostaci koji bi se mogli pojaviti u ovoj tehnici prikupljanja podataka su: nerazumijevanje postavljenih pitanja, nemogućnost nadzora na time tko zapravo ispunjava upitnik, te pristranost zbog selektivnog odaziva.⁴ Kako bi se izbjegli mogući nedostaci prikupljanja podataka, upitnik sadrži krajnje pojednostavljena i precizna pitanja. Na kraju upitnika su dodane rubrike za kontakt podatke osoba koje ispunjavaju upitnik, kako bi ih se moglo kontaktirati u slučaju da postoje dodatna pitanja ili nejasnoće u odgovorima. Također je u poruci e-maila jezgrovito objašnjeno s kojim ciljem i za koje potrebe se provodi istraživanje te je zajamčena anonimnost za arhive i knjižnice koji to zahtijevaju.

Problemi prikupljanja podataka putem upitnika, tehnikom elektroničke pošte, najviše su se manifestirali u pogledu neodazivanja ispitanika. U slučaju državnih arhiva odaziv je zadovoljavajući, s obzirom na to da se istraživanju odazvalo 13 od 18 državnih arhiva. S druge strane, županijske matične narodne knjižnice su se odazvale polovično, odnosno njih 11 od 20 mogućih. Teško je sa sigurnošću reći koji su razlozi neodazivanja pojedinih arhiva i knjižnica. Moguće je pretpostaviti da im nije prikladna tehnika prikupljanja podataka putem elektroničke pošte ili im ne odgovara format upitnika u word dokumentu.

² Isto, str. 396.

³ Isto, str. 463.

⁴ Isto, str. 464–466.

3. Razglednice

3.1. Definicija i kratka povijest

Razglednica je dopisna poštanska karta sa slikom, fotografijom, crtežom, reklamom i sl. na poledini.⁵ Sličnu definiciju navodi i Hrvatski jezični portal – „razglednica je poštanska karta sa slikom (grada, predjela i sl.) na jednoj strani, odnosno ilustrirana dopisnica“⁶. Potpuniju definiciju donosi istraživač Ivan Bogavčić – „razglednicu možemo definirati kao otvoreni plošni poštanski medij, koji sadržava ilustraciju i predviđen je za pisanu poruku te je namijenjen ili korišten u poštanskom prometu po povlaštenoj tarifi“⁷. Razglednice koje danas poznajemo imaju svoju povijest, dokumenti su prošlosti i dio su kulturne baštine. Prvo zanimanje za razglednice započelo je u okviru *kartofilije* ili *filokartije* (fr. cartophilie, njem.: philokartie, eng.: deltiology).⁸ *Kartofilija* je struka koja se bavi sakupljanjem razglednica i dopisnica, izlaganjem istih na izložbama, te proučavanjem njihove povijesti.⁹ Najraniju definiciju razglednica formulirao je kartofilski autor F. Kalckhoff koji 1897. godine opisuje razglednicu kao dopisnicu s poledinom koju obično u cijelosti zauzima slika.¹⁰ Slično tumačenje su prihvatili i suvremeni kartofili poput Güntera Formeryja i Wolframa Grallerta, koji ističu da ilustracija može biti na cijeloj strani ili samo djelomično na strani za sliku.¹¹

Većina istraživača smatra da su se razglednice razvile iz dopisnica – „komunikacijsko sredstvo u obliku tiskanice na polutvrdoj pravokutnoj papirnoj podlozi standardizirane veličine, namijenjeno prijenosu otvorene i kratke poruke bez omotnice putem javnoga poštanskog prometa“¹². Razglednice su nastale tako što su se dopisnice spojile s ilustriranim zaglavljem papira koji je služio za poslovno dopisivanje različitih industrijskih tvrtki i hotela. Bili su to zapravo stari memorandumi na kojima su bile tiskane slike tvornica, proizvodnih postrojenja, hotela i ljetovališta. Pojava dopisnica sa slikom nagovijestila je promjenu u poštanskom prometu, tako što se privatna tekstualna poruka počela prenositi u kombinaciji s javno vidljivom vizualnom porukom. S vremenom su na dopisnicama prevladali vizualni sadržaji koji su postali univerzalno prepoznatljivi, bili su to prikazi poput veduta naselja, pojedinih građevina, prirode, ljudi i životnih scena.

⁵ Razglednice. // Hrvatska enciklopedija. URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=52030> (2022-06-20)

⁶ Razglednice. // Hrvatski jezični portal. URL: <https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search> (2022-06-20)

⁷ Bogavčić, Ivan; Bogavčić Salopek, Iva. Prve razglednice na prostoru Hrvatske. // Peristil 1/63(2020), str. 124.

⁸ Leko, Krunoslav. Umijeće sakupljanja razglednica. Rijeka : Ex Libris, 2015. Str. 11.

⁹ Isto, str. 11.

¹⁰ Isto, str. 15.

¹¹ Isto, str. 15.

¹² Isto, str. 13–14.

U početku su razglednice imale prednju stranu, adresnu stranu, stranu poštanskog formulara, poledinu i stražnju stranu. Određivanje prednje i stražnje strane razglednice je povijesno problematično. U početku se ilustracija nalazila na adresnoj strani koja je ujedno bila i prednja strana, dok je kasnije ilustracija prešla na stražnji dio zauzimajući cijelu stranu. Tako se dopisnica postepeno pretvorila u razglednicu. U 19. stoljeću se smatralo da je razglednica podvrsta dopisnica, zbog toga što su ilustracije bile smještene na adresnoj strani, a suprotna strana je bila namijenjena za pisanu poruku. To je bilo suprotno od današnjeg kartofilskog pravila prema kojem se ilustracija mora nalaziti na suprotnoj strani od adresnog formulara. Isto tako, razglednicu se promatra kao cjelinu, odnosno jednako se uzima u obzir prednja i stražnja strana, a ne samo ilustrirana strana razglednice.¹³

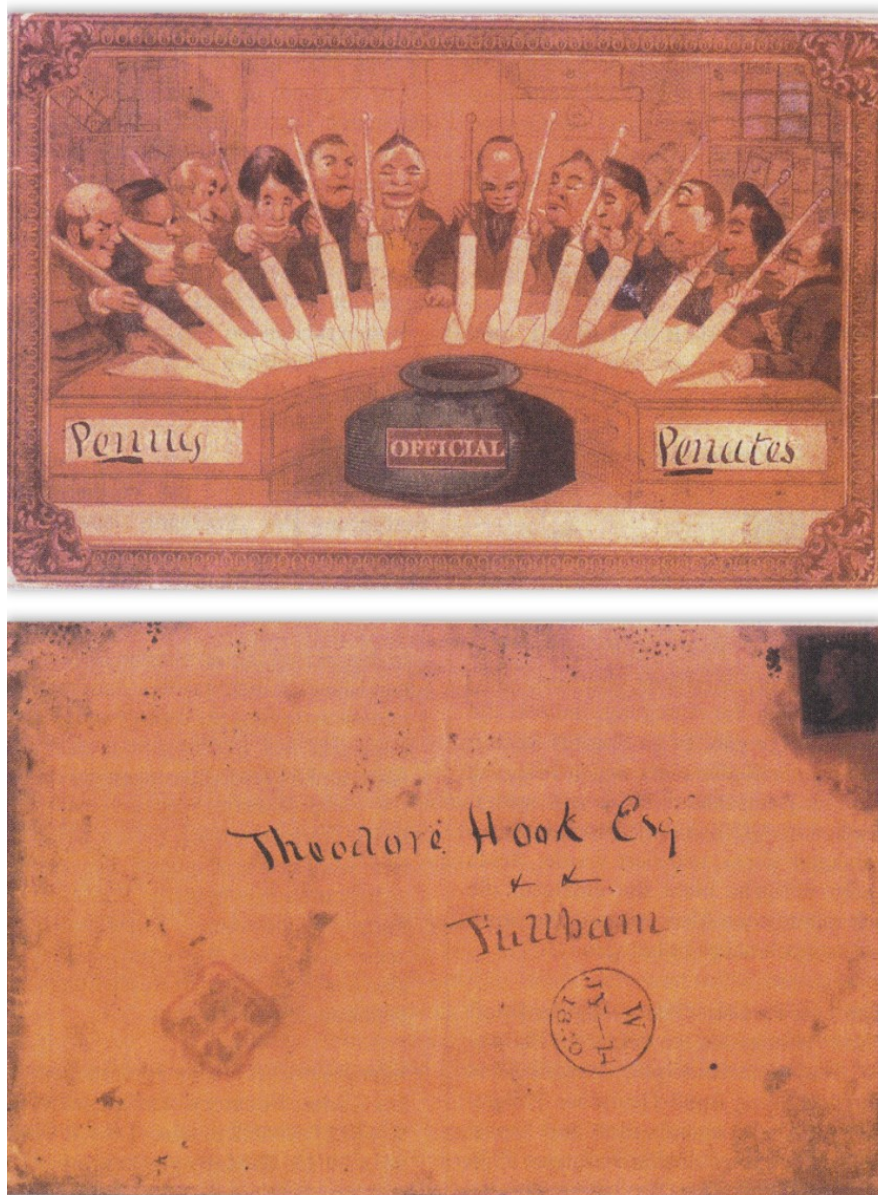
Većina istraživača smatra da je najispravnije datirati postanak razglednica najranije 1869./70., dok sve ranije treba smatrati prehistorijom razglednica. Navedena teza proizlazi iz prihvaćenog mišljenja da se razglednica razvija iz dopisnice pa joj zbog toga ne može prethoditi. Dopisnice su prvi put službeno uvedene u poštanski promet 1869. godine, kada je Austro-ugarska pošta prihvatila prijedlog Emmanuela Herrmana da se u poštanskom prometu upotrebljavaju dopisnice kao medij lakše komunikacije.¹⁴ Prema tome, sve ranije pronađene razglednice smatraju se pretečama razglednica. Najstarija sačuvana preteča razglednica potječe iz 1840. godine, a radi se o rukotvorini koju je na kartonu naslikao i sam sebi na svoju kućnu adresu poslao Theodor Hook iz Londona.¹⁵ Rukotvorina prikazuje poštanske pisare kako stisnuti sjede oko velike tintarnice na stolu. Bila je to zapravo pošalica koju je autor iznio na račun poštarske službe. U najstarije primjerke preteča razglednica spada i karta iz 1843. godine, koju je prodavač božićnih knjiga Henry Cole poslao kao čestitku za Božić.¹⁶ Dakle, preteče razglednica su uglavnom bile tiskane otvorene ili zastupničke karte koje su imale okvire s ilustracijama.

¹³ Isto, str. 16–17.

¹⁴ Bogavčić, I.; Salopek Bogavčić, I. Nav. dj., str. 123.

¹⁵ Leko, K. Nav. dj., str. 22.

¹⁶ Isto, str. 23.

Slika 1. Najstarija preteča razglednica iz 1840.¹⁷

¹⁷ The „Penny Penates.“ // HistoryofInformation.com. URL: <https://www.historyofinformation.com/detail.php?id=2893> (2022-08-08)

Prva službena tiskana razglednica, ujedno i prva ilustrirana poštanska dopisnica, je objavljena 1870. godine, a izradio ju je knjižar August Schwartz iz Oldenburga.¹⁸ Nešto kasnije iste godine, u Francuskoj se pojavila prva ilustrirana poštanska dopisnica, odnosno prva razglednica. Poslana je u Francusku iz Sille le Guillaumea, mjesta na granici Normandije i Bretanje, a izradio ju je prodavač i knjižar Leonard Besnardeau.¹⁹ Obje razglednice sadrže vojničke motive, odnosno prikazuju ratne scene iz Francusko-pruskog rata (1870.-1871.). S obzirom na kontekst nastanka i njihovu funkciju obavještanja s fronta, prve razglednice sadrže ratne simbole – top, puška, vojnik, bojište – koji su uokvireni tekstualnim natpisima. Osim ratne propagande, prve razglednice na području Njemačke i Francuske su služile i kao novogodišnje čestitke.²⁰ Ubrzo su se počele intenzivnije koristiti, pa ih je primjerice 1880. godine u Njemačkom Carstvu bilo u prometu 141 milijun.²¹ U to vrijeme upotreba razglednica proširila se i na područje današnje Austrije, Švicarske i Luksemburga. Prve razglednice izvan Europe su uvedene u Kanadi 1871., te u Sjedinjenim Državama 1873. godine.²²

Najstarije razglednice u Hrvatskoj se pojavljuju u kontekstu tranzita razglednica poštanskim prometom na području Austro-ugarske Monarhije. Najstarija poznata ručno ilustrirana razglednica nastala je u Samoboru 1871. godine i putovala je u Ljubljanu.²³ Najstarija poznata hrvatska tiskana ilustrirana razglednica nastala je krajem 1880. godine kao novogodišnja čestitka Spiridona Tocigla, vlasnika *Hotela de la ville* u Splitu.²⁴ Bila je upućena iz Splita u Veneciju, u otvoreni hotel Bauer Grünwald. Zanimljivo je da je prva razglednica s elementima Hrvatske – prikaz grada Rijeke – putovala 1889. godine, a otkrio ju je zagrebački antikvar Bogdan Vučić.²⁵

¹⁸ Leko, K. Nav. dj., str. 23.

¹⁹ Isto.

²⁰ Bogavčić, I.; Salopek Bogavčić, I. Nav. dj., str. 123.

²¹ Isto, str. 124.

²² Leko, K. Nav. dj., str. 32.

²³ Bogavčić, I.; Salopek Bogavčić, I. Nav. dj., str. 126.

²⁴ Isto, str. 127.

²⁵ Leko, K. Nav. dj., str. 30.oj

Slika 2. Razglednica Hotel de la ville Split, 1880., zbirka Bogavčić (prednja strana)²⁶

Slika 3. Razglednica Hotel de la ville Split, 1880., zbirka Bogavčić (stražnja strana)²⁷

Razglednice su bile najpopularnije u razdoblju od 1897. do 1914. godine, te se to razdoblje, zbog visoke kvalitete manufakturne izrade, naziva zlatno doba razglednica.²⁸ Tada su razglednice bile masovni medij preko kojeg su ljudi dobivali informacije iz svijeta. Daleki krajevi spoznavali su se preko slika na razglednicama. Bio je to najjeftiniji medij preko kojeg su ljudi pratili što se sve događa diljem svijeta. U to vrijeme, razglednice su bile jeftinije od fotografija, pa su samim time bile dostupnije širem krugu ljudi. Pojavljuju se foto-razglednice koje postaju proizvod masovne kulture. Popularnost razglednica u tom razdoblju potvrđuje i činjenica da je 1905. godine kroz svjetski poštanski promet proputovalo oko 7 milijardi

²⁶ Bogavčić, I.; Salopek Bogavčić, I. Nav. dj., str. 128.

²⁷ Isto, str. 128.

²⁸ Leko, K. Nav. dj., str. 40.

razglednica, a njima se može pridodati i 3,5 milijarde kupljenih razglednica, koje nisu putovale, no bile su dio kolekcionarskih zbirki ili su bile obiteljski suveniri.²⁹ Isto tako, u razdoblju od 1901. do 1907. skupljanje razglednica postaje najmasovniji hobi. Popularnost razglednica počinje opadati tijekom Prvog svjetskog rata. Smanjuje se njihova proizvodnja i uglavnom ostaju zanimljive samo kartofilima.

Razdoblje od 1960. do današnjih dana naziva se doba modernih razglednica, a karakteristično je po ponovnom masovnom sakupljanju razglednica. Za razliku od prijašnjih, tadašnji kartofili počinju povijesno vrednovati razglednice, postavljajući ih u historijsku perspektivu. Od 1980-ih razglednice postaju dio istraživačkog korpusa akademske zajednice. Objavljuju se prve kartofilske enciklopedije i pojmovnici, koji nastaju kao rezultat pionirskih istraživanja stručnjaka poput Armanda i Paula Noela, Gerarda i Joellea Neudina, Horsta Hillea i Günthera Formeryja.³⁰ U zadnja dva desetljeća razglednice su predmet znanstvenog istraživanja različitih stručnjaka iz područja urbanistike, arhitekture, povijesti, povijesti umjetnosti, sociologije, etnografije i povijesti mentaliteta. Prema tome, razglednice su postale dio interdisciplinarnih istraživanja koja daju naglasak na povijesne, estetske, kulturne i komunikacijske aspekte. Osim toga, razglednice ostaju predmet kulturne baštine i kao takve čuvaju se u muzejima, arhivima i bibliotekama. Najveća zbirka razglednica pohranjena je u Muzeju Altona u Hamburgu i sadrži oko 1,5 milijuna primjeraka.³¹ Veličinom se još ističu zbirke u Sankt Peterburgu i kartofilska zbirka u dvorcu Rakoczi u Szerencsu u Mađarskoj.³²

3.2. Razglednice kao arhivsko gradivo

U arhivskom kontekstu se razglednice klasificiraju kao dio arhivskog gradiva. „Arhivsko su gradivo zapisi ili dokumenti koji su nastali djelovanjem pravnih ili fizičkih osoba u obavljanju njihove djelatnosti, a od trajnog su značenja za kulturu, povijest i druge znanosti, bez obzira na mjesto i vrijeme njihova nastanka, neovisno o obliku i tvarnom nosaču na kojem su sačuvani.“³³ Zapisi ili dokumenti mogu biti različitih formata – knjige, karte, plakati, tiskovine, slikopisi, pokretne slike i sl. Razglednice su dio slikopisa ili slikovnog arhivskog gradiva. Pod slikovno arhivsko gradivo još spadaju crteži, umjetničke

²⁹ Isto, str. 34.

³⁰ Isto, str. 51.

³¹ Isto, str. 50.

³² Isto, str. 50.

³³ Republika Hrvatska. Zakon o arhivskom gradivu i arhivima. Zagreb : Narodne novine, 2018. [citirano 2022-07-06]. I. Opće odredbe. Članak 3.

slike, fotografije, gravure, akvareli, minijature, slike nastale različitim grafičkim tehnikama (litografije, bakrorezi, duborezi) i tiskane slike.³⁴ Razglednice se u državnim arhivima u Hrvatskoj čuvaju u fondovima i zbirkama. Arhivski fondovi, u pravilu, sadrže vrlo malo slikovnog materijala jer se većinom sastoje od pisanog gradiva na papiru. Rijedak je slučaj da se u pojedinom arhivskom fondu pronađu slike, tiskovine, crteži i minijature. U državnim arhivima se slikovno gradivo najviše pohranjuje u zbirke, pa je tako i u slučaju razglednica. Tako npr. Hrvatski državni arhiv ima zbirku razglednica pod signaturom HR-HDA-1684-Zbirka razglednica, koja sadrži razglednice mjesta i gradova Hrvatske te razglednice drugih država.³⁵ Ostali državni arhivi također čuvaju razglednice kao slikovno gradivo. Općenito je glavni problem kod slikovnog gradiva (pa tako i razglednica) njihova nesređenost.

Čuvanje razglednica u arhivima podrazumijeva pravilnu zaštitu u skladu sa stručnim standardima. Razglednice se skladište u bez-kiselinskim omotnicama izrađenim od poliestera, polietilena i polipropilena. Svaka razglednica se ulaže u posebnu omotnicu, a više takvih omotnica uvrštava se u albume koji na kraju završavaju u zaštitnim kutijama. Tako razglednice ostaju zaštićene od svjetla i vlaga te se mogu lako koristiti. Zaštitna omotnica onemogućuje oštećenje prilikom izvlačenja razglednice iz albuma. Drugi način čuvanja i zaštite razglednica je digitalizacija. Razglednice se skeniraju i pohranjuju u virtualne zbirke. Nakon digitalizacije koriste se samo digitalne reprodukcije razglednica, dok originali ostaju zaštićeni u albumima i rijetko kada se ponovno koriste.³⁶

Zadaća je arhiva da svo gradivo, uključujući i razglednice, čuvaju, sređuju, objavljuju i daju na korištenje. Prilikom obrade arhivskog gradiva koriste se različite norme i standardi, međunarodni i nacionalni. U Hrvatskoj se za arhivski opis gradiva (i razglednica) koriste Opća međunarodna norma za opis arhivskog gradiva (*General International Standard Archival Description* (ISAD(G))) i Međunarodna norma arhivističkog normiranog zapisa za pravne i fizičke osobe te obitelji (*International Standard Archival Authority Record for Corporate Bodies Persons and Families* ISAAR(CPF)). Dok prva norma propisuje pravila za opis gradiva prema elementima i razini opisa, druga određuje kako unutar normiranog arhivističkog zapisa opisati stvaratelje gradiva i na bilo kojoj razini opisa gradiva pružiti kontekstualne obavijesti. U načelu arhivska praksa bi trebala koristiti navedene norme

³⁴ Modrušan, Martin. Slikovno arhivsko gradivo. // Vjesnik Istarskog arhiva, sv. 6-7, god. 6-7 (1996-1997), str. 395.

³⁵ Zbirka razglednica. // ARHiNET : Nacionalni arhivski informacijski sustav. URL: http://arhinet.arhiv.hr/details.aspx?ItemId=1_5567 (2022-07-06)

³⁶ Leko, K. Nav. dj., str. 120–121.

prilikom arhivističkog opisa razglednica, no tek ćemo vidjeti u kojoj mjeri državni arhivi tako postupaju.

3.3. Razglednice kao knjižnična građa

Kada se govori o klasifikaciji razglednica u knjižnicama, arhivima i muzejima možemo izdvojiti tvrdnju Krunoslava Leke da prema „bibliotekarskim, arhivskim i muzejskim određenjima“ razglednice spadaju u neknjižnu grafičku građu.³⁷ Istu tvrdnju u slučaju bibliotekarstva Leko potkrepljuje činjenicom da međunarodna federacija bibliotekarskih ustanova razvrstava razglednice u neknjižnu grafičku građu.³⁸ Grafička građa je „dvodimenzionalna slika ili skup slika proizvedena u izvornom obliku tehnikama kao što su crtanje, slikanje, fotografiranje (predmeti: razglednice, fotografije, plakati...)“³⁹. U bibliotekarstvu na području Hrvatske osnovu za klasifikaciju razglednica daje *Zakon o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti* iz 2019. godine. Člankom 37. razglednice su propisane kao obvezni primjerak i određuju se kao slikovna djela, u koja još spadaju reprodukcije slikovnih umjetničkih djela i plakati.⁴⁰ Postoje kriteriji prema kojima se razglednice mogu svrstati i u „sitni tisak“⁴¹ zbog toga što se sastoje od jednog lista i masovno se proizvode. U Hrvatskoj se u knjižničarstvu često izjednačuju pojmovi „sitni tisak“ i „efemerna građa“⁴², te iako postoje terminološke razlike, u praksi pojmovi često označuju iste publikacije – reklamne prospekte, letke, pamflete, brošure, plakate, posjetnice, kalendare, razglednice, karte, pisma, časopise, novine, note, reklame etikete s kutija za cigarete).⁴³ U inozemnim knjižnicama razglednice se često svrstavaju u efemernu građu jer pojam efemerna u inozemstvu ima isto značenje kao u hrvatskom slučaju pojam sitni tisak, odnosno označava sve što bi spadalo pod sitni tisak i efemernu građu. Međutim, autorice Ana Lešković i Daniela Živković smatraju da razglednice kao publikacije ne bi trebale spadati u efemernu građu jer imaju elemente koji prikazuju veću vrijednost, iako po formatu zadovoljavaju

³⁷ Isto, str. 64.

³⁸ Isto, str. 17.

³⁹ Isto, str. 17–18.

⁴⁰ Republika Hrvatska. *Zakon o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti*. Zagreb : Narodne novine, 2019. [citirano 2022-06-26]. X. Obvezni primjerak. Članak 37.

⁴¹ Sitni tisak – naziv za tiskovine malena opsega proizvedene za specifičnu uporabnu svrhu, sadržaj kojih je vezan uz neki događaj ili predmet interesa (pozivnice, ulaznice, obavijesti) ; Sitni tisak. // Hrvatska enciklopedija. URL: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=56268> (2022-06-22)

⁴² Efemerna građa – prolazni svakodnevni dokumenti koji se proizvode za jednu svrhu i kasnije odbacuju, svakodnevnu građu koja nema stalnu vrijednost jer se proizvodi u velikim količinama ili u raspoloživim formatima ; Lešković, A. ; Živković, D. Efemerna građa i sitni tisak : opseg pojmova u Hrvatskoj i svijetu. Zagreb. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 54(2011), str. 122.

⁴³ Isto, str. 127.

kriterij efemerne građe.⁴⁴ Unatoč svemu, većina knjižničara razvrstava razglednice u neknjižnu grafičku građu jer prilikom vrednovanja uzimaju u obzir da iste sadrže ilustracije ili fotografije.

Sukladno *Zakonu o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti*, razglednice kao obvezni primjerak prikupljaju Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu i Knjižnica Sveučilišta u Splitu.⁴⁵ U Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici razglednice se pohranjuju u Grafičkoj zbirki. Zbirka sadrži približno 150 tisuća razglednica različitog sadržaja – najčešće motivi gradova i naselja, od kojih su najstariji primjerci s kraja 19. stoljeća.⁴⁶ Razglednice se u narodnim knjižnicama najčešće sakupljaju kao efemerna građa u zavičajnim zbirkama. Prema tome, obično ne postoje zbirke efemerne građe, nego su one uklopljene u zavičajnu zbirku. Zanimljiv su primjer Knjižnice grada Zagreba⁴⁷ koje pohranjuju razglednice u zavičajnu zbirku *Zagrabiensia*, a u digitalnom formatu uvrštavaju ih u Grafičku zbirku portala *Digitalizirane zagrebačke baštine*.⁴⁸ O primjerima prakse pohrane razglednica u županijskim matičnim narodnim knjižnicama više u dijelu gdje se prikazuju rezultati provedenog istraživanja.

Postoji problematika kod fizičkog čuvanja razglednica u knjižnicama. Ranija praksa iz 20. stoljeća pokazuje da su se razglednice ulagale u albume. Međutim, pravi je problem takve pohrane prostorna ograničenost albuma. Prema tome, bilo je nemoguće pohraniti cijelu zbirku razglednica u pojedini album. Isto tako, albumi su kao zatvorene cjeline bili nepraktični za ulaganje prinova u zbirku razglednica. Tako su albumi bili praktični samo u slučajevima kada je zbirka razglednica bila zaokružena i kada je sadržavala manji broj primjeraka. Metoda pohrane pomoću albuma odbačena je iz knjižnične prakse jer se pokazala nepraktična i skupa. Kao praktičnija metoda predlaže se sistem pohrane u omotnice i kutije. U oba slučaja sistem organizacije razglednica je jednak, odnosno odabire se za pojedinu skupinu razglednica po jedna omotnica ili kutija. U praksi se pokazalo da je sustav pohrane u omotnice nepraktičan zbog mogućeg oštećenja i težeg rukovanja razglednicama. Knjižnice su se zbog toga odlučile na pohranu u kutijama, gdje su razglednice dobro zaštićene i dobre

⁴⁴ Isto, str. 128.

⁴⁵ Isto, str. 127.

⁴⁶ Grafička zbirka. // Nacionalna i sveučilišna knjižnica. URL: <http://www.nsk.hr/graficka-zbirka/> (2022-07-04)

⁴⁷ Nadalje u tekstu KGZ.

⁴⁸ Digitalizirana zagrebačka baština. // Knjižnice grada Zagreba. URL: <https://digitalnezbirke.kgz.hr/> (2022-07-04)

odijeljene. U slučaju kada se zbirka razglednica pohranjuje u kutijama, svaka je kutija izvana označena rimskim brojem i nazivom skupine ili podskupine koju sadrži.⁴⁹

Kao najznačajnije u slučaju razglednica treba izdvojiti problem katalogizacije. O problemu katalogizacije razglednica kao „bibliotečnog materijala“ upozorila je 1996. godine Vesna Predović. Autorica uočava da kod razglednica nedostaju neki elementi opisa koji bi bili potrebni za normalnu katalogizaciju. Zbog toga se razglednice nisu katalogizirale kao ostala knjižnična građa. Predović je zastupala stajalište da se razglednice trebaju katalogizirati na razini zbirke. Predlagala je da se kreiraju sumarni katalozi zbirke razglednica koji će samo pomoći pri pretraživanju pojedinih razglednica, a neće analitički prikazivati pojedinu razglednicu. Također, predlagala je da se razglednice unutar zbirke razvrstavaju prema tematskim skupinama i podskupinama.⁵⁰

U današnje se vrijeme katalogizacija razglednica provodi pomoću međunarodnih standarda koji propisuju strukturni oblik i sadržaj za izradu bibliografskog ili kataložnog zapisa. Osnovu za katalogizaciju čine Međunarodni standardni bibliografski opis (*International Standard Bibliographic Description – ISBD*), Međunarodni standardni bibliografski opis neknižne građe (*International Standard Bibliographic Description for Non-Book Materials – ISBD(NBM)*) i Međunarodni standardni bibliografski opis elektroničke građe (*International Standard Bibliographic Description for Electronic Resources – ISBD(ER)*) koji služi za bibliografski opis digitalnih reprodukcija razglednica.

Ostali problemi kod katalogizacije razglednice proizlaze iz njezinih elementarnih odrednica. Knjižničarima je problematično odrediti nakladnika i autora te datirati razglednicu. Nakladnik je naručitelj razglednice i financira troškove tiskanja i izdavanja razglednice, dok je izdavač tvrtka ili privatna osoba koja obavlja posao organizacije, pripreme i tiskanja.⁵¹ Problem je što često na razglednicama nije naznačeno ime nakladnika ni mjesto izdavanja. Kako bi se pronašle navedene informacije knjižničar treba konzultirati dodatne izvore. Najčešće bi takva dodatna potraga oduzimala puno vremena, posebno u slučaju starih razglednica, pa se u knjižničarskoj praksi u kataložni zapis upisuju samo one informacije koje se nalaze na građi, odnosno razglednici. Iz istih razloga teško je odrediti autora i datum nastanka razglednice. Autor je osoba ili korporativno tijelo koje je odgovorno

⁴⁹ Predović, Vera. Razglednice kao bibliotečni materijal : odlomci iz veće radnje. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 9, 3/4(1963), str. 120.

⁵⁰ Isto, str. 119.

⁵¹ Leko, K. Nav. dj., str. 55.

za nastanka intelektualnog i umjetničkog sadržaja nekog djela.⁵² U slučaju razglednica, kartofili u autore ubrajaju samo one koji kreiraju ilustraciju ili sliku na razglednici. S obzirom na to da se imena takvih autora ne navode na razglednici, niti se mogu pronaći u dopunskim izvorima, smatra se da se takva djela trebaju svrstati u proizvode masovne kulture, odnosno u efemernu građu. Prilikom određivanja datuma tiskanja, s obzirom na to da godina tiskanja većine starih razglednica nije poznata, koristi se relativno datiranje.⁵³ To znači da se kao datum nastanka uzima godina putovanje razglednice, koju se može pronaći na poštanskom žigu.

3.4. Digitalizacija razglednica

Digitalizacija arhivskog gradiva i knjižnične građe provodi se s ciljem poboljšanja dostupnosti gradiva/građe, zaštite izvornika i stvaranja novih verzija s ciljem proširenja fonda neke ustanove. Svrhovita digitalizacija podrazumijeva iskoristivost računalnog medija, mogućnost izgradnje digitalnih zbirki i privlačenje novih korisnika.⁵⁴

Digitalizacija se u AKM institucijama može provoditi u manjem opsegu ili kroz velike projekte, koji zahtijevaju da se utvrditi koncept, metodologija i ciljevi, te definiraju zahtjevi koje davatelj usluga mora zadovoljiti.⁵⁵ Prvi značajniji projekti digitalizacije razglednica započeli su u okviru općeg nacionalnog projekta „Hrvatska kulturna baština“, Digitalizacija arhivske, knjižnične i muzejske građe pod pokroviteljstvom Ministarstva kulture Republike Hrvatske, započetog 2007 godine. Neki od primjera digitalizacije razglednica u knjižnicama su: projekt *Pozdrav iz Hrvatske : digitalizacija starih razglednica iz grafičke zbirke NSK*⁵⁶; *Digitalizirana zagrebačka baština*⁵⁷ u KGZ-u; *Digitalizacija koprivničkih razglednica*⁵⁸ u Knjižnici i čitaonici „Fran Galović“ Koprivnica. U državnim

⁵² Isto, str 56.

⁵³ Isto, str. 56–57.

⁵⁴ Smjernice za odabir građe za digitalizaciju: Radna verzija. // Nacionalni projekt Hrvatska kulturna baština: Digitalizacija arhivske, knjižnične i muzejske građe. / Ministarstvo kulture Republike Hrvatske = Ministry of Culture, Republic of Croatia. Zagreb, studeni 2007. Str. 2.

⁵⁵ Ađulović, Senad. Arhivi i digitalizacija od mikrofilma do digitalnog arhiva. Bjelovar : Državni arhiv u Bjelovaru, 2019. str 9.

⁵⁶ Vidi detaljnije u; Olujčić, Ilić Tamara. Zbirka razglednica : Grafička zbirka Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. // Knjižnice u procjepu 4 : A što sa sitnim tiskom i sivom literaturom? / uredio Ante Mrgan. Sisak : Knjižničarsko društvo Sisačko-moslavačke županije, 2019. Str. 98–112

⁵⁷ Vidi detaljnije u; Knjižnice grada Zagreba : Digitalne zbirke. URL: <https://digitalnezbirke.kgz.hr/api.php> (2022-08-02)

⁵⁸ Vidi detaljnije u; Janus, Ranka. Stručna obrada razglednica – praksa Knjižnice i čitaonice „Fran Galović“ Koprivnica. // Knjižnice u procjepu 4 : A što sa sitnim tiskom i sivom literaturom? / uredio Ante Mrgan. Sisak : Knjižničarsko društvo Sisačko-moslavačke županije, 2019. Str. 153–170

arhivima, razglednice su uglavnom sporadično digitalizirane, u pravila kao ilustracija veće cjeline građiva u arhivu, npr. u Hrvatskom državnom arhivu⁵⁹, u Državnom arhivu u Zagrebu prikazane kroz izložbu⁶⁰, u Državnom arhivu u Osijeku⁶¹, te u Državnom arhivu u Bjelovaru prikazane kroz virtualnu izložbu⁶².

Jedna od prvih većih digitalizacija razglednica u arhivima je Zbirka razglednica (http://arhinet.arhiv.hr/details.aspx?ItemId=1_11944)⁶³ Državnog arhiva u Rijeci u ARHINET-u (http://arhinet.arhiv.hr/digitalobjects.aspx?ItemId=1_11944)⁶⁴.

Digitalizirane razglednice u arhivima i knjižnicama zahtijevaju novu infrastrukturu za pohranu i prikaz korisnicima. Knjižničari i arhivisti se susreću s izazovima obrade, opisa, pohrane i dostupnosti digitalnih verzija razglednica. U knjižnicama najveći izazov predstavlja kataložna obrada digitalnih reprodukcija, odnosno način bibliografskog opisa istih. Prema Sofiji Klarin, digitalizirane razglednice treba smatrati novim publikacijama pa se samim time one trebaju katalogizirati kao posebni kataložni zapisi, što znači da se podaci o digitalnoj reprodukciji ne bi trebali unositi u kataložni zapis izvornika.⁶⁵ Što se tiče uporabe standarda za bibliografski opis, predlaže se korištenje ISBD(ER)-a i specijaliziranih ISBD-a, u ovom slučaju ISBD(NBM)-a. Arhivi se također susreću s problemima arhivističkog opisa i načinima pohrane te dostupnosti digitaliziranih razglednica. Arhivistički opisi bi se trebali izrađivati prema ISAD(G) standardu, dok se načini pohrane i prikaza razlikuju od arhiva do arhiva, sukladno informatičkim rješenjima u pojedinim državnim arhivima.

⁵⁹ Vidi detaljnije u; Hrvatski državni arhiv : Galerija razglednica. URL: <http://www.arhiv.hr/Galerije/Razglednice> (2022-08-02)

⁶⁰ Vidi detaljnije u; Državni arhiv u Zagrebu : Izložba razglednica. URL: <http://daz.hr/izlozba-razglednica/> (2022-08-02)

⁶¹ Vidi detaljnije u; Državni arhiv u Osijeku : Fotografije i razglednice. URL: <https://www.dao.hr/index.php/gradivo-u-arhivu/digitalizirano-gradivo/fotografije-i-razglednice> (2022-08-02)

⁶² Ađulović, S. Nav. dj., str. 18.

⁶³ Vidi detaljnije u; Zbirka razglednica (zbirka). // ARHINET : Nacionalni arhivski informacijski sustav. URL: http://arhinet.arhiv.hr/details.aspx?ItemId=1_11944 (2022-08-02)

⁶⁴ Vidi detaljnije u; 33. Zbirka razglednica (zbirka). // ARHINET : Nacionalni arhivski informacijski sustav. URL: http://arhinet.arhiv.hr/digitalobjects.aspx?ItemId=1_11944 (2022-08-02)

⁶⁵ Klarin, Sofija. Digitalne reprodukcije : model i elementi kataložnog opisa. // 7. Seminar Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture : zbornik radova / uredila Tinka Katić. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2004. Str. 88.

4. Arhivistički standardi za opis gradiva

4.1. ISAD(G)

Opća međunarodna norma za opis arhivskog gradiva (*International Standard for Archival Description (General)*) je norma koja daje opće smjernice za izradu arhivističkog opisa gradiva. Treba se koristiti kao temelj za razvoj nacionalnih normi ili u kombinaciji s postojećim nacionalnim normama. Cilj je arhivskog opisa gradiva identificirati i pobliže objasniti kontekst te sadržaj gradiva kako bi se olakšala njegova dostupnost. To se postiže izradom sistematičnih i jasnih prikaza koji nastaju na temelju unaprijed osmišljenih modela. Upravo ISAD(G) predstavlja sistematiziranu shemu prema kojoj se stvara arhivistički opis. Norma sadrži opća pravila za opis arhivskog gradiva, koja se primjenjuju bez obzira na oblik ili vrstu nosača opisa. Sadržana pravila ove norme ne koriste se zasebno za specifičnu vrstu građe kao što su pečati, zvučni zapisi ili karte. U tom slučaju koriste se priručnici koji sadrže pravila za opis posebne vrste gradiva i oni se koriste u kombinaciji s ISAD(G)-om, kako bi se osigurao pravilan opis specifičnog arhivskog gradiva. ISAD(G) kreiranjem općih pravila za arhivistički opis postiže sljedeće ciljeve: osigurava izradu dosljednih, uporabivih i razumljivih opisa; olakšava pronalaženje i razmjenu obavijesti o arhivskome gradivu; omogućuje razmjenu normativnih podataka i omogućuje objedinjavanje opisa iz različitih arhiva u unificirani informacijski sustav.⁶⁶

4.1.1. Razvoj ISAD(G)-a

Inicijativu za razvoj univerzalnog arhivističkog standarda za opis gradiva pokrenulo je Međunarodno arhivsko vijeće (ICA, koje je 1990. godine osnovalo povjerenstvo za razvoj arhivističkih opisnih standarda. Radilo se o povjerenstvu koje je bilo zaduženo za izradu nacrtu buduće ISAD(G) norme. Nacrt norme su temeljili na nacionalni arhivističkim standardima. Nakon popunjavanja i prerade, 1992. godine je službeno prihvaćen nacrt za izradu norme i predstavljen je na sjednici povjerenstva, te je zaključeno da se može ići u izradu konačne verzije ISAD(G)-a. Prva je verzija objavljena 1994. godine i odmah je uspostavljena inicijativa za njezinu reviziju s ciljem izdavanja nove poboljšane verzije.⁶⁷

⁶⁶ ISAD(G) : opća međunarodna norma za opis arhivskoga gradiva / odobrilo Povjerenstvo za norme opisa arhivskoga gradiva, Stockholm, 19.-22. rujna 1999. 2. izd. Zagreb : Hrvatski državni arhiv, 2001. Str. 7.

⁶⁷ ISAD(G) : general international standard archival description : final ICA approved version / adopted by the Ad Hoc Commission on Descriptive Standards, Stockholm, Sweden, 21-23 January 1993. Ottawa : International

Sljedeći bitan događaj u razvoju ISAD(G) norme bio je Međunarodni arhivski kongres u Pekingu 1996. godine. Ondje je Ad Hoc Povjerenstvo za norme opisa dobilo status stalnog odbora Međunarodnog arhivskog vijeća. Povjerenstvo je dobilo četverogodišnji mandat u kojem su si zadali izraditi novu verziju ISAD(G)-a. Njihov se rad temeljio na suradnji s članicama Međunarodnog arhivskog vijeća, kojima je upućen poziv da dostave svoje prijedloge preinaka. Krajnji je rok bio 15. rujna 1998. godine, kako bi se na vrijeme počelo s revizijom starog izdanja. Do kraja rujna iste godine Povjerenstvo je prihvatilo prijedloge i rješenja koja su poslali nacionalni odbori, organizacije i pojedinci iz 25 zemalja. Sve je sakupljeno u dokument koji je postao radni dokument za izradu nove verzije ISAD(G)-a. Konačni nacrt nove verzije norme je prihvaćen na trećoj plenarnoj sjednici Povjerenstva u Stockholmu, te je početkom 2000. godine predan u tisak. Objavljen je od strane Međunarodnog arhivskog vijeća kao drugo nadopunjeno izdanje i trenutno je važeći međunarodni standard za opis arhivskog gradiva. Godinu dana nakon toga je izašao hrvatski prijevod u izdanju Hrvatskog državnog arhiva i on se službeno koristi u hrvatskoj arhivskoj struci.⁶⁸

4.1.2. Višerazinski opis

ISAD(G) propisuje pravila po kojima se gradivo opisuje hijerarhijski. Opisu gradiva prethodi sređivanje u kojem se uspostavlja hijerarhijska struktura arhivskih jedinica. Razine hijerarhije u strukturi arhivskog gradiva su fond/zbirka, podfond, serija, podserija, predmet i pojedinačni komad. Arhivistički opis prema ISAD(G)-u slijedi hijerarhijsku strukturu tako što pruža opis na svakoj razini. Takav način opisa naziva se višerazinski opis. Najviša razina opisa je fond ili zbirka. Fond se može opisati kao cjelina ili po pojedinačnim dijelovima. U slučaju da se opisuje kao cjelina, opis treba biti jedinstven i ustrojen prema propisanim elementima. Dijelovi fonda koji se opisuju pojedinačno također moraju slijediti propisane elemente opisa. Osim toga, postoje još opisi na razini serije, podserije, predmeta i pojedinačnog komada. Opis može biti sumarni i analitički, ovisno o detaljnosti opisa na pojedinoj razini.⁶⁹

Council on Archives, 1994. URL: <http://web.mclink.it/MD1431/sito/isaargrp/isad%28g%29e.html>. (2022-08-17)

⁶⁸ ISAD(G) : opća međunarodna norma za opis arhivskoga gradiva / odobrilo Povjerenstvo za norme opisa arhivskoga gradiva, Stockholm, 19.-22. rujna 1999. 2. izd. Zagreb : Hrvatski državni arhiv, 2001. Str 5.

⁶⁹ Isto, str. 12.

Prema ISAD(G)-u propisana su četiri pravila koja treba slijediti u višerazinskom opisu gradiva. Prvo je pravilo opis od općeg ka posebnom. To znači da na razini fonda treba dati obavijesti o fondu u cjelini, i tako na svakoj pojedinoj nižoj razini. Isto tako, dobivene opise treba prikazati u hijerarhijskoj strukturi tako da se poštuje načelo od općeg prema pojedinačnom. Drugo je pravilo prilagodba obavijesti razini opisa. Ono podrazumijeva da se navode samo one obavijesti koje su prilagođene razini koja se opisuje. Na primjer, ne navode se detalji o sadržaju komada ako se opisuje na razini fonda. Treće je pravilo povezivanje opisa, odnosno svaki se opis treba povezati sa slijedećom višom jedinicom opisa te se pritom treba utvrditi svaka razina opisa. Četvrto pravilo određuje obavezu neponavljanja obavijesti. To znači da se na najvišoj razini opisa trebaju navesti sve zajedničke obavijesti za sastavne dijelova, te se onda ne trebaju ponavljati već navedene na nižim razinama.⁷⁰

4.1.3. Elementi opisa

ISAD(G) u opisu gradiva identificira 26 elemenata opisa koji povezani u cjelinu čine arhivistički opis nekog arhivskog entiteta. Elementi su podijeljeni u sedam područja opisa:

1. područje identifikacije
2. područje konteksta
3. područje sadržaja i ustroja
4. područje uvjeta dostupnosti i korištenja
5. područje dopunskih izvora
6. područje napomena
7. područje kontrole opisa⁷¹

Od svih 26 elementa, koji se mogu koristiti prilikom opisa, izdvaja se samo nekoliko njih koji su neophodni za svaki pojedini opis. Elementi koji su smatraju nužnima za međunarodnu razmjenu arhivističkih zapisa su: a) identifikacijska oznaka(e)/signatura(e), b) naslov, c) stvaratelj, d) vrijeme nastanka gradiva, e) količina jedinice opisa i f) razina opisa.⁷²

⁷⁰ Isto, str. 12.

⁷¹ Isto, str. 8.

⁷² Isto.

4.1.3.1. Područje identifikacije

Područje identifikacije sastoji se od pet elemenata: *Identifikacijska oznaka(e)/Signatura(e)*, *Naslov*, *Vrijeme nastanka gradiva*, *Razina opisa* i *Količina i nosač jedinice opisa (količina, opseg, veličina)*. Glavni je cilj ovog područja opisa osigurati obavijesti koje će omogućiti identifikaciju opisane jedinice gradiva.

Identifikacijska oznaka(e)/Signatura(e) predstavlja prvi element opis u području identifikacije. Cilj je identifikacijske oznake pružiti jedinstvenu identifikaciju jedinice opisa i omogućiti vezu s opisom u kojem je prikazana. U ovom elementu opisa je obavezno navesti oznake za jedinstvenu identifikaciju: oznaku zemlje prema posljednjoj verziji ISO 3166; oznaku arhiva sukladno propisanoj nacionalnoj normi ili neku drugu identifikacijsku oznaku; te posebnu smještajnu oznaku, kontrolni broj ili drugu jednoznačnu identifikacijsku oznaku.⁷³

Naslov ima svrhu imenovanja jedinice opisa. Prema pravilima višerazinskog opisa i nacionalnih normi potrebno je navesti izvorni naslov ili sažeti nadomjesni naslov. Izvorni naslov se može skratiti ako je predug, no ne smiju se u kraćenju izgubiti bitne obavijesti. Nadomjesni naslov na višoj razini opisa treba sadržavati naziv stvaratelja gradiva, dok na nižim razinama može uključivati obavijesti poput imena autora dokumenta, pojam koji označuje vrstu gradiva ili neki izraz koji odražava funkcije, mjesto, temu i predmet opisane jedinice. Sukladno propisanim nacionalnim i jezičnim pravilima, potrebno je razlikovati izvorne (formalne) i nadomjesne naslove.⁷⁴

Sljedeći element se naziva *Vrijeme nastanka gradiva*. Njegov je cilj jasno utvrditi i navesti nadnevak(e) nastanka gradiva u jedinici opisa. Postoje dvije vrste navođenja nadnevka, a njihova uporaba ovisi o vrsti gradiva i razini opisa. Može se navesti datum primitka gradiva u tijeku poslovanja ili obavljanju vlastite djelatnosti. U drugom slučaju se navode datumi nastanka gradiva, što uključuje datume preslika, izdanja ili različitih inačica dokumenata (priloga), te datum nastanka izvornog dokumenta, nastalog prije njegova primanja u pisarnicu. Vrijeme nastanka gradiva je obavezan element opisa, osim u slučaju kada se opisuje gradivo koje ima status tekućeg gradiva u pisarnicama. Po potrebi se može navoditi i pojedinačni nadnevak ili raspon godina, te se preporučuje da se za ispravan način pisanja nadnevka koristi ISO 8601:1988.⁷⁵

⁷³ Isto, str. 13.

⁷⁴ Isto, str. 14.

⁷⁵ Isto, str. 16.

Razina opisa je dio opisa u kojem se označuje razina opisivane jedinice u strukturi gradiva. Razine opisa mogu biti fond, podfond, serija, podserija, predmet i komad.⁷⁶

Zadnji element u ovoj skupini je *Količina i nosač jedinice opisa (količina, opseg, veličina)*. Cilj je u ovom dijelu opisa utvrditi i opisati fizički ili logički opseg te nosač jedinice opisa. Pravilo je da se navode količina jedinice opisa, odnosno fizičkih ili logičkih jedinica arapskim brojevima i mjernim jedinicama. Potrebno je navesti i posebni nosač(e) jedinice opisa. Također se mogu navesti dužni ili kubični metri za pojedinu jedinicu opisa.⁷⁷

4.1.3.2. Područje konteksta

Ovo područje uključuje podatke koji pružaju obavijesti o porijeklu i sačuvanosti jedinice opisa. Uključuje četiri potkategorije: *Naziv stvaratelja, Upravna povijest/Biografski podaci, Povijest arhivskog fonda* i *Način preuzimanja ili predaje*.

Naziv stvaratelja pripada ovom području opisa, iako bi po prirodi obavijesti koju nosi mogao spadati u područje identifikacije. Njegov je cilj utvrditi stvaratelja neke jedinice opisa. Pravilo je da se navodi naziv organizacija(e) ili pojedinca(e) koji su odgovorni za nastanka, prikupljanje i čuvanje gradiva. Naziv se treba navesti prema normiranom obliku koji se propisuje međunarodnim i nacionalnim normama prema načelima ISAAR(CPF)-a.⁷⁸

Upravna povijest ili *Biografski podaci* označavaju naziv za potkategoriju opisa gdje se donose obavijesti o stvaratelju ili stvarateljima gradiva neke jedinice opisa. Cilj je ove skupine opisati povijest i biografiju stvaratelja gradiva, kako bi se što bolje razumjelo kontekst nastanka gradiva. Pravilan opis podrazumijeva sažeto ispisanu obavijesti o postanku, razvoju i djelovanju ustanove ili o životu i radu pojedinca ili pojedinaca odgovornih za nastanak jedinice opisa. Također je potrebno navesti dodatne obavijesti koje su dostupne u nekom objavljenom izvoru (navodi se referenca o izvoru).⁷⁹

Povijest arhivskog fonda sadrži podatke o promjenama vlasništva, odgovornosti ili čuvanju gradiva, o zahvatima u gradivo, promjenama kao što su povijest sređivanja, ponovnom korištenju gradiva u svrhu migracije softvera. Svaka intervencija u gradivo mora

⁷⁶ Isto, str. 18.

⁷⁷ Isto.

⁷⁸ Isto, str. 20.

⁷⁹ Isto, str. 21.

se bilježiti tako da se navode datumi pojedinih zahvata. U slučaju da je povijest fonda nepoznata, tu informaciju također treba navesti.⁸⁰

Način preuzimanja ili predaje je polje opisa u kojem se navode informacije o izvoru preuzimanja ili predaje gradiva. Pravilo je da se navodi izvor od kojeg je gradivo preuzeto, datum te način akvizicije. Takvi podaci se slobodno navode ako nisu povjerljivi. U slučaju da je izvor nepoznat, navodi se informacija o tome. Proizvoljno se može navesti broj ili oznaka akvizicije.⁸¹

4.1.3.3. Područje sadržaja i ustroja

Ova skupina opisa sadrži informacije o sadržaju i stupnju sređenosti jedinice opisa. Sastoji se od sljedećih elemenata: *Sadržaj*; *Odabiranje, izlučivanje i rokovi čuvanja*; *Dopune* i *Plan sređivanja*.

Sadržaj pruža informacije koje su bitne za određivanje značenja pojedine jedinice opisa. Pravilno je sažeto opisati okvirni nastanak i sadržaj arhivskog entiteta. Opće informacije koje se upisuju za neku jedinicu gradiva su: vremenski i zemljopisni okvir nastanka, vrsta zapisa, opći predmetni sadržaj, upravni postupci. Detaljnost sadržaja ovisi o razini opisa.⁸²

Odabiranje, izlučivanje i rokovi čuvanja je potkategorija gdje se upisuju sve intervencije u gradivo neke jedinice opisa. Evidentiraju se postupci vrednovanja, odabira i izlučivanja gradiva. Pravilo je da se zahvati u gradivo uvijek opisuju, a osobito ako se pritom mijenja značenje i tumačenje sadržaja. Potrebno je, ako je moguće, navesti tko je odgovoran za provedbu zahvata u jedinici opisa.⁸³

Dopune pružaju obavijesti o tome da se nadopunila neka informacija o jedinici opisa. To primjerice znači da se navodi informacija hoće li se neka jedinica opisa nadopuniti novim gradivom prilikom preuzimanja. Također, mogu se navesti informacije o količini učestalosti budućih preuzimanja.⁸⁴

Plan sređivanja je potkategorija u kojoj se bilježe obavijesti o unutarnjoj strukturi, redu i klasifikacijsko/razredbenom sustavu jedinice opisa. Potrebno je navesti metode koje su

⁸⁰ Isto, str. 24.

⁸¹ Isto, str. 26.

⁸² Isto, str. 27.

⁸³ Isto, str. 30.

⁸⁴ Isto, str. 31

se koristile tijekom procesa sređivanja. U slučaju da se radi o elektroničkom zapisu, treba navesti ili uputiti na obavijest o arhitekturi sustava koji se koristi za pohranu i prikaz.⁸⁵

4.1.3.4. Područje uvjeta dostupnosti i korištenja

U ovu se skupinu upisuju informacije koje pružaju obavijesti o mogućnosti korištenja gradiva koje je sadržano u jedinici opisa. Područje uključuje pet elemenata opisa: *Uvjeti dostupnosti*; *Uvjeti objavljivanja ili umnožavanja*; *Jezik/pismo u gradivu*; *Tvarne značajke i tehnički uvjeti*; *Obavijesna pomagala*.

Uvjeti dostupnosti označavaju element u kojem se navodi je li neka opisivana jedinica dostupna s obzirom na to da postoje ograničenja koja su uzrokovana pravnim statusom, ugovorom ili propisom. Potrebno je, kada je moguće, naznačiti rok i datum nakon kojeg će gradivo biti dostupno.⁸⁶

Slijedi element *Uvjeti objavljivanja ili umnožavanja* u kojem se navode sva ograničenja povezana s objavljivanjem i umnožavanjem gradiva. Mogu se npr. navesti obavijesti o autorskom pravu, što znači da se gradivo ne može umnožavati bez dopuštenja autora.⁸⁷

Jezik/pismo u gradivu odnosi se na svaki posebni jezik, pismo, abecedu, sustav korištenih simbola (šifri), ili kratica koje se pronalaze u gradivu jedinice opisa. Proizvoljno se mogu navesti i ISO oznake za jezik i pismo (ISO 639-1 i ISO 639-2: (jezik), ISO 15924 (pismo)).⁸⁸

Tvarne značajke i tehnički uvjeti uključuju informacije o tvarnim značajkama i tehničkim aspektima koji utječu na korištenja gradiva. Tu se primjerice navode svi aspekti čuvanja gradiva i čimbenici koji uvjetuju njegovo korištenje. U slučaju digitalnog gradiva navodi se podatak o softveru ili hardveru koji omogućuju pristup sadržaju.⁸⁹

Zadnji element u ovoj kategoriji opisa su *Obavijesna pomagala*. Unutar ove skupine sadržani su podaci o svim mogućim obavijesnim pomagalima za jedinicu opisa. Navode se

⁸⁵ Isto.

⁸⁶ Isto, str. 33.

⁸⁷ Isto, str. 34.

⁸⁸ Isto, str. 36.

⁸⁹ Isto.

sva pomagala koja ima stvaratelj gradiva i nadležni arhiv, a sadrže podatke o sadržaju i kontekstu jedinice opisa.⁹⁰

4.1.3.5. Područje dopunskih izvora

Ovo područje opisa služi za navođenje podataka o drugim dopunskim izvorima koji su na bilo koji način bitno povezani s jedinicom opisa. Uključeni su sljedeći elementi: *Postojanje i mjesto čuvanja izvornika*; *Postojanje i mjesto čuvanja preslika*; *Dopunski izvori*; *Bibliografija*.

Prvi element u ovoj grupi naziva se *Postojanje i mjesto čuvanja izvornika*. Kao što naziv upućuje, ovdje se navode obavijesti o postojanju, mjestu čuvanja, dostupnosti i/ili uništenosti izvornika. U slučaju da jedinica opisa postoji u izvornom obliku, onda se navodi mjesto njezina čuvanja i oznaka identifikacije. U slučaju da ne postoje izvornici, navodi se informacija o tome.⁹¹

Postojanje i mjesto čuvanja preslika je važno u slučaju da postoji preslika jedinice opisa. Kada postoji preslika navode se iste informacije kao i za prethodno navedeni izvornik, te se navodi mjesto čuvanja i identifikacijska oznaka.⁹²

Dopunski izvori su dodatni izvori podatka koji su u na neki način povezano s jedinicom opisa i pružaju dopunske podatke o njoj. Potrebno je navesti obavijesti o takvim izvorima, njihovom porijeklu i drugim vezama s jedinicom opisa. Pri tome je bitno da se sažeto objasni priroda te povezanosti.⁹³

Pod *Bibliografiju* spadaju podaci o svim publikacijama koje se odnose na jedinicu opisa ili su nastale na temelju njezina proučavanja. Svakako treba u popisu navesti i uputnicu na izdanja objavljenog gradiva ili faksimil.⁹⁴

4.1.3.6. Područje napomene

Ova skupina opisa sadrži samo jedan element koji je istoimen s nazivom područja opisa. Ono uključuje sve posebne i druge bitne obavijesti koje se ne mogu navesti u

⁹⁰ Isto, str. 37.

⁹¹ Isto, str. 39.

⁹² Isto.

⁹³ Isto, str. 40.

⁹⁴ Isto, str. 42.

elementima ostalih područja opisa. Uvjet je da se posebne obavijesti ne navode ako su spomenute u nekom od prethodnih elemenata opisa.⁹⁵

4.1.3.7. Područje kontrole opisa

Zadnje područje opisa pruža informacije o tome kako je i kada izrađen opis i tko je njegov autor. Sastoji se od tri potkategorije: *Napomena arhivista*; *Pravila ili propisi*; *Nadnevak izrade opisa*.

Napomena arhivista služi kako bi se pojasnilo kako je opis izrađen i tko ga je izradio. Navodi se koji su izvori korišteni tijekom izrade opisa te podaci o osobi koja ga je sastavila.⁹⁶

Potrebno je navesti *Pravila ili propise* u kojima se upozorava na što se sve referiralo u izradi opisa. Tu se uzimaju u obzir međunarodni, nacionalni i lokalni propisi i pravila, ovisno o kontekstu izrade opisa.⁹⁷

Nadnevak izrade opisa pruža jednostavnu informaciju kada je opis nastao ili kada je preformuliran.⁹⁸

4.2. ISAAR(CPF)

Međunarodna norma arhivističkog normiranog zapisa za pravne i fizičke osobe te obitelji (*International Standard Archival Authority Record for Corporate Bodies, Persons and Families*) je norma koja daje naputak za izradu arhivističkih normiranih zapisa za pravne osobe, fizičke osobe i obitelji povezane sa stvaranjem i upravljanjem arhivskim gradivom. Svrha je ove norme kontekstualna nadopuna opisa arhivskog gradiva, kojeg pruža ISAD(G), s obavijestima o stvarateljima arhivskog gradiva. U kombinaciji s ISAD(G)-om ova norma daje potpunije obavijesti za cjeloviti arhivistički zapis. Preporučuje se njezino korištenje usporedno s ostalim nacionalnim normama za arhivistički opis. Osnovni je cilj ove norme utvrditi opća pravila za standardizaciju arhivističkog opisa stvaratelja i konteksta nastanka gradiva, i tako omogućiti: pristup arhivskom gradivu na temelju opisa konteksta nastanka gradiva (takvi opisi su često povezani s različitim spisima koji su razmješteni topografski posvuda); korisnicima omogućiti bolje razumijevanje gradiva kroz opis o kontekstu nastanka

⁹⁵ Isto, str. 43.

⁹⁶ Isto.

⁹⁷ Isto, str. 44.

⁹⁸ Isto, str. 44–45.

istog; dati točnu identifikaciju stvaratelja arhivskog gradiva, tako što se opisuju veze između različitih stvaratelja; te omogućiti razmjenu opisa između ustanova, sustava i mreža.

4.2.1. Razvoj ISAAR(CPF)-a

Ad Hoc Povjerenstvo za norme opisa, pod nadležnošću Međunarodnog arhivskog vijeća, izradilo je nacrt dokumenta za standardni opis stvaratelja arhivskog gradiva na sjednici u Haagu 1994. godine. Povjerenstvo je u iduće dvije godine, na temelju pristiglih prijedloga i primjedbi, izradilo konačni dokument. Prvo izdanje standarda je objavilo Međunarodno arhivsko vijeće 1996. godine pod nazivom ISAAR(CPF). Kao i u slučaju ISAD(G)-a, odmah su uslijedile revizije i rad na izradi novog prerađenog izdanja. Povjerenstvo je prikupljalo mišljenja, kritike i prijedloge nacionalnih odbora, kako bi na temelju njih izradilo nacrt novog izdanja. Novo prerađeno izdanje je objavljeno 2004. godine i to je trenutno službeno važeće izdanje ISAAR(CPF)-a. Novitet dopunjenog izdanje je dodatak u kojem se jezgrovito prikazuje kako se arhivistički normirani zapis povezuje s opisom arhivskog gradiva, kojeg propisuje ISAD(G). Prijevod na hrvatski jezik je izašao u izdanju Hrvatskog državnog arhiva 2006. godine.⁹⁹

4.2.2. Ustroj i uporaba norme

Temeljna jedinica ustroja ove norme je arhivistički zapis. Norma zapravo određuje koje će se vrste obavijesti uključiti u normirani arhivistički zapis. Normirani se zapis definira kao: „normirani oblik imena povezan s ostalim obavijesnim elementima koji identificiraju i opisuju entitet čije je to ime i koji može upućivati na druge normirane zapise.“¹⁰⁰ ISAAR(CPF) norma sadrži 27 elemenata opisa koji međusobnim povezivanjem čine arhivistički normirani zapis. Svaki obavijesni element sadrži sljedeće: „a) naziv elementa opisa; b) navod o svrsi elementa opisa; c) navod o pravilu (ili pravilima) koja se mogu primijeniti na element; d) gdje je moguće, primjere koji prikazuju primjenu pravila.“¹⁰¹

⁹⁹ ISAAR (CPF) : međunarodna norma arhivističkog normiranog zapisa za pravne i fizičke osobe te obitelji / priredilo Povjerenstvo za norme opisa, prihvaćeno u Canberri, Australija, 27.-30. listopada 2003. 2. izd. Zagreb : Hrvatski državni arhiv, 2006. Str. 7.

¹⁰⁰ Isto, str. 12.

¹⁰¹ Isto.

Elementi opisa su raspoređeni u četiri područja obavijesti:

1. područje identifikacije,
2. područje opisa,
3. područje veza i
4. područje kontrole.¹⁰²

U *područje identifikacije* se uvrštavaju obavijesti koje jednoznačno identificiraju stvaratelja koji je predmet opisa i definiraju se normirane pristupnice za zapis. Cilj je utvrditi vrstu entiteta koji se opisuje, a to može biti pravna ili fizička osoba te obitelj. Područje se sastoji od šest elemenata opisa: *Vrsta entiteta, Normirani oblik(ci) naziva, Usporedni oblici naziva, Normirani oblici naziva prema drugim pravilima, Drugi oblici naziva i Oznake za pravne osobe.*¹⁰³

Područje opisa sadrži obavijesti kojima se opisuje priroda, kontekst i djelovanje entiteta koji se opisuje. To znači da se jezgrovito navode podaci o povijesti i službenom djelovanju pravne ili fizičke osobe, ili obitelji, ovisno koga se opisuje. U ovo područje opisa uključeno je osam elemenata: *Vrijeme djelovanja; Povijest; Mjesta; Pravni položaj; Funkcije, zanimanja, djelatnosti; Nadležnosti/Izvori ovlasti; Unutarnji ustroj/Genealogija; i Opći kontekst.*¹⁰⁴

Područje veza uključuje obavijesti gdje su opisane veze s drugim pravnim i fizičkim osobama te obiteljima. Cilj je povezati informacije o stvaratelju s drugim stvarateljima koji bi mogli biti opisani u drugim normiranim zapisima. Obavijesti se navode pod sljedećim elementima: *Nazivi/oznake povezanih pravnih osoba, pojedinaca ili obitelji; Vrsta veze; Opis veze; i Nadnevc i veze.*¹⁰⁵

Zadnje se navodi *područje kontrole* gdje se jednoznačno identificira normirani zapis i gdje se bilježi obavijest o tome kako, kada i koja je ustanova odgovorna za nastanak i čuvanje zapisa. Pravilo je da se jedinstvena oznaka identifikacije normiranog zapisa bilježi prema pravilima lokalnih i/ili nacionalnih konvencija. Područje kontrole uključuje devet elemenata opisa: *Oznaka normiranog zapisa; Oznaka ustanove; Pravila i/ili konvencije; Status; Razina*

¹⁰² Isto.

¹⁰³ Isto, str. 15–17.

¹⁰⁴ Isto, str. 18–23.

¹⁰⁵ Isto, str. 24–25.

*podrobnosti; Nadnevcima nastanka izmjena i brisanja; Jezici i pisma; Izvori; te Napomene o održavanju.*¹⁰⁶

ISAAR(CPF) daje predložak za korištenje svih 27 elemenata pri izradi arhivističkog normiranog zapisa. Međutim, samo četiri elementa se smatraju obaveznima: *Vrsta entiteta, Normirani oblik(ci) naziva, Vrijeme djelovanja i Oznaka normiranog zapisa*. Uporaba ostalih elemenata ovisi o prirodi entiteta koji se opisuje, odnosno zahtjevima sustava ili mreže u kojoj priređivač zapisa radi. O tome također ovisi hoće li se elementi opisa prikazati u strukturiranom ili tekstualnom formatu.¹⁰⁷

4.2.3. Povezivanje normiranog zapisa s arhivskim gradivom i drugim izvorima

U svrhu boljeg razumijevanja i lakše dostupnosti arhivskog gradiva, normirani zapis se povezuje s opisom arhivskog gradiva. Tako se gradivo dovodi u vezu sa stvarateljem, odnosno povezuje se s kontekstom nastanka i uvjetima pod kojima je stvaratelj kreirao gradivo. Normirani zapis može biti povezan i s drugim odgovarajućim izvorima obavijesti. U situaciji kad se uspostave takve veze između stvaratelja i gradiva, potrebno je koncizno opisati prirodu veza između pravne, fizičke osobe te obitelji i opisanog izvora. Obavijesti o povezanosti s arhivskim gradivom i drugim izvorima bilježe se kroz sljedeće elemente: *Oznake i naslove povezanih izvora* (jednoznačna identifikacija arhivskog gradiva ili drugi izvor obavijesti), *Vrsta povezanih izvora, Priroda veza* (misli se na veze između stvaratelja i povezanog izvora) i *Nadnevcima povezanih izvora i/ili veza*.¹⁰⁸

¹⁰⁶ Isto, str. 26–29.

¹⁰⁷ Isto, str. 13.

¹⁰⁸ Isto, str. 30.

5. Knjižničarski standardi za opis knjižnične građe

5.1. Objedinjeno izdanje ISBD-a

Međunarodni standardni bibliografski opis (*International Standard Bibliographic Description*) je glavni standard koji sadrži skup pravila i propisa za univerzalni bibliografski opis knjižnične građe. Njegova je namjena „da omogući univerzalnu i brzu dostupnost, u međunarodno prihvatljivom obliku, osnovnih bibliografskih podataka za svu objavljenu građu u svim zemljama.“¹⁰⁹ Glavni je cilj ISBD-a osigurati dosljednost u razmjeni bibliografskih podataka. ISBD ima propisanu strukturu u kojoj se nalaze elementi podatka za opis građe poredani točno određenim redosljedom. Osim toga, propisana je interpunkcija koja se koristi za prepoznavanje i prikaz elemenata podataka, neovisno o jezičnim razlikama. U ovom radu prikazat će se *Objedinjeno izdanje ISBD-a*¹¹⁰ koje je u hrvatskom prijevodu izašlo 2014. godine. Posebnost ovog izdanja je u tome što objedinjuje opće odredbe koje se odnose na svu vrstu građe te druge odredbe koje se odnose na podatke za opis posebne vrste građe.

5.1.1. Povijesni razvoj ISBD-a

Početak ISBD-a smješta se u 1969. godinu, kada se održao Međunarodni sastanak kataložnih stručnjaka pod pokroviteljstvom IFLA-ina Odbora za katalogizaciju. Predloženo je da se izradi standard koji bi određivao oblik i sadržaj bibliografskog opisa. Nedugo zatim, pokrenut je rad na izradi koncepta standarda, koji se temeljio na međunarodnom dijeljenju i razmjeni bibliografskih podataka. Prvo izdanje ISBD-a bio je *Međunarodni standardni bibliografski opis omeđenih publikacija* (ISBD(M)) objavljen 1971. godine, a imao je i prerađena izdanja 1974. i 1978. godine. Standard za serijske publikacije izlazi 1974. godine pod nazivom *Međunarodni standardni bibliografski opis serijskih publikacija* (ISBD(S)). Godine 1977. izlazi nekoliko standarda za različitu vrstu građe – *Međunarodni standardni bibliografski opis neknjižne građe* (ISBD(NBM)), *Međunarodni standardni bibliografski opis*

¹⁰⁹ ISBD: Međunarodni standardni bibliografski opis. / preporučila Skupina za pregled ISBD-a; odobrio Stalni odbor IFLA-ine Sekcije za katalogizaciju; [s engleskog prevela i predgovor napisala A. Barbarić]. Objedinjeno izd. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2014. Str. XV.

¹¹⁰ ISBD : Međunarodni standardni bibliografski opis / preporučila Skupina za pregled ISBD-a ; odobrio Stalni odbor IFLA-ine Sekcije za katalogizaciju ; [s engleskog prevela i predgovor napisala Ana Barbarić]. Objedinjeno izd. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2014.

kartografske građe (ISBD(CM)) i *Opći međunarodni standardni bibliografski opis* (ISBD(G)).¹¹¹

Godine 1980. nastavlja se objavljivanje ISBD-ova za posebnu vrstu građe. Objavljeni su *Međunarodni standardni bibliografski opis starih omeđenih publikacija* (ISBD(A)) i *Međunarodni standardni bibliografski opis tiskanih muzikalija* (ISBD(PM)). Odlukom IFLA-e iz 1977. godine, stopirano je mijenjanje tekstova svih ISBD-ova na pet godina. Uslijed toga, 1981. imenovan je stalni Odbor za pregled ISBD-a čija je zadaća bila priprema planova za pregled i preradu dosadašnjih izdanja. Rezultat rada su bila nova izdanja objavljena kako slijedi: ISBD(M), ISBD(CM) i ISBD(NBM) 1987., ISBD(S) 1988., ISBD(CF) za računalne datoteke 1990., ISBD(A) i ISBD(PM) 1991. i ISBD(G) 1992. Treba još istaknuti kako je 1997. godine ISBD(CF) promijenio naziv u ISBD(ER), te je od tada namijenjen za opis elektroničke građe.¹¹²

Daljnja strategija razvoja ISBD-a išla je u smjeru izrade objedinjenog izdanja. Odluka je donesena na IFLA-inoj konferenciji u Berlinu 2003. godine. Imenovana je Studijska skupina za budući razvoj ISBD-a, koja je trebala riješiti probleme koji su priječili izradu objedinjenog izdanja. Trebalo je uskladiti i povezati sve postojeće specijalizirane ISBD-ove u jedan opći propis, a da pri tome budu uklopljeni i elementi koji se odnose na pojedinu specifičnu vrstu građe. Nakon provedenih testiranja, 2006. godine IFLA je odlučila objaviti objedinjeno izdanje koje je trebalo sadržavati sadržaj sedam specijaliziranih normi. Prvo objedinjeno izdanje je objavljeno 2007. godine, te je odmah podlegnuto pregledima i preradama. IFLA se 2009. godine odlučuje za značajnu promjenu i objavljuje dokument sa *Skupinom 0*, koja se naziva *Oblik sadržaja i vrsta medija*, a kreirana je od elementa *opće oznake građe* koji je uklonjen iz prve skupine. U srpnju 2011. godine je objavljeno novo objedinjeno izdanje ISBD-a, na engleskom jeziku, kao tiskana i elektronička knjiga. Uz knjigu IFLA je objavila i dokument koji sadrži cjelovite primjere kao dodatak objedinjenog ISBD-a. Preliminarna verzija je izašla na mrežnim stranicama 2009. godine, dok je prepravljena i dopunjena inačica dokumenta izašla 2013. godine. Zanimljivo je da dokument sadrži primjere iz različitih hrvatskih knjižnica i sveučilišta.¹¹³

¹¹¹ Radovčić, Marija, Barbarić, Ana. ISBD – Od prošlosti k budućnosti. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 56, 4(2013), str. 206–207.

¹¹² ISBD. Objedinjeno izd., str. XVIII–XIX.

¹¹³ Radovčić, M., Barbarić, A. Nav. dj., str. 217–220.

5.1.2. Predmet, svrha i uporaba

ISBD određuje uvjete opisa i identifikaciju sve vrste objavljene građe u knjižnicama. Odnosi se također na građu koju koriste osobe oštećena vida, kao i onu objavljenu za ograničeno raspačavanje ili pak prodaju na zahtjev. Neovisno o vrsti građe, ISBD utvrđuje elemente podataka kao osnovu opisa jedinice građe, redoslijed njihova bilježenja i propisanu interpunkciju koja omogućuje univerzalno prepoznavanje i prikaz podataka neovisno o jeziku opisa. Osnovna svrha ISBD-a je urediti usklađenu deskriptivnu katalogizaciju u cijelom svijetu, odnosno olakšati međunarodnu razmjenu bibliografskih zapisa u cijeloj knjižničarskoj i informacijskoj zajednici. To znači da se propisanom univerzalnom shemom bibliografskog opisa mogu razmjenjivati zapisi iz različitih izvora, odnosno da se bibliografski zapisi u jednoj zemlji mogu preuzeti u kataloge ili bibliografske popise bilo koje druge zemlje. Također omogućuje razumijevanje bibliografskih zapisa unatoč jezičnim ograničenjima i olakšava njihov prijenos u elektronički oblik. ISBD sadrži najveću moguću većinu opisnih podataka koji se upotrebljavaju u različitim bibliografskim djelatnostima. Zbog toga sadrži elemente opisa koji su obavezni za jednu ili više djelatnosti, no nisu nužno za sve. Zapravo je malo elemenata opisa koji su obavezni i moraju biti uključeni u svaki opis prema ISBD-u. Obavezno mora biti uključen stvarni naslov, ostali elementi, poput podatka o izdanju, obavezni su samo ako je podatak dostupan. Prema tome, obavezni elementi mogu biti označeni kao: *Obavezno* ili *Obavezno kad je dostupno* ili *Obavezno kad je primjenjivo*, ili pod izrazom u tekstu kao *navodi se* ili *navode se*, dok se za izborne elemente koristi izraz *može se navesti*. Potpuni bibliografski zapis prema ISBD-u trebala bi imati svaka jedinica građe objavljena u pojedinoj državi, za što su odgovorne nacionalne bibliografske agencije. Isto tako, svaki takav opis treba sadržavati sve obavezne elemente navedene u ISBD-u, ukoliko su podaci primjenjivi za opis određene jedinice građe. Isto se preporučuje svim ostalim knjižnicama, ustanovama u kulturi, nakladnicima, neovisnim znanstvenicima i različitim online zajednicama.¹¹⁴

5.1.3. Elementi bibliografskog opisa

Objedinjeno izdanje ISBD-a sadrži 9 skupina elemenata opisa. Svaka skupina opisa sadrži dodatne elemente za detaljniji opis. Isto tako, za svaku skupinu opisa propisana je

¹¹⁴ ISBD. Objedinjeno izd., str. 1–2.

interpunkcija i izvori podataka po usklađenom redosljedju. Glavne skupine elemenata opisa su sljedeće:

- skupina 0 : Oblik sadržaja i vrsta medija
- skupina 1 : Stvarni naslovi i podaci o odgovornosti
- skupina 2 : Izdanje
- skupina 3 : Podaci specifični za vrstu građe
- skupina 4 : Izdavanje, proizvodnja, raspačavanje itd.
- skupina 5 : Materijalni opis
- skupina 6 : Nakladnička cjelina i višedijelna omeđena građa
- skupina 7 : Napomena
- skupina 8 : Identifikator jedinice građe i uvjeti dostupnosti

5.1.3.1. Skupina 0 : Oblik sadržaja i vrsta medija

Na samom početku opisa iskazani su oblik ili oblici u kojima je prenesen sadržaj jedinice građe, kao i vrsta medija preko kojeg se prenosi taj sadržaj, a sve u svrhu kako bi se u katalogu preglednije identificiralo i odabralo određenu jedinicu građe. Uključenost ove informacije u cjelovitom opisu jedinice građe omogućuje svim kategorijama korisnika olakšani pristup određenoj građi. Skupina 0 sadržava dva elementa: *Oblik sadržaja* i *Vrsta medija*.¹¹⁵

Oblik sadržaja je obavezan element opisa, te prikazuje kategorije mogućih oblika u kojima je sadržaj jedinice građe prikazan. Može se iskazati kao jedan ili više izraza i to na jeziku i pismu koje je odabrala nadležna kataložna agencija. U hrvatskom slučaju izrazi su sljedeći: drugi oblik sadržaja, glazba, izgovorena riječ, objekt, pokret, program, skup podataka, slika, tekst, viševrstni oblici sadržaja i zvukovi. U slučaju da jedinica građe ima mješoviti sadržaj (npr. tiskana knjiga s ilustracijama), ako je prva vrsta sadržaja dominantna, a drugi dio sadržaja je zanemariv, oblici sadržaja koji nisu prevladavajući mogu se izostaviti. Element *Oblik sadržaja* proširen je jednom ili više potkategorija *Obilježja sadržaja*. Potkategorije određuju vrstu, pokret, dimenzionalnosti i osjetilnu prirodu opisivane jedinice građe.¹¹⁶

Kategorija *vrsta medija* je obavezan element u opisu jedinice građe. Tom kategorijom se izražava podatak o formatu u kojem se prenosi sadržaj neke jedinice građe. Izraz koji se koriste u hrvatskom slučaju su: audio, drugi medij, elektronički/a, mikrooblik,

¹¹⁵ Isto, str. 35.

¹¹⁶ Isto, str. 37–39.

mikroskopski/a, neposredovan/a, projiciran/a, stereografski/a, video, viševrtni mediji. S obzirom na vrstu medija, u ovu kategoriju ubrajaju se i podaci o vrstama uređaja koji su potrebni da bi se emitirao, prikazivao, pregledavao i pokretao sadržaj s određenog medija.¹¹⁷

5.1.3.2. Skupina 1 : Stvarni naslov i podaci o odgovornosti

Prva skupina sadržava kategorije *glavni stvarni naslov*, *usporedni stvarni naslov*, *podnaslov* i *podatke o odgovornosti*.

Glavni stvarni naslov navodi se uvijek kao prvi element skupine 1, unatoč tome što mu u izvoru podatka prethode podaci o odgovornosti, izdanju, nakladničkoj cjelini, izdavanju, godini, cijeni i sl. Navodi se obavezno uvijek kada je podatak dostupan. Najvažniji je naziv jedinice građe te uključuje alternativne naslove, no ne obuhvaća usporedne stvarne naslove i podnaslove. Sastoji se od jednog ili od više izraza koji pokazuju vrstu djela ili ukazuju na njegov intelektualni ili umjetnički sadržaj, ili od jednog ili više generičkih izraza. Može se sastojati od imena osoba ili naziv korporativnog tijela, koji se koriste kada se u izvoru podataka ne navodi stvarni naslov. Također, može sadržavati skup inicijala, akronima ili logotipa, kao i brojke ili slova. U slučaju kada su podaci o odgovornosti i nazivu nakladnika jezično povezani sa stvarnim naslovom, onda se i oni uvrštavaju pod glavni stvarni naslov. U krajnjem slučaju može se sastojati od zajedničkog stvarnog naslova i podređenog stvarnog naslova.¹¹⁸

Usporedni stvarni naslov je stvarni naslov na jeziku ili pismu koji su različiti od jezika ili pisma glavnog stvarnog naslova te mu je u izvoru podataka ravnopravan. Svaka jedinica građe može imati jedan ili više usporednih stvarnih naslova. Isti se koriste kada su potrebni za identifikaciju građe ili su na neki drugi način potrebni korisnicima kataloga.¹¹⁹

Podnaslov se sastoji od riječi, izreka ili skupa znakova koji se pojavljuju uz glavni stvarni naslov, usporedni stvarni naslov ili stvarne naslove pojedinačnih djela koji su iskazani kao sadržaj jedinice građe. Podnaslov pobliže određuje, objašnjava i upotpunjuje stvarni naslov; ili ukazuje na vrstu, sadržaj i motive nastanka jedinice građe. Podnaslov se može

¹¹⁷ Isto, str. 41–42.

¹¹⁸ Isto, str. 49–53.

¹¹⁹ Isto, str. 65.

sastojati od varijantnog stvarnog naslova, podataka o odgovornosti, naziva nakladnika i drugih podataka koji su s njim jezično povezani.¹²⁰

Podatak o odgovornosti je obavezan kada je dostupan u izvoru podataka. Sastoji se od jednog ili više imena, izraza ili skupova znakova koji donose podatke za identifikaciju ili funkciju osobe, odnosno korporativnog tijela, a odgovorni su za kreaciju i realizaciju intelektualnog ili umjetničkog sadržaja neke jedinice građe.¹²¹

5.1.3.3. Skupina 2 : Izdanje

Skupina izdanje se sastoji od sljedećih kategorija: *podatak o izdanju, usporedni podatak o izdanju, podaci o odgovornosti koji se odnose na izdanje, dodatni podatak o izdanju* i *podaci o odgovornosti koji se odnosi na dodatni podatak o izdanju*.

Podatak o izdanju je izraz, riječ, termin ili skup riječi koji upućuju da određena jedinica građe pripada jednom izdanju. Najčešće je to riječ *izdanje* ili istoznačnica na drugom jeziku. Uz izraz koji označava podatak o izdanju može stajati i broj. U slučaju da se radi o razlici u odnosu na već postojeće izdanje, mogu se koristiti skupovi izraza – novo izdanje, prerađeno izdanje, standardno izdanje i sl. U ovo kategoriju mogu spadati i drugi elementi opisa, pod uvjetom da s podatkom o izdanju tvore povezanu jezičnu cjelinu.¹²²

Usporedni podataka o izdanju je istoznačan podataka o izdanju izražen na drugom jeziku ili pismu. U slučaju da se pojavljuju podaci o izdanju na više jezika ili pisma, navodi se podatak na jeziku ili pismu kojim je izražen glavni stvarni naslov. Kada se tako ne može postupiti, kao podatak o izdanju navodi se onaj koji se grafički ističe od ostalih.¹²³

Podaci o odgovornosti koji se odnose na izdanje sastoje se od podataka o osobama, korporativnim tijelima, i ostalima koji su imali ulogu u preradi, pripremi i kreiranju priložene građe ili dodatka u novom izdanju.¹²⁴

Dodatni podatak o izdanju je informacija koja se navodi kada se na opisivanoj jedinici građe pronalazi podatak koji ukazuje da jedinica građe pripada izdanju ili otisku u

¹²⁰ Isto, str. 71–72; 314.

¹²¹ Isto, str. 81.

¹²² Isto, str. 105; 314.

¹²³ Isto, str. 111.

¹²⁴ Isto, str. 113.

nekom izdanju, ili pak kada je izdanje građe ekvivalent prvom navedenom izdanju. Unutar ove kategorije mogu se navoditi i usporedni dodatni podaci o izdanju.¹²⁵

Podatak o odgovornosti koji se odnosi na dodatni podatak o izdanju obavezno se navodi ukoliko je dostupan u izvoru. Također se mogu navesti i usporedni podaci o odgovornosti koji se odnose na dodatni podatak o izdanju.¹²⁶

5.1.3.4. Skupina 3 : Podaci specifični za vrstu građe

Skupina 3 uključuje podatke koji su jedinstveni za pojedinu kategoriju građe ili vrstu jedinice građe. Za svaku pojedinu vrstu građe propisane su odredbe prema kojima su određeni jezik i/ili pismo opisa, redoslijed i interpunkcija. Kao specifični elementi izdvajaju se kartografska građa (*matematički podaci*), notirana glazba (*podaci o glazbenom formatu*) i serijske jedinice građe (*brojčani podaci*).¹²⁷

Matematički podaci se sastoje od podataka o mjerilu, podataka o projekciji i podataka o koordinatama i ravnodnevici. Navedene skupine podataka koriste se za kartografsku građu. Podatak o mjerilu je obavezan element ako je dostupan, te izražava omjer umanjenosti neke karte u odnosu na stvarnost. Podatak o projekciji je zapravo naziv projekcije koji se navodi kada se nalazi na jedinici građe. Ukoliko se nalazi u drugim izvorima, onda se navodi u uglatoj zagradi. Podatak o koordinatama i ravnodnevici je obavezan samo kada je primjenjiv i dostupan. U tu kategoriju podataka ubrajaju se podaci o geografskoj dužini i širini, ravnodnevici i epohi.¹²⁸

Podaci o glazbenom formatu su podaci koji pobliže označuju jedinice građe notirane glazbe. Obavezno se navode ako su dostupni. U ovu kategoriju podataka ubrajaju se podatak o glazbenom formatu i usporedni podatak o glazbenom formatu, koji se navodi u slučaju da jedinica građe ima podatak o glazbenom formatu na više jezika.¹²⁹

Brojčani podaci naziv su skupine koja sadrži brojčane i/ili kronološke oznake s prvog i/ili posljednjeg dijela serijske jedinice građe. Podaci skupine 3 se izostavljaju ako su nedostupni i prvi i posljednji svešćić iz serije. Kada se opis temelji na brojčanim podacima koji nisu iz prvog i posljednjeg svešćića, onda se oni navode u skupini 7. U brojčane podatke

¹²⁵ Isto, str. 115.

¹²⁶ Isto, str. 117.

¹²⁷ Isto, str. 119.

¹²⁸ Isto, str. 121–125.

¹²⁹ Isto, str. 127–128.

ubrajaju se brojčane i kronološke oznake, te usporedni i alternativni brojčani sustav koji se navode kada se brojčani podaci navode na više jezika ili pisma.¹³⁰

5.1.3.5. Skupina 4 : Izdavanje, proizvodnja, raspačavanje itd.

U ovu skupinu spadaju elementi u kojima se donose podaci o izdavanju, proizvodnji, raspačavanju, objavljivanju i puštanju u promet jedinice građe. Skupina se sastoji od sljedećih elemenata: *mjesto izdavanja, proizvodnje i/ili raspačavanja; nakladnik, proizvođač i/ili raspačavatelj; godina izdavanja, proizvodnje i/ili raspačavanja; mjesto tiskanja ili izrade; tiskar ili izrađivač; godina tiskanja ili izrade.*¹³¹

Mjesto izdavanja, proizvodnje i/ili raspačavanja je kategorija opisa u kojoj se navode naziv ili ime nakladnika, proizvođača ili raspačavatelja. Kada navedeni nisu imenovani u izvoru podataka, onda se navodi mjesto objavljivanja ili raspačavanja jedinice građe. U slučaju da se uz ime jednog nakladnika, proizvođača ili raspačavatelja pojavljuje više naziva mjesta, navodi se mjesto koje je grafički istaknuto ili, ako ne postoji istaknutost, upisuje se mjesto koje je prvo navedeno u izvoru.¹³²

Nakladnik, proizvođač i/ili raspačavatelj su obavezni elementi u ovoj skupini. Odnose se na imena osoba ili korporativnih tijela koji su odgovorni za djelatnosti izdavanja, proizvodnje i puštanja jedinice građe u opticaj. Kada se u izvoru pojavljuje više nakladnika, proizvođača ili raspačavatelja, navodi se onaj naziv koji je grafički istaknut ili u drugom slučaju onaj koji je prvi naveden. Drugi i idući nakladnici ili proizvođači mogu se navesti, no nisu obavezni. Uz obavezna imena nakladnika, proizvođača i raspačavatelja navode se izrazi koji opisuju njihove funkcije, osim nakladničke jer se ona već podrazumijeva.¹³³

Godina izdavanja, proizvodnje i/ili raspačavanja obavezni su podaci koji se navode u ovoj skupini. Posebno se navode godina izdanja, proizvodnje i raspačavanja. U slučaju da su sve tri godine iste, ta se godina navodi iza posljednjeg naziva ili iza posljednjeg navedenog podatka o funkciji osobe ili korporativnog tijela. Kada se na jedinici građe ne nalazi podatak o godini izdanja, proizvodnje ili raspačavanja, onda se na njezinom mjestu navode godina

¹³⁰ Isto, str. 129–134.

¹³¹ Isto, str. 137.

¹³² Isto, str. 141–142.

¹³³ Isto, str. 149–151.

autorskog prava, godina obaveznog primjerka ili godina tiskanja ili izrade. I tada se izrazom naznačuje vrsta godine.¹³⁴

Podaci o potkategorijama *mjesto tiskanja ili izrade* i *tiskar ili izrađivač* navode se samo kada su poznati iz izvora, a da tada nisu poznati ni mjesto izdavanja, proizvodnje ili raspačavanja, ni naziv nakladnika, proizvođača ili raspačavatelja. Kada se podaci o tiskanju i izradi preuzimaju izvan jedinice građe, onda se bilježe u uglatoj zagradi. Ako jedinica građe ima više mjesta tiskanja ili izrade, navode se sva uz propisanu interpunkciju.¹³⁵

Godina tiskanja ili izrade navodi se na dva moguća načina. Može se navesti kao element iza naziva tiskara ili izrađivača te samostalno, no tada se uz podatak o godini navodi objašnjenje u obliku izraza ili riječi. U slučaju da je godina tiskanja ili izrade navedena umjesto nepoznate godine izdavanja ili proizvodnje, tada se ne navodi u ovoj potkategoriji.¹³⁶

5.1.3.6. Skupina 5 : Materijalni opis

U ovoj skupini pronalazimo sljedeće elemente: *opseg, druge materijalne pojedinosti, dimenzije* i *podatak o popratnoj građi*. Ovi elementi opisa koriste se kada se opisuje građa kako ju je objavio nakladnik. Ako je jedinica građe izmijenjena nakon objavljivanja, onda se u skupini 5 navode podaci za izdanje kako je prvo objavljeno, a podaci za izmijenjeno izdanje navode se u skupini 7 pod napomenama.¹³⁷

Opseg je prvi element koji se navodi u ovoj skupini te on predstavlja kategoriju u kojoj se imenuju i prebrojavaju fizičke jedinice koje tvore jedinicu građe, te on uključuje dodatne prikladne mjera za opseg. Opseg definira broj jedinica ili podjedinica koje čine jedinicu građe, kao npr. svesci, stranice tiskanog sveska, sličice dijafilma, trajanje reprodukcije audiovizualne jedinice građe. Broj fizičkih jedinica građe navodi se arapskim brojkama ispred posebne oznake građe. Iza posebne oznake građe u uglatoj zagradi navodi se broj i vrsta podjedinice građe, kao npr. broj stranica, araka, listova, sličica itd.¹³⁸

Sljedeći element ove skupine je potkategorija *druge materijalne pojedinosti*. Element sadrži podatke koji pobliže opisuju materijalne pojedinosti jedinice građe poput načina proizvodnje, boje, materijala od kojeg je građa izrađena itd. U materijalne pojedinosti se

¹³⁴ Isto, str. 161–165.

¹³⁵ Isto, str. 171–173.

¹³⁶ Isto, str. 175.

¹³⁷ Isto, str. 177.

¹³⁸ Isto, str. 179–182; 312.

navode sastav građe (materijal koji tvori jedinicu građe, npr. drvo), za ilustriranu građu podaci o prisutnosti, vrstama i broju ilustracija, podaci o prisutnosti boja na vrsti građe poput vizualne i elektroničke građe, te brojčane podatke za omjer smanjenja kod npr. vizualne i zvučne građe.¹³⁹

Podatak o *dimenziji* može biti jednostavan i izricati samo jednu dimenziju, a može biti i složeniji te sadržavati više informacija o dimenzijama kao npr. kod filmova ili presavijenih karata. Kada se navode dimenzije jedinice građe, navode se u centimetrima i broj se zaokružuje do idućeg punog centimetra. Iznimka su filmske i magnetne vrpce za koje se koriste milimetri. Različita građa opisuje se različitim dimenzijama. Tiskana tekstna građa i notirana glazba označuju se po visini koja se mjeri uz hrbat. Za dvodimenzionalnu građu (nepokretne slike, razglednica, karta) mjere se visina i duljina, a za trodimenzionalne (diorame) navodi se i širina.¹⁴⁰

Podatak o popratnoj građi označava bilo koji fizički izdvojeni dio jedinice građe koji u prethodnim elementima materijalnog opisa nije posebno izdvojeno opisan. Taj poseban dio u pravilu treba biti objavljen istodobno kad i jedinica građe i treba se upotrebljavati s njom. Podatak se navodi izrazima koji se koriste u opisu jedinice građe, riječima ili frazama koji ukazuju na samu prirodu građe ili određenom posebnom oznakom građe.¹⁴¹

5.1.3.7. Skupina 6 : Nakladnička cjelina i višedijelna omeđena građa

Skupina 6 se koristi kada se opisuje jedinica građe koja pripada višoj nakladničkoj cjelini ili višedijelnoj omeđenoj građi. U slučaju da jedinica građe pripada više od jednoj bibliografskoj jedinici, navode se podaci za svaku pojedinu nakladničku cjelinu. Sadržaj skupine 6 čine sljedeći elementi: *glavni stvarni naslov nakladničke cjeline ili višedijelne omeđene građe, usporedni stvarni naslov nakladničke cjeline ili višedijelne omeđene građe, podnaslov nakladničke cjeline ili višedijelne omeđene građe, podatak o odgovornosti koji se odnosi na nakladničku cjelinu ili višedijelnu omeđenu građu, međunarodni standardni broj nakladničke cjeline ili višedijelne omeđene građe i numeracija nakladničke cjeline ili višedijelne omeđene građe.*¹⁴²

¹³⁹ Isto, str. 193–195.

¹⁴⁰ Isto, str. 201–202.

¹⁴¹ ISBD 209.

¹⁴² ISBD 211.

Glavni stvarni naslov nakladničke cjeline ili višedijelne omeđene građe odgovara glavnom stvarnom naslovu u bibliografskom opisu više bibliografske jedinice kad je opisana kao serijska jedinica ili višedijelna omeđena građa prema propisima iz skupine 1.¹⁴³

Usporedni stvarni naslov nakladničke cjeline ili višedijelne omeđene građe navodi se kada je glavni stvarni naslov nakladničke cjeline ili višedijelne omeđene građe izražen na više jezika ili pisama. Usporedni stvarni naslovi navode se kad su potrebni za identifikaciju ili su na neki drugi način značajni za korisnike kataloga.¹⁴⁴

Podnaslov nakladničke cjeline ili višedijelne omeđene građe navodi se samo kada je dostupan u izvoru podataka i u slučaju da treba za identifikaciju više bibliografske jedinice. U ovoj potkategoriji može se navesti podatak o izdanju kao podnaslov ako je potrebno zbog identifikacije nakladničke cjeline. Isti se navodi po pravilima skupine 2.¹⁴⁵

Podatak o odgovornosti koji se odnosi na nakladničku cjelinu ili višedijelnu omeđenu građu bilježi se na dva načina. U slučaju da se navodi kao generički izraz građe, upisuje se prvi podatak o odgovornosti. U ostalim slučajevima, prvi i idući podaci o odgovornosti navode se kada su potrebni za identifikaciju bibliografske jedinice ili se smatraju značajnima za korisnike kataloga. Usporedni podaci o odgovornosti također se mogu navesti.¹⁴⁶

Međunarodni standardni broj nakladničke cjeline ili višedijelne omeđene građe navodi se kada je poznat u izvoru. Prethodi mu njegova standardna oznaka ISSN. Međunarodni broj upisuje se u skupinu 7 ako se glavni stvarni naslov sastoji od zajedničkog stvarnog naslova ili glavne nakladničke cjeline i podređenog stvarnog naslova.¹⁴⁷

Numeracija nakladničke cjeline ili višedijelne omeđene građe ispisuje se izrazima koji se javljaju u izvoru podataka. Općenito se koriste arapske brojke, no ako jedinica sadrži i rimske i arapske brojke, onda se preuzimaju oba oblika.¹⁴⁸

5.1.3.8. Skupina 7 : Napomena

Skupina 7 sadrži bilo koji opisni podatak koji nije naveden u ostalim skupinama, ali je značajan prilikom korištenja bibliografskog zapisa. Svrha je napomene da pobliže odredi i

¹⁴³ ISBD 215.

¹⁴⁴ ISBD 217.

¹⁴⁵ ISBD 219.

¹⁴⁶ Isto, str. 221.

¹⁴⁷ Isto, str. 223.

¹⁴⁸ Isto, str. 225.

proširi opis ostalih skupina. U napomenama se donose podaci o bilo kojem aspektu jedinice građe. Može se upisati i bibliografska povijest jedinice građe te prikazati povezanost s drugim jedinicama građe. U skupinu napomena ubrajamo sljedeće potkategorije: *napomene o obliku sadržaja i vrsti medija i napomene za posebne vrste građe; napomene o stvarnim naslovima i podacima o odgovornosti; napomene o izdanju i bibliografskoj povijesti jedinice građe; napomene o podacima specifičnima za vrstu građe; napomene o izdavanju, proizvodnji, raspačavanju itd.; napomene o materijalnom opisu; napomene o nakladničkoj cjelini i višedijelnoj omeđenoj građi; napomene o sadržaju; napomene o identifikatoru jedinice građe i uvjetima dostupnosti; napomene o sveščiću, dijelu, iteraciji, itd. koji su osnova za opis; druge napomene i napomene o opisivanom primjerku.*¹⁴⁹

5.1.3.9. Skupina 8 : Identifikator jedinice građe i uvjeti dostupnosti

U skupini 8 navode se podaci koji numerički identificiraju jedinicu građe prema međunarodnim standardima. U ovu skupinu ubrajaju se *identifikator jedinice građe, ključni naslov i uvjeti dostupnosti*. U slučaju da jedinica građe ima više identifikatora, bilježi se više identifikatora te se skupina može ponoviti. Tada se prvo navodi identifikator koji najbliže identificira opisivanu jedinicu građe, a zatim se navode idući na način da se ponavlja skupina.¹⁵⁰

Identifikator jedinice građe se obavezno navodi ako je poznat i kada je značajan za korisnike kataloga. Prikazuje se kao standardizirani identifikator kojem prethodi oznaka međunarodnih standarda poput ISBN-a, ISSN-a i ISMN-a. Uz identifikator može stajati objašnjenje koje se navodi kratkim izrazom (npr. vrsta uveza). Svrha objašnjenja je da dopuni ili dodatno pojasni identifikator.¹⁵¹

Ključni naslov navodi se kada ga dodjeljuje Mreža ISSN i kada je jednak s glavnim stvarnim naslovom jedinice neomeđene građe. Kao uvjet navođenja ključnog naslova uzima se ISSN koji se odnosi na isti.¹⁵²

Uvjeti dostupnosti ukazuju na podatke o cijenama u prodaji ili o drugim uvjetima ako jedinica građe nije namijenjena prodaji. Preporuka je da se cijena jedinice građe prikazuje u međunarodnim kodovima za prikaz valuta.¹⁵³

¹⁴⁹ Isto, str. 229.

¹⁵⁰ Isto, str. 279.

¹⁵¹ Isto, str. 281–282.

¹⁵² Isto, str. 285.

5.2. ISBD(NBM)

Međunarodni standardni bibliografski opis neknjižne građe (*International Standard Bibliographic Description for Non-Book Materials*) je prvi put objavljen 1977. godine. Sukladno razvoju općeg ISBD-a i inicijativi IFLA-e za preradu i izmjenu pojedinačnih specijaliziranih izdanja ISBD-a za posebnu vrstu građe, ISBD(NBM) je 1987. godine objavljen u prerađenom novom izdanju. Razvoj ISBD-a prema objedinjenom izdanju posljedično je označio kraj objavljivanja novih izdanja ISBD(NBM)-a. U ovom radu koristit će se hrvatski prijevod¹⁵⁴ iz 1993. godine koji je izašao u izdanju Hrvatskog bibliografskog društva. S obzirom na to da je detaljno prikazano objedinjeno izdanje ISBD-a, ovdje će se izdvojiti samo neke od posebnosti ISBD(NBM)-a.

Okvirna shema ISBD(NBM)-a sastoji se od 8 skupina:

- 1. Stvarni naslov i podaci o odgovornosti
- 2. Izdanje
- izostavlja se skupina 3
- 4. Izdavanje, raspačavanje itd.
- 5. Materijalni opis
- 6. Nakladnička cjelina
- 7. Napomena
- 8. Standardni broj (ili alternativa) i uvjeti nabavljanja¹⁵⁵

Glavna razlika je u tome što objedinjeno izdanje ISBD-a ima dodatnu 0 skupinu u kojoj se navode podaci o *obliku sadržaja i vrste medija*. Taj se element u slučaju ISBD(NBM)-a navodi u skupini 1 (*Stvarni naslov i podaci o odgovornosti*) pod kategorijom *Opća oznaka građe*. Prema tome, podaci o vrsti građe u slučaju objedinjenog izdanje ISBD-a bit će navedeni u skupini 0, dok se isti u slučaju ISBD(NBM)-a navode u skupini 1.¹⁵⁶

U skupini 2 (*Izdanje*) razlika je u tome što se kod ISBD(NBM)-a potkategorija *Usporedni podatak o izdanju* navodi kao neobavezan element, dok se prema objedinjenom izdanju ISBD-a navodi kao obavezan ako je dostupan.

¹⁵³ Isto, str. 287.

¹⁵⁴ ISBD(NBM) : Međunarodni standardni bibliografski opis neknjižne građe / preporučila komisija za pregled ISBD-a ; odobrio stalni odbor Sekcije za katalogizaciju Međunarodne federacije bibliotekarskih društava i ustanova. [s engleskoga prevela, hrvatske primjere odabrala i izradila Vedrana Juričić]. Prerađeno izd. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1993.

¹⁵⁵ Isto, str. 13–15.

¹⁵⁶ ISBD. Objedinjeno izd., str. 13; ISBD(NBM). Nav. dj., str. 15.

Skupina 3 se prema pravilima ISBD(NBM)-a ne upisuje u opisu neknjižne građe. Primjenjuje se jedino u slučaju kada se opisuje jedinica građe čiji opis nastaje u kombinaciji ISBD(NBM)-a i nekog drugog specijaliziranog ISBD-a. U svim ostalim slučajevima skupina 3 se izostavlja u opisu. U slučaju opisa razglednica prema objedinjenom ISBD-u, također se izostavlja skupina 3 jer se razglednice na uvrštavaju u specifičnu vrstu građe.

U skupini 4 i 5 nema značajnih razlika osim onih terminoloških i da se ponekad izostavlja neka potkategorija. U slučaju objedinjenog izdanja ISBD-a u potkategoriji nakladnik i/ili raspačavatelj dodan je izraz proizvođač, što nije slučaj u shemi ISBD(NBM)-a gdje je proizvođač naveden kao neobavezan element. U skupini 5 je npr. kod ISBD(NBM)-a neobavezan *podatak o popratnoj građi*, dok se ostale potkategorije jednako opisuju kao i u objedinjenom izdanju ISBD-a.

U skupini 6 također nema većih razlika, osim toga što se razlikuju nazivi nekih potkategorija. Npr. u shemi objedinjenog ISBD-a koristi se *glavni stvarni naslov nakladničke cjeline ili višedijelne omeđene građe*, dok se ista potkategorija u ISBD(NBM) shemi označava kao *usporedni skupni stvarni naslov*. Općenito je razlika da se kod objedinjenog ISBD-a u ovoj skupini nakladnička cjelina proširuje i podacima o višedijelnoj omeđenoj građi.

U skupini 7 (*Napomene*) se ne uočavaju razlike koje bi značajno mijenjale bibliografski opis. U oba slučaja postoje 12 potkategorija u kojima se navode podaci koji nisu ulazili u druge skupine elemenata opisa, a relevantni su za opis jedinice građe. Minimalne razlike pojavljuju se u skupini 8. Prva je razlika naziv skupina – kod objedinjenog izdanja ISBD-a skupina se naziva *Identifikator jedinice građe i uvjeti dostupnosti*, dok je u slučaju ISBD(NBM)-a naziv *Standardni broj (ili alternativa) i uvjeti nabavljanja*. Druga je razlika u tome što ISBD(NBM) u navedenoj skupini ne sadrži potkategoriju *ključni naslov*, te što je podatak o *uvjeti nabavljanja i/ili cijena* neobavezan.¹⁵⁷

5.3. Standard za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj

Standard je u prvom redu namijenjen narodnim knjižnicama kao „alat za njihovu samoevaluaciju i razvoj djelatnosti“.¹⁵⁸ U ovom radu predstavljaju se dijelovi standarda

¹⁵⁷ ISBD. Objedinjeno izd., str. 15; ISBD(NBM). Nav. dj., str. 15

¹⁵⁸ Republika Hrvatska. Standard za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj. Zagreb : Narodne novine, 2021. [citirano 2022-08-02]. Članak 3.

relevantni za zadaće i djelatnosti narodnih knjižnica koje prikupljaju, obrađuju i čuvaju razglednice. S obzirom na uzorak na kojem se provodi istraživanje, fokus je na knjižnicama koje imaju funkciju županijskih matičnih knjižnica. Županijska matična narodna knjižnica, u sklopu knjižničnog sustava Republike Hrvatske, obavlja poslove matične djelatnosti za narodne i školske knjižnice na prostoru pripadajuće županije, odnosno grada Zagreba.¹⁵⁹

Propisana pravila koja se tiču razglednica kao knjižnične građe iznesena su u dijelu „Knjižnična građa i knjižnični fond“. Razglednice se svrstavaju u neknjižnu građu o kojoj govori članak 20. – „(1) Narodne knjižnice u svom fondu trebaju imati didaktičke igračke i društvene igre te zvučnu, vizualnu i elektroničku građu prilagođenu potrebama svih vrsta korisnika i nabavnoj politici knjižnice. (2) Zastupljenost ostalih vrsta građe (notna građa, rukopisi, grafička građa, kartografska građa, mikrooblici, viševrsna građa, umjetnička djela, sitni tisak i slično) u fondu narodne knjižnice ovisi o nabavnoj politici svake pojedine knjižnice.“¹⁶⁰ Prema tome, može se zaključiti da pojedina narodna knjižnica može samostalno odlučivati hoće li u svojem fondu imati zastupljene razglednice.

U županijskim matičnim knjižnicama obavezna je zastupljenost zavičajne zbirke. Zbog izgradnje županijske zavičajne zbirke, dužnost županijske matične knjižnice je da prima obvezni primjerak građe na području županije. U slučaju da se narodna knjižnica odluči za izgradnju digitalne zbirke narodne knjižnice, onda je treba izgraditi u skladu s odredbama pravilnika koji uređuje obvezni primjerak i standard za digitalne knjižnice te mora biti uključena u Hrvatske digitalne knjižnice.¹⁶¹

Obrada knjižnične građe temelji se na nacionalnim i međunarodnim stručnim pravilnicima i normama. Prilikom sadržajne obrade knjižnične građe koriste se „Univerzalna decimalna klasifikacija, klasifikacijski sustavi za obradu građe namijenjene djeci, klasifikacijski sustavi za zbirke građe posebne vrste i predmetna obrada, a za kataložnu obradu pravilnik kojim se uređuje opis i pristup knjižničnoj građi.“¹⁶² Zapisi o građi izrađuju se u računalnim kataložnim katalozima. U kooperativnoj obradi građe narodne knjižnice bi trebale preuzimati i razmjenjivati normativne i bibliografske zapise iz zajedničke baze podataka te pritom koristiti standarde za razmjenu podataka.¹⁶³

¹⁵⁹ Isto, čl. 5.

¹⁶⁰ Isto, čl. 20.

¹⁶¹ Isto, čl. 21.

¹⁶² Isto, čl. 23. st. 2.

¹⁶³ Isto, čl. 23. st. 4.

Kada se govori o javnoj dostupnosti knjižnične građe korisnicima, propisuje se da svaka narodna knjižnica treba omogućiti uvid u sadržaj svog knjižničnog fonda i zbirki najširem mogućem broju korisnika putem javno dostupnog kataloga na mreži (OPAC), odnosno putem skupnog kataloga.¹⁶⁴ Sukladno tome, bibliografski zapisi o razglednicama trebali bi biti dostupni putem mrežnog kataloga u svakoj županijskoj matičnoj narodnoj knjižnici.

Prostorni smještaj knjižnične građe propisan je u članku koji određuje specifičnosti i uvjete potrebnog knjižničnog namještaja. Između ostalog propisano je da neknjižna građa te ostala građa (audiovizualna i digitalna, viševrsna građa, didaktičke igračke i društvene igre) treba biti adekvatno smještena kako bi se osigurala primjerena dostupnost i zaštita.¹⁶⁵ Vidimo da nisu specificirani uvjeti za svaku vrstu građe pa zbog toga ne pronalazimo detaljne uvjete zaštite i smještaja grafičke građe (razglednica) jer to nije svrha ovog standarda.

¹⁶⁴ Isto, čl. 25.

¹⁶⁵ Isto, čl. 40 st. 4.

6. Opis razglednica u državnim arhivima

6.1. Cilj, metoda i uzorak istraživanja

Istraživanje je provedeno s ciljem da se utvrdi kako se u državnim arhivima opisuju razglednice. Generalni je cilj analizom prikupljenih podataka vidjeti kakva je primjena arhivističkih standarda u praksi, te usporediti sličnosti i razlike između arhivske i knjižnične prakse opisa gradiva/građe na primjeru razglednica. S obzirom na to da su razglednice glavni predmet istraživanja, pitanja su strukturirana tako da propituju načine organizacije, pohrane, klasifikacije, arhivističkog opisa, evidencije i digitalizacije razglednica. Naglasak je na ispitivanju uporabe arhivističkih standarda za opis razglednica. Prvi se dio pitanja odnosi na razglednice u tiskanom formatu, dok se drugi dio odnosi na digitalizirane razglednice, odnosno njihovu pohranu, dostupnost i arhivistički opis.

Istraživanje je provedeno metodom upitnika koji je poslan na e-mail adrese državnih arhiva u Hrvatskoj. Adrese elektroničke pošte su preuzete s mrežnih stranica Hrvatskog državnog arhiva (dostupno na <http://www.arhiv.hr/hr-hr/Arhivska-slu%C5%BEba/Arhivi-u-Hrvatskoj>). Popis e-mail adresa je nadopunjen adresama koje su preuzete s mrežnih stranica pojedinih državnih arhiva. Upitnik¹⁶⁶ je izrađen u word dokumentu te sadrži pitanja zatvorenog i otvorenog tipa. Prikupljanje podataka, putem e-maila, je provedeno u razdoblju od 17. svibnja do kraja lipnja 2022. godine. U tom periodu upitnik je poslan u tri navrata na adrese elektroničke pošte državnih arhiva. U prvom krugu je poslan tako da su svi državni arhivi (ukupno 18) bili navedeni na jednu mail listu. U drugom se krugu ponovio isti postupak, samo su izostavljeni oni arhivi koji su u prvom krugu dostavili odgovor. Zadnji pokušaj je bio poseban upit svim pojedinim državnim arhivima koji do tada nisu odgovorili.

Ciljani uzorak istraživanja je populacija od 18 državnih arhiva. Međutim, na upitnik je odgovorilo 13 državnih arhiva pa se ta brojka uzima kao konačan uzorak istraživanja. Od ukupnog broja 13, treba napomenuti kako su dva državna arhiva navela kako posjeduju razglednice, ali one nisu arhivistički sređene. Zbog toga ti arhivi nisu mogli odgovoriti na većinu pitanja, pa se u većini slučajeva ukupni broj ispitanika svodi na 11.

¹⁶⁶ Dokument upitnika vidi u Prilogu 1.

6.2. Rezultati upitnika

1. Čuva li Vaš arhiv u svojim fondovima i zbirkama razglednice?

U pristiglim ispunjenim upitnicima (13 državnih arhiva) zabilježen je potvrdni odgovor **DA**. Prema tome, treba konstatirati da svi državni arhivi unutar svojih fondova i zbirke čuvaju razglednice kao arhivsko gradivo. Pri tome, treba napomenuti kako su Državni arhiv u Šibeniku i Državni arhiv u Vukovaru poslali dodatno objašnjenje da posjeduju razglednice, ali da one nisu arhivistički sređene. Zbog toga nisu mogli odgovoriti na pitanja o arhivističkom opisu, primjeni standarda i digitalizaciji razglednica.

2. Kako su razglednice pohranjene u fundusu Vašeg arhiva? (mogući višestruki izbor odgovora)

Mogući odgovori na ovo pitanje su:

a. Kao dio pojedinog većeg fonda

b. Kao samostalni fond

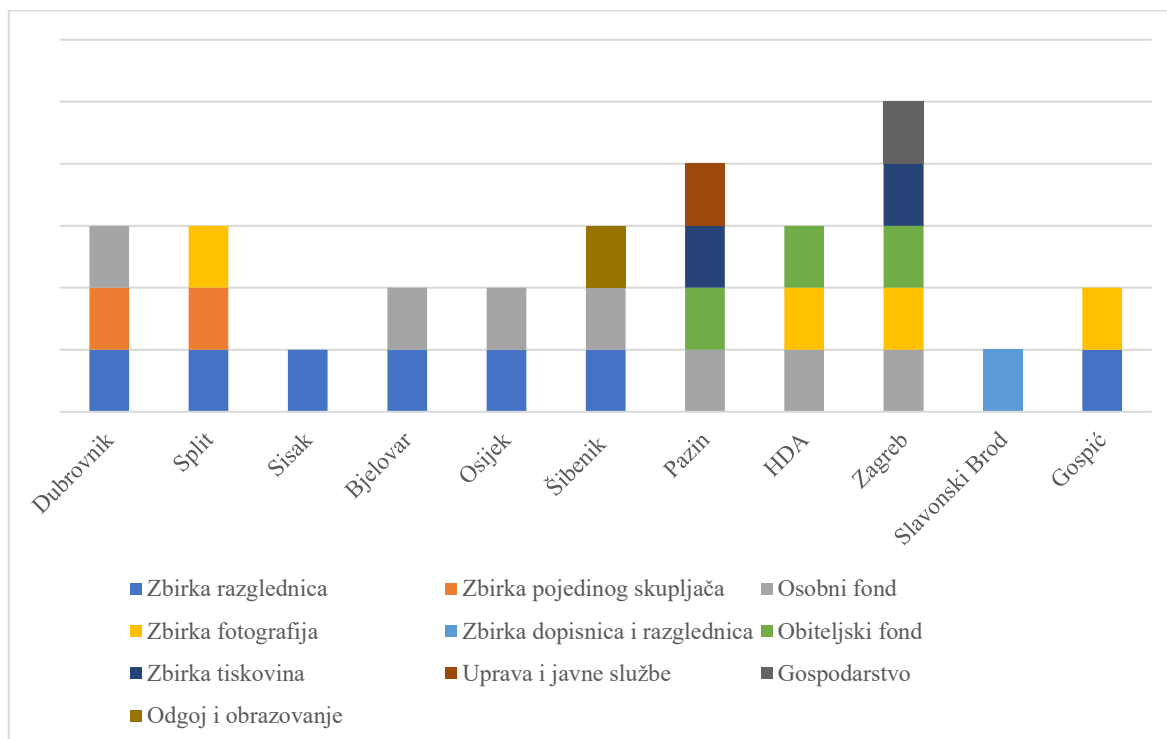
c. Kao samostalna zbirka

d. Uklopljene u neku zbirku

U svim pristiglim odgovorima nitko nije naveo da su razglednice pohranjene u fundusu arhiva *kao samostalni fond*. Najviše je ispitanika (5 od 13 državnih arhiva) odgovorilo da su razglednice pohranjene na dva načina, *kao dio pojedinog većeg fonda* te da su *uklopljene u neku zbirku*. To su Državni arhivi u Šibeniku, Dubrovniku, Osijeku, Pazinu i Zagrebu. Razglednice su pohranjene u fundusu arhiva *kao samostalna zbirka* u slučaju četiri državna arhiva – Državni arhivi u Slavanskom Brodu, Sisku, Bjelovaru i Gospiću. Hrvatski državni arhiv je odgovorio da razglednice pohranjuju na tri načina, *kao dio pojedinog većeg fonda*, *kao samostalna zbirka* i *uklopljene u neku zbirku*. Državni arhivi u Splitu i Zadru odgovorili su da pohranjuju razglednice na način da su samo *uklopljene u neku drugu zbirku*. Jedino je Državni arhiv u Vukovaru naveo kako razglednice pohranjuju *kao samostalnu zbirku* i *uklopljene u neku zbirku*.

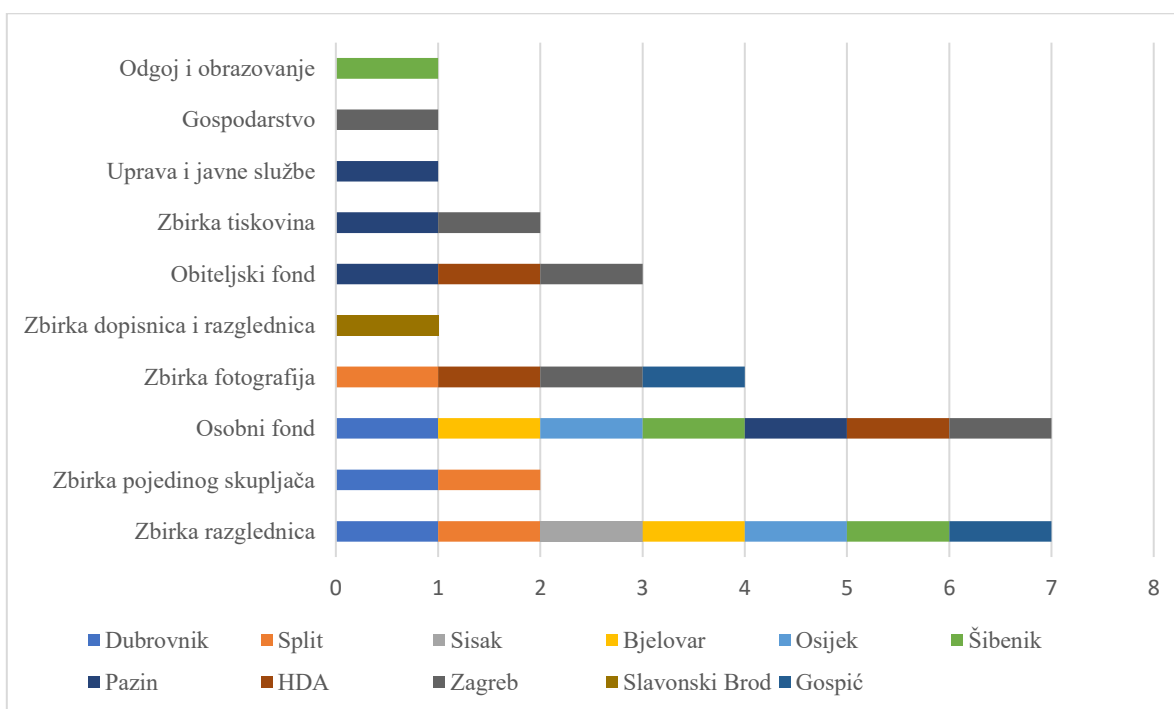
3. Navedite prema klasifikacijskom sustavu iz Pregleda arhivskih fondova i zbirki RH u kojim se sve tipovima fondova i zbirki iz Vašega arhiva nalaze razglednice (npr. osobni fond, uprava i javne službe, vjerske ustanove, socijalne i zdravstvene ustanove, zbirke fotografija, zbirke tiska itd.)

Grafikon 1. Zastupljenost fondova i zbirki u kojima su pohranjene razglednice

Grafikon 1. pokazuje raznolikost fondova i zbirki u kojima su pohranjene razglednice. Najveću raznolikost prepoznajemo kod Državnog arhiva u Zagrebu gdje su razglednice raspoređene u pet različitih kategorija zbirki i fondova (osobni fond, zbirka fotografija, obiteljski fond, zbirka razglednica i gospodarstvo). Najmanju raznolikost pohrane razglednica imaju Državni arhiv u Sisku (zbirka razglednica) i Državni arhiv u Slavonskom Brodu (zbirka dopisnica i razglednica). U ostalim slučajevima su razglednice raspoređene u dvije ili tri različite kategorije zbirki i fondova.

Grafikon 2. Brojčana raspoređenost fondova i zbirki u kojima su pohranjene razglednice

Grafikon 2. pokazuje brojčanu zastupljenost fondova i zbirki u kojima su pohranjene razglednice. Vidimo da su razglednice u državnim arhivima najviše pohranjene u osobnim fondovima (7 slučajeva) i zbirkama razglednica (7 slučajeva). Prevladavaju još zbirka fotografija (4 slučajeva) i obiteljski fond (3 slučajeva). Prema tome, može se zaključiti da razglednice u državnim arhivima najčešće pripadaju osobnim fondovima i zbirkama pojedinih vrsta arhivskog gradiva (zbirka razglednica).

4. U kojoj ste mjeri koristili ISAD(G) u arhivističkom opisu razglednica?

Mogući odgovori su:

- a. U potpunosti
- b. Djelomično
- c. Ne koristimo

Cilj je ovog pitanja utvrditi primjenu ISAD(G) standarda u arhivističkom opisu razglednica. Odgovor *u potpunosti* odnosi se na situaciju u kojoj se ISAD(G) primjenjuje u opisu svih razglednica koje su arhivistički sređene u pojedinom arhivu, te primjenu svih propisanih elemenata opisa. Ponuđen je i odgovor *djelomično* jer je moguće da su neki arhivi dio razglednica opisali po navedenom standardu, a dio su opisivali na drugačiji način. Pod

djelomično se podrazumijeva i situacija da su prilikom opisa razglednica koristili samo neke elemente opisa koji su sadržani u ISAD(G)-u.

Rezultati istraživanja pokazuju da najviše državnih arhiva (7 slučajeva) u potpunosti koriste ISAD(G) prilikom arhivističkog opisa razglednica. ISAD(G) djelomično koriste Državni arhivi u Dubrovniku, Slavonskom Brodu i Osijeku. Samo Državni arhiv u Pazinu ne koristi ISAD(G) standard prilikom opisa razglednica.

5. Iz kojih razloga niste koristili ISAD(G) normu? (odgovorite ako ste na prethodno pitanje odgovorili sa Djelomično ili sa Ne)

S obzirom na odgovore iz prethodnog pitanja, samo su u četiri slučaja mogli postojati razlozi za nekorisćenje, odnosno djelomično korišćenje ISAD(G) norme prilikom arhivističkog opisa razglednica. Državni arhiv u Dubrovniku kao razloge navodi sljedeće: „Opis zbirke razglednica je napravljena prije početka primjere ISAD(G) norme. S obzirom da dobro funkcionira za pretraživanje, nismo ga htjeli mijenjati. Opis razglednica koje smo nedavno zaprimili radimo u skladu sa ISAD(G) normom. Razglednice koje su dio ostalih fondova su opisane po ISAD(G) normi.“¹⁶⁷ Državni arhiv u Slavonskom Brodu navodi da su djelomično koristili ISAD(G) samo kad nije bilo dovoljno informacija o razglednici da ju se opiše prema istoj normi. Državni arhiv u Osijeku tvrdi da su djelomično koristili ISAD(G) zato što su koristili drugi detaljniji opis. Državni arhiv u Pazinu kao razlog nekorisćenja ISAD(G) norme navodi: „U vrijeme kada su se izrađivala obavijesna pomagala u kojima se čuvaju razglednice norma ISAD(G) nije bila na snazi.“¹⁶⁸

6. Ako ne koristite ISAD(G) normu, opišite na koji način arhivistički opisujete razglednice.

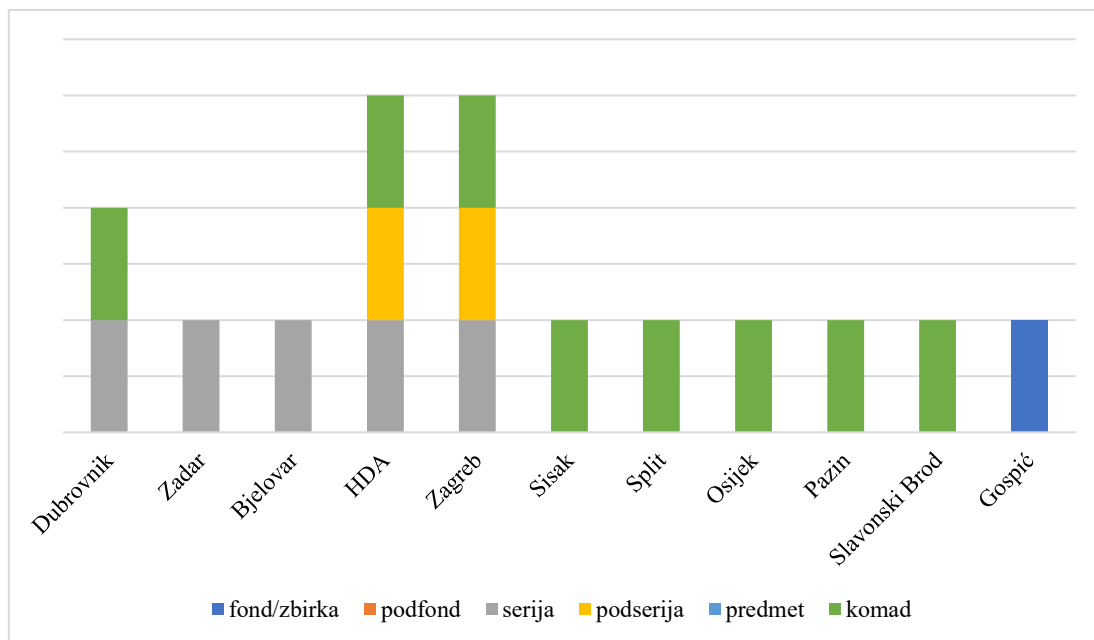
Na ovo pitanje odgovorili su samo Državni arhiv u Osijeku i Državni arhiv u Pazinu, sukladno odgovorima da djelomično koriste ISAD(G), odnosno da ga ne koriste. Državni arhiv u Osijeku objašnjava da koriste detaljniji opis i navode koje elemente opisa koriste za arhivistički opis razglednica: *signatura, naziv razglednice, opis razglednice, poledina razglednice, vrijeme nastanka, mjesto nastanka, format, medij, tehnika, polaritet, napomena, broj albuma*. S druge strane, Državni arhiv u Pazinu tvrdi da oni razglednice samo popisuju. To znači da imaju samo sumarni popis kao evidenciju za pronalaženje razglednica.

¹⁶⁷ Upitnik: Arhivistički opis razglednica u državnim arhivima u RH. / ispunio Državni arhiv u Dubrovniku. / pitanje 5. ispunjeno (2022-05-19)

¹⁶⁸ Upitnik: Arhivistički opis razglednica u državnim arhivima u RH. / ispunio Državni arhiv u Pazinu. / pitanje 5. ispunjeno (2022-05-19)

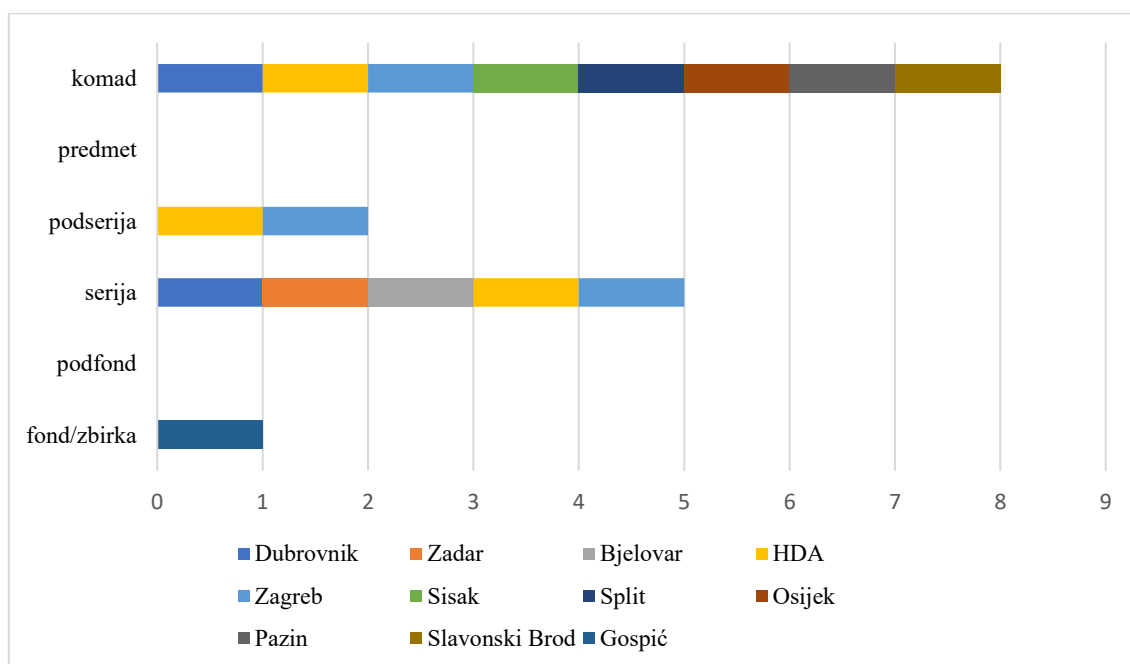
7. Na kojoj razini opisujete razglednice prilikom arhivističkog opisa? (mogući višestruki izbor odgovora)

Grafikon 3. Razine arhivističkog opisa razglednica

Grafikon 3. pokazuje da se razglednice u državnim arhivima opisuju na razini fonda/zbirke, serije, podserije i komada. U Hrvatskom državnom arhivu i Državnom arhivu u Zagrebu primjenjuje se opis na razini serije, podserije i komada. Državni arhivi u Bjelovaru i Zadru koriste samo opis na razini serije, dok Državni arhiv u Dubrovniku opisuje na razini serije i komada. Izuzetak je Državni arhiv u Gospiću koji jedini opisuje na razini fonda odnosno zbirke. Ostali arhivi opisuju razglednice samo na razini komada. U slučaju opisa na razini komada, treba izdvojiti slučaj Državnog arhiva u Pazinu koji pojašnjava da opisuje na razini komada, ali ne prema ISAD(G) normi.

Grafikon 4. Brojčana raspoređenost razina arhivističkog opisa razglednica.

Grafikon 4. prikazuje kako se brojčano koriste razine opisa po državnim arhivima. Najviše se opisuje na razini komada (8 slučajeva). Učestalo je i opisivanje razglednica na razini serije. Opis na razini podserije javlja se samo u dva slučaja i to Hrvatskom državnom arhivu i Državnom arhivu u Zagrebu. Opis na razini zbirke/fonda koristi se samo u slučaju Državnog arhiva u Gospiću. Ne koristi se opis razglednica na razini podfonda i predmeta. Iz navedenih rezultata možemo zaključiti da prevladava opis na razini komada, a često se primjenjuje i opis na razini serije. Također, najčešće se u pojedinom državnom arhivu koristi kombinacija opisa na razini serije i komada.

8. Navedite prema kojim kriterijima prilikom arhivističkog opisa razglednica odlučujete koju razinu opisa koristiti. (npr. veličina arhivske jedinice, važnost gradiva i sl.)

Državni arhivi navode *važnost gradiva* kao najčešći kriterij kojim se vode prilikom odabira razine opisa u arhivističkom opisu razglednica. Tu tvrdnju su iznijeli Državni arhivi u Dubrovniku, Splitu, Gospiću, Slavonskom Brodu i Hrvatski državni arhiv. Državni arhiv u Slavonskom Brodu, osim *važnosti gradiva*, navodi i *zanimljivost gradiva* kao kriterij odlučivanja prilikom odabira razine opisa. Državni arhiv u Sisku spominje kriterij *dostupnosti razglednica korisnicima* kao putokaz u postupku odabira razine opisa. Ostali državni arhivi navode specifične kriterije koje je najbolje pojedinačno prikazati. Državni

arhiv u Zadru navodi praktički tehničke razloge koji su utjecali da se odabere razina opisa koju primjenjuju: „Nakon što je Zbirka fotografija u kojoj su bile razglednice izdvojena iz arhivske knjižnice registrirana je u Općem inventaru kao Zbirka fotografija HR-DAZD-385. Formiranjem Zbirke fotografija kao posebne arhivske zbirke, razglednice su postale zasebna serija i kao takve posebno opisane i valorizirane.“¹⁶⁹ Arhivisti iz Državnog arhiva u Bjelovaru pojašnjavaju da su se prilikom odabira razine opisa zapravo vodili principom načina izrade sumarnog inventarnog popisa koji inače koriste za evidenciju i prikupljanje razglednica. Prema tome, koristili su samo sumarne elemente opisa kao što su identifikacijski broj, mjesto i godina nastanka. S druge strane, Državni arhiv u Osijeku slijedi princip analitičkog opisa pa se zbog toga odlučuje na detaljniji opis po komadu razglednice. To je vjerojatno posljedica djelomičnog korištenja ISAD(G) norme i uporabe detaljnijeg opisa u kojem imaju posebne elemente opisa, o kojima je već bilo riječi. Državni arhiv u Zagrebu prilikom odabira razine opisa pazi na brojčanu raspoređenost razglednica po određenoj temi: „Ako ih je nekoliko koje prikazuju npr. Zagrebačku katedralu, onda to možemo sumirati na razinu serije ili podserije (ovisi o fondu). Ako je svaka razglednica tematski priča za sebe, opisuje se na razini komada.“¹⁷⁰

9. Postoji li obavijesno pomagalo za fondove i zbirke u kojima se nalaze razglednice?

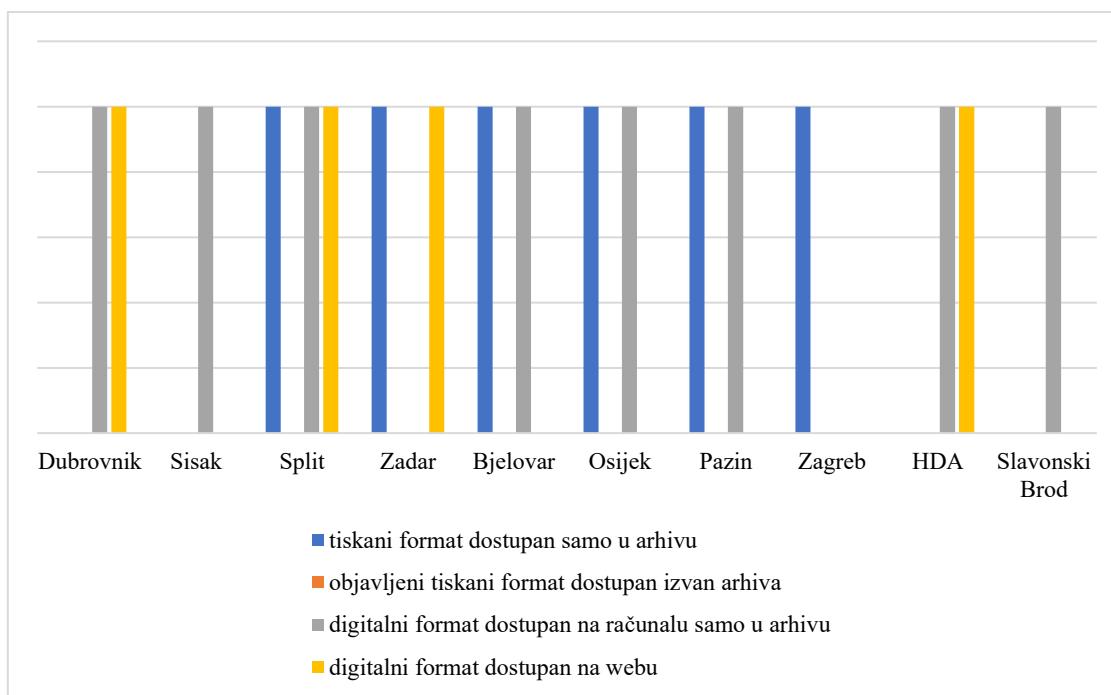
Obavijesno pomagalo za fondove i zbirke, u kojima su svrstane razglednice, imaju gotovo svi državni arhivi koji su ispunili upitnik (10 od 13 arhiva). Negativno je odgovorio Državni arhiv u Gospiću, a isti odgovor su dali i Državni arhivi u Šibeniku i Vukovaru, za koje smo već prethodno ustanovili da nemaju arhivistički sređene razglednice.

¹⁶⁹ Upitnik: Arhivistički opis razglednica u državnim arhivima u RH. / ispunio Državni arhiv u Zadru. / pitanje 8. ispunjeno (2022-05-18)

¹⁷⁰ Upitnik: Arhivistički opis razglednica u državnim arhivima u RH. / ispunio Državni arhiv u Zagrebu. / pitanje 8. ispunjeno (2022-06-03)

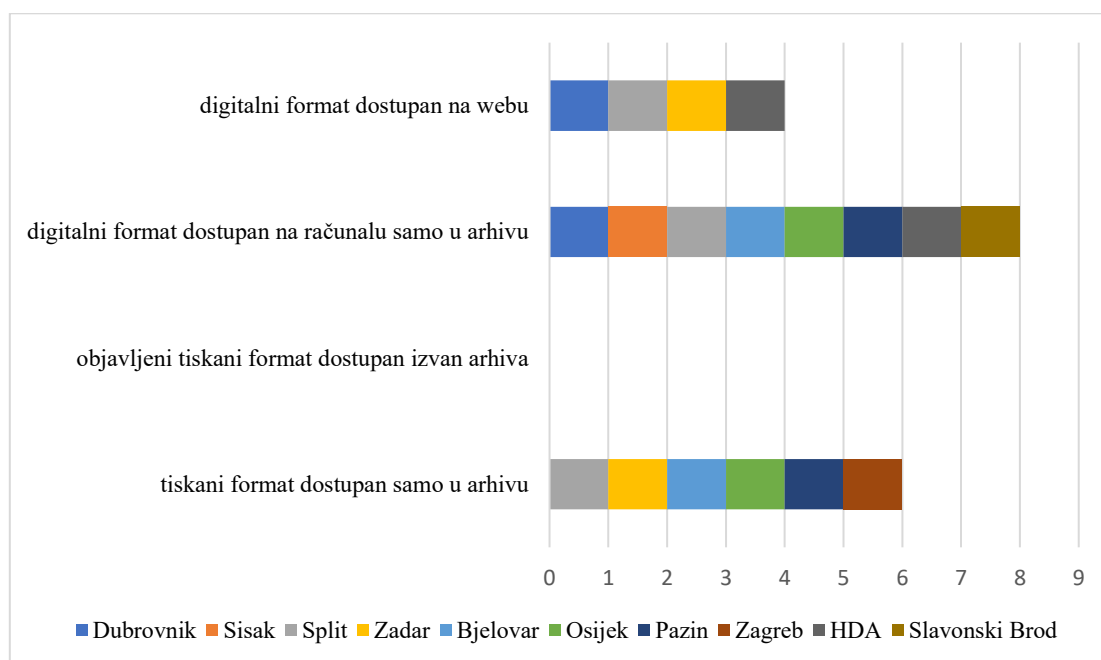
10. U slučaju da postoji obavijesno pomagalo, u kojem je formatu dostupno korisnicima?

Grafikon 5. Dostupnost obavijesnih pomagala različitih formata

Grafikon 5. prikazuje dostupnost obavijesnih pomagala različitih formata u državnim arhivima. Svima je zajedničko da nemaju obavijesno pomagalo objavljeno u tiskanom formatu i dostupno izvan arhiva. Uglavnom je praksa da svaki državni arhiv ima barem jednu kombinaciju različitih formata pomagala. Tako primjerice Državni arhiv u Dubrovniku koristi digitalni format dostupan na računalu samo u arhivu i digitalni format dostupan na webu. Državni arhiv u Splitu koristi čak tri različita formata – tiskani format i digitalni format koji su dostupni samo u arhivu, te digitalni format dostupan samo na webu. Državni arhivi u Bjelovaru, Osijeku i Pazinu koriste dva formata (tiskani i digitalni formati dostupni samo u arhivu). Izdvajaju se primjeri Zagreba, Siska i Slavonskog Broda, koji navode da koriste samo jedan format obavijesnog pomagala. Državni arhivi u Sisku i Slavonskom Brodu koriste jedino digitalan format dostupan samo na računalu u arhivu, dok Državni arhiv u Zagrebu koristi isključivo tiskani format dostupan samo u arhivu.

Grafikon 6. Brojčani raspored različitih formata obavijesnog pomagala

Grafikon 6. vizualizira podatke o brojčanoj zastupljenosti pojedinih formata obavijesnog pomagala u državnim arhivima. Možemo ponoviti kako nitko nema objavljeni tiskani format dostupan izvan arhiva. Na razini istraživanja svih arhiva (koji su dostavili odgovore) može se vidjeti da prevladava digitalni format dostupan na računalu samo u arhivu (8 slučajeva). Zatim slijedi tiskani format dostupan samo u arhivu (6 slučajeva). Na kraju, vidljivo je da postoje samo četiri slučaja u kojima je obavijesno pomagalo dostupno u digitalnom obliku na webu. Iz svega navedenog moglo bi se zaključiti da arhivi postepeno transformiraju obavijesna pomagala iz tiskanog prema digitalnom obliku. Najčešće koriste kombinaciju tiskanog i digitalnog formata jer su vjerojatno sačuvali tiskani format za buduće transformacije zapisa u digitalni oblik. Zanimljivo je da su obavijesna pomagala o razglednicama dostupna korisnicima putem interneta samo u četiri slučaja. Moglo bi se to tumačiti kao početak postupka transformacije obavijesnih pomagala u format koji će biti dostupniji korisnicima, pa bi u skorijoj budućnosti taj broj sigurno trebao porasti.

Sljedeća se pitanja odnose na proces digitalizacije razglednica u državnim arhivima.

11. Jeste li pristupili digitalizaciji razglednica u Vašem arhivu?

Prema pristiglim odgovorima digitalizaciji razglednica pristupilo je devet državnih arhiva. Državni arhiv u Zadru je samo naveo da nisu pristupili digitalizaciji razglednica, što znači da se u idućim pitanjima koja se odnose na digitalizaciju, neće pojaviti njegovi odgovori. Državni arhiv u Slavonskom Brodu je odgovorio negacijom, no arhivisti dodatno objašnjavaju da rade na digitalizaciji, ali su tek na samom početku. Kada govorimo o državnim arhivima koji su pristupili digitalizaciji, treba izdvojiti primjer Državnog arhiva u Pazinu koji nema redovan postupak digitalizacije razglednica, već se sve odvija na zahtjev korisnika ili za potrebe projekata.

12. Ako imate digitalizirane razglednice, kako su na mrežnim stranicama dostupne korisnicima?

Generalno gledajući digitalizirane razglednice u državnim arhivima nisu dostupne korisnicima putem mrežnih stranica. U većini arhiva se planira i radi na tome da se digitalizirane razglednice objave na mrežnim stranicama. Tako iz Državnog arhiva u Dubrovniku pojašnjavaju da digitalizirane razglednice još uvijek nisu dostupne, ali će se uskoro objaviti cijela jedna zbirka. U Državnim arhivima u Splitu i Gospiću napominju kako nisu omogućili dostupnost digitaliziranih razglednica putem mrežnih stranica, no potrudili su se da neke od njih budu dostupne u okviru ICARUS-ova projekta na platformi Topoteka. U slučaju Gospića pojedine razglednice su već dostupne za pregledavanje na platformi Topoteka Lika, dok su razglednice iz splitskog arhiva u pripremi za objavljivanje. Unatoč nedostupnosti digitalnih razglednica na web-u, u Državnim arhivima u Sisku i Osijeku korisnici mogu pregledavati digitalne reprodukcije razglednica na računalu. U osječkom arhivu pregledavanje je dostupno na računalu u knjižnici, tj. Dokumentacijsko-informacijskom centru, dok je u Sisku korisnicima omogućeno pregledavanje na računalu u čitaonici Arhiva. Kao još jedan način dostupnosti digitalnih reprodukcija razglednica navode se digitalne izložbe. Arhivisti iz Državnog arhiva u Bjelovaru povremeno organiziraju digitalne izložbe preko kojih korisnici mogu pregledavati digitalizirane verzije razglednica. Slično navode i arhivisti iz Državnog arhiva u Zagrebu, gdje se osim za potrebe digitalnih izložbi, digitalizirane razglednice koriste i za interne projekte.

13. Ako su digitalne razglednice dostupne korisnicima kao dio neke digitalne zbirke, navedite koje su to zbirke:

Sukladno odgovorima o nedostupnosti digitalnih reprodukcija na mrežnim stranicama državnih arhiva, uglavnom nema digitalnih zbirki koje bi sadržavale digitalizirane razglednice. Arhivisti iz Državnog arhiva u Dubrovniku objašnjavaju kako će razglednice biti dostupne na web stranici i ne planiraju ih uklopiti u digitalnu zbirku. Posebna rješenja nude iz Državnog arhiva u Splitu gdje planiraju prikazati samo digitalizirane razglednice koje po sadržaju mogu uklopiti u tematsku zbirku (*Split kroz vatru i vodu*) na platformi Topoteka. S druge strane, Državni arhiv u Bjelovaru je digitalizirao dio zbirke razglednica i iste koristi u sklopu digitalnih izložbi. Pojedine izložbe su dostupne online npr. (<https://www.vub.hr/razglednice/> i <https://pricebjelovarskegimnazije.wordpress.com/>). Digitalne zbirke u koje su uklopljene digitalizirane razglednice naveli su samo Državni arhivi u Sisku (HR-DASK-718 Zbirka razglednica) i Osijeku (HR-DAOS-2092 Zbirka razglednica) te Hrvatski državni arhiv (HR-HDA-1684).

14. Koji sustav koristite za digitalne zbirke (zbirku) u kojima se nalaze digitalne reprodukcije razglednica?

Cilj je ovog pitanja provjeriti koje sustave za pohranu i obradu digitaliziranih razglednica koriste državni arhivi. S obzirom na to da većina arhiva nije uklopila razglednice u digitalne zbirke, naveli su da koriste druga rješenja. Iz Državnog arhiva u Dubrovniku su odgovorili da, unatoč tome što će digitalne verzije razglednica objaviti na webu, njihovi informatičari za obradu digitalnih reprodukcija razglednica koriste Tainacan sustav. Hrvatski državni arhiv je naveo da za pohranu digitaliziranih razglednica koriste bazu podataka Saperion. U Državnom arhivu u Bjelovaru nemaju sustav pohrane te digitalizirane razglednice čuvaju na serveru Arhiva. Isto su postupili i u Državnom arhivu u Zagrebu gdje su razglednice pohranjene, kao i ostalo digitalizirano gradivo, na serveru DAZG-a.

15. Prema kojem su standardu opisane digitalne reprodukcije razglednica?

Opis digitalnih reprodukcija razglednica proveden je u Državnim arhivima u Sisku i Osijeku, te u Hrvatskom državnom arhivu. Prilikom opisa Državni arhiv u Sisku i Hrvatski državni arhiv koristili su ISAD(G) normu, s time da je HDA samo djelomično koristio navedenu normu. Državni arhiv u Osijeku je naveo da su za potrebe opisa koristili *Upute za digitalizaciju dokumentarnog i arhivskog gradiva, siječanj 2021*. U ostalim se pristiglim odgovorima navode razlozi zbog kojih nisu opisane digitalne reprodukcije razglednica.

Državni arhiv u Bjelovaru navodi sljedeće: „Nisu opisane jer već nekoliko godina očekujemo novi nacionalni sustav za arhive u kojem se nadamo opisati naše sve naše zbirke.“¹⁷¹ Iz Državnog arhiva u Zagrebu napominju kako se digitalizirane razglednice nisu još opisale, ali se trenutno radi na tome. Potpuniji odgovor poslali su iz Državnog arhiva u Dubrovniku gdje kažu da digitalne reprodukcije opisuju kao originale, te su uz to priložili i primjer opisa digitalne reprodukcije koji će se koristiti kao osnova za opis svih komada u buduće objavljenoj zbirci. Zbirka će biti dostupna na webu i imat će popratni inventar.

Primjer opisa digitalne reprodukcije razglednice na razini komada iz Zbirke razglednica Marije i Krunoslava Leka¹⁷² vidi u Prilogu 2.

6.3. Zaključak istraživanja

Razglednice su u državnim arhivima pohranjene unutar zbirki i fondova. Rezultati upitnika pokazuju da razglednice nikada ne tvore samostalni fond, dok su svi ostali načini pohrane prisutni. Najviše je puta (5 državnih arhiva) navedeno da su razglednice u istom arhivu pohranjene na dva načina, kao dio pojedinog većeg fonda te da su uklopljene u neku zbirku. Prisutne su i ostale kombinacije pohrane, da su npr. pohranjene kao samostalna zbirka, ali ih ima i unutar drugih zbirki ili većih fondova. U četiri su arhiva isključivo pohranjene kao samostalna zbirka i to je u pravilu zbirka razglednica. Prema tome, može se zaključiti kako su razglednice pohranjene u fondove i zbirke na različite načine, no nisu izdvojene u pojedini samostalni fond. To upućuje na to da se u praksi poštuje načelo prvobitnog reda i načelo provenijencije pa se u pravilu zadržava prvobitno stanje zbirki i fondova. U načelu se poštuje pravilo prvobitnog reda te se gradivo ne izlučuje ako baš ne postoje opravdani razlozi praktične naravi. U slučaju da je potrebno izdvojiti gradivo prema vrsti, razglednice tvore samostalnu zbirku ili su dio zbirke slične vrste slikovnog gradiva (npr. fotografije). Kada gledamo klasifikaciju zbirki i fondova, rezultati upitnika pokazuju da se razglednice generalno pohranjuju u osobne fondove, obiteljske fondove, zbirke razglednica i zbirke fotografija. U svakom pojedinom državnom arhivu razglednice su raspoređene u više tipova zbirki ili fondova, osim u dva slučaja i tada su dio samostalne zbirke. Najrazličitija

¹⁷¹ Upitnik: Arhivistički opis razglednica u državnim arhivima u RH. / ispunio Državni arhiv u Bjelovaru. / pitanje 15. ispunjeno (2022-05-18)

¹⁷² Upitnik: Arhivistički opis razglednica u državnim arhivima u RH. / ispunio Državni arhiv u Dubrovniku. / pitanje 15. ispunjeno (2022-05-19)

klasifikacija razglednica je prisutna u Državnom arhivu u Zagrebu gdje se iste pohranjuju unutar osobnih i obiteljskih fondova te zbirke razglednica, fotografija i tiskovina.

Primjena standarda za arhivistički opis razglednica tiskanog formata prisutna je gotovo kod svih ispitanika. Državi arhivi prilikom arhivističkog opisa razglednica koriste ISAD(G) standard. Najviše arhiva koristi navedeni standard u potpunosti, dok ga njih troje koristi djelomično. Djelomično korištenje ISAD(G) zabilježeno je u slučajevima kada se uz navedeni standard kombinira drugi način opisa ili se dio elemenata opisa izostavlja. Samo Državni arhiv Pazin ne koristi ISAD(G) normu i opisuju razglednice na drugi način. Arhivi koji ne koriste navedenu normu služe se inventarnim popisima ili koriste detaljnije opise koji sadrže druge elemente opisa. Razglednice se u državnim arhivima opisuju na razini fonda/zbirke, serije, podserije i komada. Dominira opis na razini komada, dok su česti i opisi na razini serije. U pojedinim arhivima primjenjuju se kombinacija opisi na razini komada i serije. Razina opisa odabire se prema kriterijima važnosti i zanimljivosti gradiva te njegovoj dostupnosti korisnicima.

Digitalizirane razglednice u državnim arhivima najčešće nisu dostupne korisnicima putem mrežnih stranica. Postoji inicijativa da se omogući veća dostupnost u otvorenom pristupu, a do tada su digitalne reprodukcije dostupne na računalima u čitaonicama arhiva. Drugi načini dostupnosti razglednica su digitalne izložbe za korisnike i mogućnosti pregledavanja putem platforme Topoteka. Digitalne reprodukcije su značajno manje arhivistički opisane nego tiskani formati razglednica. Digitalizirane razglednice su opisane samo u tri ispitana arhiva, i ti opisi nisu ujednačeni. Primjenjuju se ISAD(G) u potpunosti i djelomično, te upute za digitalizaciju gradiva. Ostali arhivi su ili tek započeli s arhivističkim opisima digitalnih reprodukcija razglednica ili čekaju da se kreira unificirani nacionalni sustav arhiva gdje će se pohranjivati ujednačeni arhivistički zapisi.

7. Opis razglednica u županijskim matičnim narodnim knjižnicama

7.1. Cilj, metoda i uzorak istraživanja

Upitnik¹⁷³ je formiran s ciljem da se ispita kako se u županijskim matičnim narodnim knjižnicama bibliografski opisuju razglednice. Generalni je cilj istraživanja utvrditi, na temelju analize prikupljenih podataka, kakva je primjena knjižničarskih standarda u praksi, te usporediti sličnosti i razlike između arhivske i knjižnične prakse opisa gradiva/građe na primjeru razglednica. Predmet istraživanja su razglednice pa je upitnik formuliran tako da sadrži pitanja o načinima organizacije, pohrane, klasifikacije, bibliografskog opisa, evidencije i digitalizacije razglednica. Fokus je istraživanja bibliografski opis razglednica pa se većina pitanja odnosi na različite aspekte opisivanja građe i primjenu knjižničarskih standarda. Prvi se dio pitanja odnosi na razglednice u tiskanom formatu, dok se drugi dio odnosi na digitalizirane razglednice, odnosno njihovu pohranu, dostupnost i bibliografski opis.

Istraživanje je provedeno metodom upitnika koji je poslan na e-mail adrese županijskih matičnih narodnih knjižnica u Hrvatskoj. Popis e-mail adresa je preuzet s mrežnih stranica Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (<http://maticna.nsk.hr/ona/zupanijske-narodne-maticne-knjiznice/>). Popis je nadopunjen adresama koje su preuzete s mrežnih stranica pojedinih narodnih knjižnica. Upitnik je izrađen u word dokumentu te sadrži pitanja zatvorenog i otvorenog tipa. Prikupljanje podataka, putem e-maila, je provedeno u razdoblju od 17. svibnja do kraja lipnja 2022. godine. U tom periodu upitnik je poslan u tri navrata na e-mail adrese županijskih matičnih narodnih knjižnica. Prvo je upitnik poslan na način da su se navele adrese svih knjižnica (ukupno 20) na jednu mail listu. U drugom se krugu ponovio isti postupak, samo su izostavljene one knjižnice koje su prethodno odgovorile. Na kraju je još poslan poseban upit svim pojedinim knjižnicama koje se do tada nisu odazvale sudjelovanju u istraživanju.

Ciljani uzorak istraživanja je populacija od 20 županijskih matičnih narodnih knjižnica. Međutim, na upitnik je odgovorilo 11 knjižnica pa se ta brojka uzima kao konačan uzorak istraživanja. Od ukupnog broja 11, dvije su knjižnice navele kako ne posjeduju razglednice, dok ih jedna posjeduje kao neobrađene pa nije mogla odgovoriti na većinu pitanja. Sukladno tome, u većini slučajeva su uključeni odgovori 8 ispitanika. Također, treba

¹⁷³ Vidi dokument upitnika u Prilogu 3.

napomenuti kako je jedna knjižnica zahtijevala da ostane anonimna u interpretaciji rezultata pa će se ona označavati kao KNJIŽNICA.

7.2. Rezultati upitnika

1. Posjedujete li razglednice kao knjižničnu građu?

Na uzorku od 11 županijskih matičnih narodnih knjižnica ustanovljeno je da razglednice posjeduje njih 9. Poseban je slučaj Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“ Šibenik koja posjeduje oko stotinjak razglednica koje su dio Zavičajne zbirke, no nisu obrađene. Njihovi knjižničari poručuju da se tek planiraju baviti obradom razglednica te će ih obrađivati kao samostalne jedinice neknjižne građe. Negativne odgovore su poslali iz Gradske knjižnice Rijeka i Narodne knjižnice Grad iz Dubrovnika, te nisu naveli nikakva dodatna pojašnjenja. Poručili su samo kako ne posjeduju razglednice pa ih samim time ni ne obrađuju.

2. Kako su razglednice pohranjene u Vašoj knjižnici?

Mogući odgovori su:

- a. Kao zasebne jedinice građe
- b. Kao dio mape
- c. Oboje

Prema dostavljenim odgovorima ispada da gotovo sve narodne knjižnice pohranjuju razglednice kao zasebne jedinice građe. Jedino su iz KNJIŽNICE naveli kako pohranjuju razglednice na oba načina, znači i kao zasebne jedinice građe i kao dio mape.

3. Odaberite koji način pohrane razglednica prevladava u Vašoj knjižnici.

Mogući odgovori su:

- a. Kao zasebna jedinica građe
- b. Kao dio mape

Sukladno odgovorima iz prethodnog pitanja, sve narodne knjižnice navode kako prevladava pohrana razglednica kao zasebnih jedinica građe.

4. Jesu li razglednice, pohranjene kao zasebne jedinice građe, uklopljene u dio neke zbirke? Ukoliko jesu, navedite koje su to zbirke:

Razglednice, pohranjene kao zasebne jedinice građe, su u svim narodnim knjižnicama uklopljene u zavičajnu zbirku. Izdvajaju se samo Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek te KGZ (zbirka *Zagrabiensia*)¹⁷⁴ gdje su razglednice unutar zavičajne zbirke pohranjene u grafičku zbirku. Radi se o opsežnim zavičajnim zbirka koje su dodatno podijeljene u podzbirke prema vrsti građe. Iz svega navedenog može se zaključiti da su u svim ispitanim knjižnicama razglednice dio zavičajne zbirke.

5. Jesu li razglednice, pohranjene kao dio mape, uklopljene u dio neke zbirke? Ukoliko jesu, navedite koje su to zbirke:

S obzirom na to da su samo iz KNJIŽNICE naveli kako pohranjuju razglednice u mape, uključen je samo njihov odgovor. U toj knjižnici su razglednice, pohranjene u mape, također dio zavičajne zbirke.

6. Na kojoj razini bibliografski opisujete razglednice?

Mogući odgovori su:

- a. Mapa
- b. Jedinica građe
- c. Oboje

Razglednice se u ispitanim narodnim knjižnicama bibliografski opisuju na razini jedinice građe. Samo je jedan primjer gdje se bibliografski opis razglednica izrađuje na obje razine, i to je taj slučaj gdje su razglednice pohranjene i kao dio mape.

7. Navedite koje modele koristite u slučaju opisa razglednica na razini mape?

Pristigao je detaljan odgovor po pitanju načina opisa razglednica na razini mape: „Skupni naslov koji daje katalogizator ako nije decidirano naveden i u napomeni za sadržaj popišemo naslove pojedinih razglednica koji su većinom oblikovani od riječi na prednjoj strani, sve drugo prema kataložnim pravilima. Odnosi se na isti ili sličan sadržaj razglednica.“

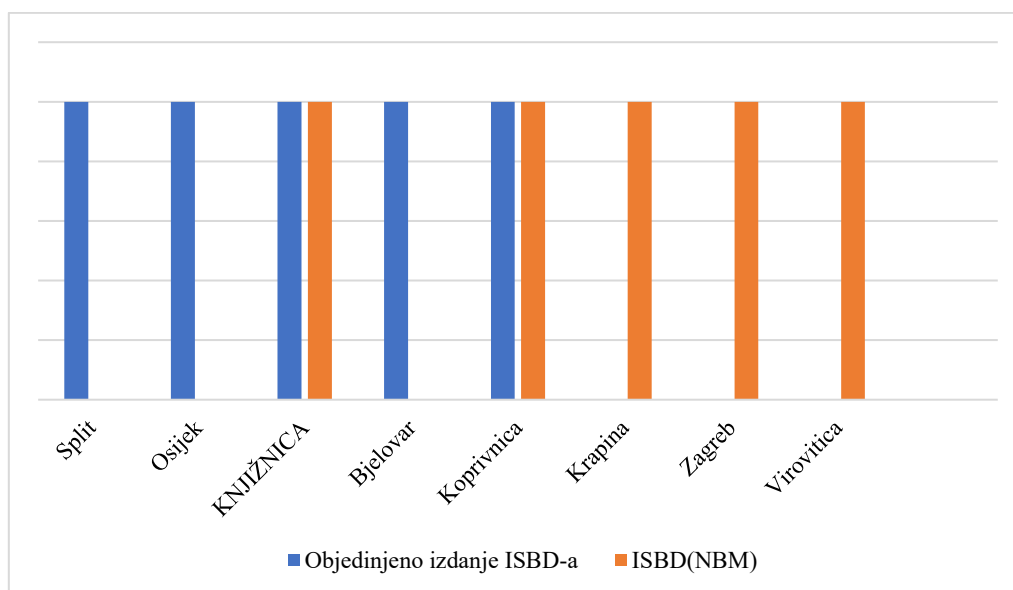
¹⁷⁴ Više o razglednicama iz zavičajne zbirke KGZ-a vidi u: Petek, Dubravka. Koliko nam govori jedna dopisnica? = What can a postcard reveal to us? // Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture, 2018, 22, Inkluzija i interdisciplinarnost u AKM zajednici : [22.. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji: mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture, Poreč, 21.–23. studenoga 2018.] / uredile Diana Polanski i Ana Vukadin. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2019. Str. 133–164.

8. Prema kojim standardima bibliografski opisujete razglednice u tiskanom obliku kao jedinice građe?

Mogući odgovori su:

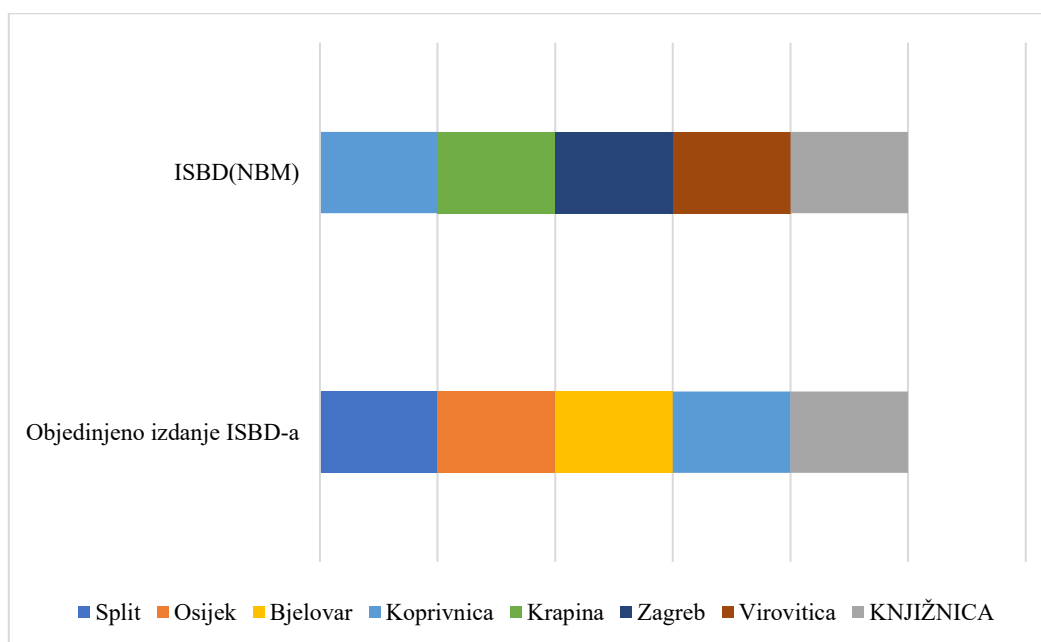
- a. Objedinjeno izdanje ISBD
- b. ISBD(NBM)
- c. Ništa od navedenoga

Grafikon 7. Uporaba standarda za bibliografski opis razglednica

Grafikon 7. prikazuje uporabu standarda za bibliografski opisa razglednica u narodnim knjižnicama. Isključivo Objedinjeno izdanje ISBD-a koriste Gradska knjižnica Marka Marulića Split, Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek te Narodna knjižnica "Petar Preradović" Bjelovar. ISBD(NBM) primjenjuju Gradska knjižnica Krapina, KGZ i Gradska knjižnica i čitaonica Virovitica. Oba standarda koriste KNIŽNICA te Knjižnica i čitaonica „Fran Galović" Koprivnica. Također treba navesti da nijedna knjižnice nije navela da koristi nešto drugo kao standard za bibliografski opis razglednica.

Grafikon 8. Brojčana raspoređenost uporabe standarda za bibliografski opis razglednica

Grafikon 8. prikazuje kakav je brojčani odnos uporabe navedenih standarda za bibliografski opis. Grafički prikaz pokazuje da se jednako upotrebljavaju Objedinjeno izdanje ISBD-a i ISBD(NBM). No treba napomenuti da se u dva slučaja narodnih knjižnica koriste oba standarda. Iz navedenih rezultata ne bi trebalo odmah zaključivati da je izjednačena uporaba standarda jer bi vjerojatno veći uzorak ispitanika mogao pokazati drugačije rezultate.

9. U slučaju da ne koristite navedene standarde, napišite kako opisujete razglednice kao jedinice građe?

S obzirom na to da su svi ispitanici naveli da koriste navedene standarde, nije bilo drugih odgovora u kojima bi saznali nešto novo o drugačijim načinima opisivanja razglednica.

10. U kojem softveru radite kataložnu obradu razglednica?

Mogući odgovori su:

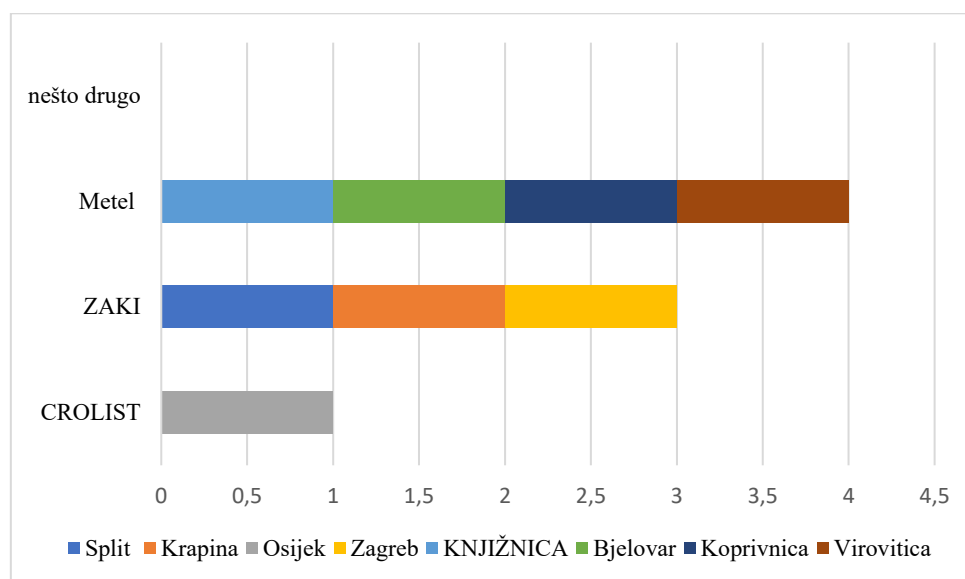
a. CROLIST

b. ZAKI

c. Metel

d. nešto drugo

Grafikon 9. Uporaba softvera za kataložnu obradu razglednica

Grafikon 9. vizualizira rezultate uporabe različitih softvera prilikom kataložne obrade razglednica. Podjednako su zastupljeni Metel (4 slučaja) i ZAKI (3 slučaja), dok se CROLIST koristi samo u Gradskoj i sveučilišnoj knjižnici Osijek.

11. Postoji li katalog u kojem su bibliografski opisane razglednice tiskanog formata?

Sve knjižnice su odgovorile da imaju katalog u kojem su bibliografski opisane razglednice u tiskanom formatu.

12. U slučaju da postoji katalog, u kojem je formatu dostupan korisnicima?

Odgovori pokazuju da su kataložni zapisi tiskanih razglednica u svim narodnim knjižnicama javno dostupni u online katalogu. Prema tome, nitko od ispitanika ne koristi tiskani katalog koji bi bio dostupan samo u knjižnici.

13. Jeste li pristupili digitalizaciji razglednica u Vašoj knjižnici?

Digitalizaciji razglednica pristupilo je 6 ispitanika (od ukupno 8 koji su dostavili odgovore) – Gradska knjižnica Marka Marulića Split, Gradska knjižnica Krapina, Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek, KGZ, KNJIŽNICA te Knjižnica i čitaonica „Fran Galović“ Koprivnica. Provedbu digitalizacije razglednica nisu započeli u Narodnoj knjižnici „Petar Preradović“ Bjelovar i Gradskoj knjižnici i čitaonici Virovitica. Sukladno tome, u idućim pitanjima o digitalizaciji bit će prikazani samo odgovori iz 6 knjižnica.

14. Ako imate digitalizirane razglednice, kako su na mrežnim stranicama dostupne korisnicima?

Digitalizirane razglednice su na mrežnim stranicama dostupne korisnicima u otvorenom pristupu u sljedećim županijskim matičnim knjižnicama: Gradskoj knjižnici Marka Marulića u Splitu, Gradskoj knjižnici Krapina, Gradskoj i sveučilišnoj knjižnici Osijek te KGZ-u. Korisnicima su digitalne reprodukcije razglednica dostupne kao dio digitalne zbirke u KNJIŽNICI te u Knjižnici i čitaonici „Fran Galović“ Koprivnica.

15. Ako su digitalne razglednice dostupne korisnicima kao dio neke digitalne zbirke, navedite koje su to zbirke:

Digitalizirane razglednice su uklopljene u digitalne zbirke u narodnim knjižnicama u KNJIŽNICI, Koprivnici, te KGZ-u. U KNJIŽNICI dio su digitalne zavičajne zbirke, dok su u Knjižnici i čitaonici „Fran Galović“ Koprivnica dostupne u *Digitalnoj zbirci „Koprivnička kulturna baština“ Knjižnice i čitaonice „Fran Galović“ Koprivnica*. U KGZ-u su dostupne za pregledavanje putem *Digitalne zbirke knjižnica grada Zagreba – Zagrebačke razglednice*.

16. Koji sustav koristite za digitalne zbirke (zbirku) u kojima se nalaze digitalne reprodukcije razglednica?

Platforma Indigo je sustav koji se koristi za digitalne reprodukcije razglednica u Gradskoj knjižnici Marka Marulića u Splitu te u KGZ-u. Koristi se još Metelwin Digital Library u Knjižnici i čitaonici „Fran Galović“ Koprivnica, te također u KNJIŽNICI. Iz Gradske i sveučilišne knjižnice u Osijeku odgovaraju da koriste Plugin, odnosno njegov dodatak Leaflet MapsMarker.

17. Prema kojem su standardu katalogizirane digitalne reprodukcije razglednica?

Mogući odgovori su:

- a. Objedinjeno izdanje ISBD-a
- b. ISBD(ER)
- c. nešto drugo

Najviše ispitanika je navelo da su digitalne reprodukcije razglednica katalogizirali prema Objedinjenom ISBD-u. U tu kategoriju spadaju Gradska knjižnica Marka Marulića u Splitu, Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek, KGZ, te KNJIŽNICA. Iz KGZ-a još navode da uz Objedinjeni ISBD koriste nešto drugo, no nisu naveli koji je to standard niti su napisali

dodatno objašnjenje. Također, KNJIŽNICA, uz već navedeni Objedinjeni ISBD, koristi i ISBD(ER), što je jedini slučaj uporabe u ovom istraživanju. Iz Knjižnice i čitaonice „Fran Galović“ Koprivnica objašnjavaju da još nisu katalogizirali digitalizirane razglednice pa stoga nisu naveli odgovor na ovo pitanje. Gradska knjižnica Krapina također nije odgovorila, što može značiti da nisu katalogizirali digitalne reprodukcije razglednica.

18. Jesu li kataložni zapisi digitalnih reprodukcija razglednica uključeni u OPAC?

Kataložni zapisi digitalnih reprodukcija razglednica uključeni su u OPAC u tri slučaja – Gradska knjižnica Marka Marulića Split, Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek, te KGZ. Od ostalih, Knjižnica i čitaonica „Fran Galović“ iz Koprivnice nije ni pristupila katalogizaciji digitalnih reprodukcija, dok KNJIŽNICA i Gradska knjižnica Krapina odgovaraju kako kataložni zapisi nisu uključeni u OPAC.

7.3. Zaključak istraživanja

Razglednice su u županijskim matičnim narodnim knjižnicama gotovo uvijek pohranjene kao samostalne jedinice građe. Postoji samo jedan slučaj kada se razglednice pohranjuju i kao samostalne jedinice građe i kao dio mape. Prema tome, prevladava pohrana razglednica kao zasebnih jedinica građe. Rezultati pokazuju da u svim knjižnicama razglednice kao jedinice građe organizacijski pripadaju u zavičajnu zbirku. Treba napomenuti da i kada pripadaju grafičkoj zbirci, ona je podzbirka zavičajne zbirke. U slučaju kada su dio mape također pripadaju zavičajnoj zbirci.

Razglednice tiskanog formata bibliografski se opisuju na razini jedinice građe u gotovo svim ispitanim knjižnicama. Samo se u jednoj knjižnici opisuju i na razini jedinice građe i na razini mape. Bibliografski se opis izrađuje na temelju Objedinjenog izdanja ISBD-a i ISBD(NBM)-a. Prema rezultatima istraživanja, ujednačena je upotreba oba standarda, a u samo dvije knjižnice se oba standarda koriste kombinirano. Moglo bi se zaključiti da Objedinjeni ISBD još uvijek nije ni približno potisnuo specijalizirani ISBD(NBM) iz uporabe, no to bi bilo presmiono tvrditi s obzirom na manji broj ispitanika. Kataložni zapisi tiskanih razglednica obrađuju se u različitim softverima (Metel (4 slučaja) i ZAKI (3 slučaja), CROLIST (1 slučaj) i javno su dostupni u svim knjižnicama putem online kataloga.

Poneke županijske matične narodne knjižnice (6 slučaja) su provele digitalizaciju tiskanih razglednica. Digitalne reprodukcije razglednica su korisnicima dostupne u

otvorenom pristupu putem mrežnih stranica knjižnica ili putem digitalnih zbirke. U slučaju da su pohranjene kao dio digitalne zbirke, za njihovu pohranu i korištenje knjižnice koriste sustave poput platforme Indigo, Metelwin Digital Library i Plugin-a, odnosno njegova dodatka Leaflet MapsMarkera. Bibliografski opis digitalnih reprodukcija razglednica proveden je u četiri knjižnice, što znači da sve knjižnice ujedno nisu uz digitalizaciju provele i katalogizaciju digitalnih reprodukcija. Opis se uglavnom temelji na Objedinjenom ISBD-u. Postoji slučaj da se uz objedinjeno izdanje koristi i drugačiji način opisa no on nije pojašnjen. Također, treba napomenuti kako se u jednoj knjižnici uz Objedinjeni ISBD koristi i ISBD(ER). Navedeni kataložni zapisi digitalnih reprodukcija razglednica su, u tri od četiri moguća slučaja, uključeni u OPAC katalog, što pokazuje tendenciju da navedeni zapisi budu jednako dostupni kao i zapisi razglednica tiskanog formata.

8. Usporedba opisa razglednica kao arhivskog gradiva i knjižnične građe

Generalni zaključci oba istraživanja upućuju na sličnosti i razlike u opisu razglednica kao arhivskog gradiva i knjižnične građe. Cilj je usporedbe vidjeti kako se pojedinom gradivu/građi (razglednicama) pristupa u različitim baštinskim institucijama. Predmet usporedbe su tiskane i digitalizirane razglednice. Kako bi usporedba bila sustavna, uspoređivat će se sljedeći parametri: pohrana i organizacija razglednica; načini opisa i primjena standarda; praksa digitalizacije razglednica; te opis i pohrana digitalnih formata.

U arhivima se tiskane razglednice pohranjuju i organizacijski strukturiraju unutar sustava zbirke i fondova, što je uvjetovano samim načelima obrade arhivskog gradiva. Pripadnost pojedinom fondu ili zbirci određena je prema načelu provenijencije (pripada cjelini gradiva jednog stvaratelja) ili načelu pertinencije (pripada cjelini koja se temelji na zajedničkim karakteristikama poput teme ili vrste gradiva).¹⁷⁵ U pravilu to znači da se nastoji sačuvati prvobitni red zbirke i fondova koji je oblikovan nastankom gradiva kod pojedinog stvaratelja. U arhivskoj praksi to znači da su razglednice dio određene zbirke ili pripadaju nekom fondu. U načelu arhivisti poštuju pravilo prvobitnog reda pa tako i u slučaju razglednica ne bi trebalo biti moguće da se izlučivanjem pojedinih razglednica narušava prvobitni red i stvaraju potencijalno nove zbirke ili da se izvršava preustroj postojećih fondova. Rezultati istraživanja su pokazali da se razglednice pohranjuju u zbirkama (razglednica, fotografija, tiskovina), te većinom osobnim i obiteljskim fondovima. Isto tako, u svakom pojedinom arhivu su razglednice pohranjene u više različitih fondova i zbirki, što znači da se istovremeno zadržava red podrijetla i red pripadnosti razglednica kao arhivskog gradiva. S druge strane, u knjižnicama se razglednice promatraju kao samostalne jedinice građe. U bibliografskom smislu pristupa im se pojedinačno, iako organizacijski pripadaju pojedinoj zbirci. Prema rezultatima istraživanja vidi se da su to najčešće zavičajne zbirke i ponekad unutar njih grafičke podzbirke. Sukladno tome, u sustavu organizacije i pohrane uvažava se princip tematske cjeline te načelo pripadnosti određenoj vrsti neknjižne građe.

Glavna razlika između arhivističkog i bibliografskog opisa tiskanih razglednica je u tome što se u arhivima koristi višerazinski opis, dok se u knjižnicama prakticira opis samostalne jedinice građe. Arhivisti opisuju razglednice kao cjelinu kada se izrađuje opis na

¹⁷⁵ Arhivistika. // Hrvatska enciklopedija. URL: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=3767> (2022-08-01)

razini zbirke ili serije, dok se kod analitičkog pristupa razglednice opisuju na razini komada. Istraživanje pokazuje da se razglednice u praksi opisuju na razini serije i komada, te se često takvi opisi kombiniraju zbog preglednosti i dostupnosti gradiva. Slično tome, u knjižnicama se dominantno primjenjuje opis na razini pojedine jedinice građe, što je ekvivalent arhivističkog opisa na razini komada. U slučaju knjižnica ne postoji zbirni opis, ekvivalent tome bi bio opis na razini mape. Knjižnična praksa županijskih matičnih narodnih knjižnica pokazuje da se opis na razini mape gotovo ni ne koristi. Primjena standarda u arhivističkom i bibliografskom opisu je zajednička praksa. U slučaju arhiva rezultati pokazuju da se generalno gotovo svih opisi izrađuju na temelju ISAD(G) standarda. Kada se on ne koristi u potpunosti, dio je razglednica iz fundusa arhiva opisano na drugačiji način ili su samo popisane. Drugačiji načini opisa su rijetki, i kada postoje, temelje se na tradicionalnim (različite arhivske prakse) elementima opisa koji su kombinirani s elementima opisa iz ISAD(G)-a. No, generalno se može reći da unatoč izuzecima postoji inicijativa da se koristi ujednačeni opis prema ISAD(G)-u. U slučaju knjižnica slijedi se praksa korištenja međunarodnih standarda pa se bibliografski opisi razglednica izrađuju na temelju Objedinjenog izdanja ISBD-a i ISBD(NBM)-a. Rezultati upitnika pokazuju ujednačeno uporabu oba standarda (moguće zbog manjeg broja ispitanika), pa se može tvrditi da objedinjeno izdanje još nije u potpunosti potisnulo uporabu specijaliziranih ISBD-a.

Praksa digitalizacije razglednica prisutna je i u arhivima i u knjižnicama. Razlika je u tome što u arhivima digitalne razglednice uglavnom nisu dostupne u otvorenom pristupu putem mrežnih stranica. Pregledavaju se uglavnom na računalima u čitaonicama arhiva. Iako postoje pojedini slučajevi prikaza digitalnih razglednica putem platforme Topoteka i digitalnih izložbi, to nije zastupljeno u tolikoj mjeri da bi se na to gledalo kao nešto što se sustavno provodi na razini cijele mreže arhiva. S druge strane, knjižnice prikazuju digitalne reprodukcije razglednica u otvorenom pristupu na mrežnim stranicama ili u digitalnim zbirkama. Sličnosti se pojavljuju kod arhivističkog i bibliografskog opisa digitaliziranih razglednica. U obje prakse se pokazuje da sve digitalizirane razglednice ujedno ne moraju biti opisane. I arhivi i knjižnice znatno manje opisuju digitalne razglednice u odnosu na tiskani format. Arhivistički opis digitalnih razglednica uglavnom nije ujednačen. Koristi se ISAD(G) u kombinaciji s drugim nepojašnjenim načinima opisa, te uputama za digitalizaciju gradiva, koje stoje kao preporuka na nacionalnoj razini. Za razliku o toga, knjižnice bibliografske opise izrađuju uglavnom prema Objedinjenom ISBD-u, te su takvi kataložni zapisi uključeni u OPAC s ostalom knjižnom građom.

Arhivska i knjižnična praksa pokazuju da se u opisu razglednica nastoji slijediti međunarodne standarde. U slučaju arhivske prakse možemo primijetiti više različitosti u pristupima pojedinih arhiva u pohrani, organizacijskoj strukturi, opisu i digitalizaciji razglednica. Iako arhivi slijedi isti obrazac postupanja, koji je usklađen s međunarodnim normama, ipak su razlike u praksi više naglašene nego u slučaju knjižnica. Knjižnice pristupaju razglednicama ujednačenije, sljedeći princip pristupa razglednici kao samostalnoj jedinici građe. Veće razlike se mogu uočiti između knjižnica koje su provele digitalizaciju razglednica, pa koriste različite sustave za pohranu i kataložnu obradu digitalnih reprodukcija. No, u načelu slijede iste obrasce prilikom kataložne obrade digitalnih reprodukcija razglednica.

9. Zaključak

Rezultati istraživanja očekivano pokazuju različite pristupe arhivske i knjižničarske struke u pohrani, organizaciji i opisu razglednica. U arhivima su razglednice organizirane kroz sustav zbirke i fondova. Važno je napomenuti da u načelu arhivska praksa nastoji sačuvati prvobitni red zbirke i fondova pa se u pravilu ne dopušta izlučivanje pojedinih razglednica iz fonda za potrebe formiranja novih zbirke ili preustrojavanja postojećih fondova. Također, treba napomenuti kako se i u slučaju stvaranja digitalnih zbirke razglednica nastoji zadržati prvobitni red zbirke i fondova u kojima se fizički čuvaju razglednice, bez obzira na to što se u virtualnom okruženju stvaraju nove digitalne zbirke te se digitalne reprodukcije razvrstavaju i pohranjuju po različitim tematskim i drugim kriterijima. Praksa državnih arhiva pokazuje da razglednice mogu biti pohranjene kao samostalna cjelina (zbirka) ili pojedinačno uključene u dio većeg fonda ili zbirke. Uspoređujući pristupe državnih arhiva prilikom pohrane razglednica, primjećuje se, unatoč raspršenosti razglednica po različitim fondovima i zbirkama (zbog očuvanja prvobitnog reda), da ipak postoje određene zajedničke prakse. Generalno se može reći da se razglednice najviše pohranjuju kao samostalne zbirke ili kao dio zbirke fotografija, te u osobnim i obiteljskim fondovima. Suprotno tome, knjižnice primjenjuju ujednačeniju praksu pohrane i organizacije. Razglednice se u narodnim knjižnicama promatraju kao samostalne jedinice građe pa im se u slučaju pohrane i opisa pristupa pojedinačno. Pohranjuju se kao zasebne jedinice građe, najčešće u zavičajnim zbirkama. Očekivana razlika potvrđena je u arhivističkom i bibliografskom opisu razglednica. Arhivska praksa pokazuje da se primjenjuje višerazinski opis, dok se u narodnim knjižnicama bibliografski opis izrađuje posebno za svaku razglednicu kao jedinicu građe. Zbirni opisi razglednica, na razini mape, u narodnim knjižnicama se gotovo i ne koriste.

Sličnost arhivske i knjižničarske struke potvrđuje se u učestalosti primjene međunarodnih standarda za opis gradiva/građe. Državni arhivi primjenjuju ISAD(G), dok narodne knjižnice primjenjuju Objedinjeno izdanje ISBD-a i ISBD(NBM)-a. Iako se ponekad u oba slučaja pojavljuju izuzeća od uporabe standarda, zbog različitih praktičnih razloga, može se zaključiti da je potreba za korištenjem standarda postala dominantna. Za razliku od toga, u državnim arhivima ne postoji ujednačeni pristup u opisu digitaliziranih razglednica, pa se ISAD(G) uglavnom koristi u kombinaciji s različitim drugim uputama i predlošcima za opis digitalnog gradiva. Bibliografski opis digitalnih reprodukcija u narodnim knjižnicama

praktički je ujednačen, te se unatoč izuzecima primjećuje široka uporaba Objedinjenog izdanja ISBD-a.

Praksa pokazuje da je digitalizacija razglednica u oba slučaja tek u svojim počecima. Problem predstavljaju neujednačeni pristupi koji se pojavljuju u obje struke. Učestala su različita informatička rješenja prilikom obrade, pohrane i dostupnosti digitalnih reprodukcija. Postupci pojedinih arhiva i knjižnica pokazuju da postoji inicijativa za izradu ujednačenih arhivističkih i kataložnih zapisa, te se u budućnosti može očekivati da će doći do njihove potpune interoperabilnost unutar digitalnog sustava.

Na kraju treba napomenuti kako su u ovom istraživanju obuhvaćeni samo podaci koji su prikupljeni anketnom metodom. Uvidom u druge izvore, poput mrežnih stranica državnih arhiva i narodnih knjižnica, utvrđeno je da pojedini arhivi i knjižnice, koji se nisu odazvali istraživanju, također čuvaju, obrađuju i digitaliziraju razglednice. To su primjerice Državni arhivi u Rijeci i Karlovcu te narodne knjižnice u Karlovcu, Varaždinu i Puli. Međutim, oni nisu uključeni u istraživanje jer su javno dostupni podaci o njima previše oskudni da bi u usporedbi s informacijama koje pruža upitnik upotpunili konačne rezultate.

Literatura

1. Ađulović, S. Arhivi i digitalizacija od mikrofilma do digitalnog arhiva. Bjelovar : Državni arhiv u Bjelovaru, 2019.
2. Arhivistika. // Hrvatska enciklopedija. URL: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=3767> (2022-08-01)
3. Bogavčić, I.; Bogavčić Salopek, I. Prve razglednice na prostoru Hrvatske. // Peristil 1/63(2020), str. 121–138.
4. Digitalizirana zagrebačka baština. // Knjižnice grada Zagreba. URL: <https://digitalnezbirke.kgz.hr/> (2022-07-04)
5. Državni arhiv u Osijeku : Fotografije i razglednice. URL: <https://www.dao.hr/index.php/gradivo-u-arhivu/digitalizirano-gradivo/fotografije-i-razglednice> (2022-08-02)
6. Državni arhiv u Zagrebu : Izložba razglednica. URL: <http://daz.hr/izlozba-razglednica/> (2022-08-02)
7. Grafička zbirka. // Nacionalna i sveučilišna knjižnica. URL: <http://www.nsk.hr/graficka-zbirka/> (2022-07-04)
8. Hrvatski državni arhiv : Galerija razglednica. URL: <http://www.arhiv.hr/Galerije/Razglednice> (2022-08-02)
9. ISAAR (CPF) : međunarodna norma arhivističkog normiranog zapisa za pravne i fizičke osobe te obitelji / priredilo Povjerenstvo za norme opisa, prihvaćeno u Canberri, Australija, 27.-30. listopada 2003. 2. izd. Zagreb : Hrvatski državni arhiv, 2006.
10. ISAD(G) : general international standard archival description : final ICA approved version / adopted by the Ad Hoc Commission on Descriptive Standards, Stockholm, Sweden, 21-23 January 1993. Ottawa : International Council on Archives, 1994. URL: <http://web.mclink.it/MD1431/sito/isaargrp/isad%28g%29e.html> (2022-08-17)
11. ISAD(G) : opća međunarodna norma za opis arhivskoga gradiva / odobrilo Povjerenstvo za norme opisa arhivskoga gradiva, Stockholm, 19.-22. rujna 1999. 2. izd. Zagreb : Hrvatski državni arhiv, 2001.

12. ISBD(NBM) : Međunarodni standardni bibliografski opis neknjižne građe / preporučila komisija za pregled ISBD-a ; odobrio stalni odbor Sekcije za katalogizaciju Međunarodne federacije bibliotekarskih društava i ustanova. [s engleskoga prevela, hrvatske primjere odabrala i izradila Vedrana Juričić]. Prerađeno izd. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1993.
13. ISBD: Međunarodni standardni bibliografski opis. / preporučila Skupina za pregled ISBD-a; odobrio Stalni odbor IFLA-ine Sekcije za katalogizaciju; [s engleskog prevela i predgovor napisala A. Barbarić]. Objedinjeno izd. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2014.
14. Janus, R. Stručna obrada razglednica – praksa Knjižnice i čitaonice „Fran Galović“ Koprivnica. // Knjižnice u procjepu 4 : A što sa sitnim tiskom i sivom literaturom? / uredio Ante Mrgan. Sisak : Knjižničarsko društvo Sisačko-moslavačke županije, 2019. Str. 153–170.
15. Klarin, S. Digitalne reprodukcije : model i elementi kataložnog opisa. // 7. Seminar Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture : zbornik radova / uredila Tinka Katić. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2004. Str. 87–105.
16. Knjižnice grada Zagreba : Digitalne zbirke. URL: <https://digitalnezbirke.kgz.hr/api.php> (2022-08-02)
17. Leko, K. Umijeće sakupljanja razglednica. Rijeka : Ex Libris, 2015.
18. Lešković, A. ; Živković, D. Efemerna građa i sitni tisak : opseg pojmova u Hrvatskoj i svijetu. Zagreb. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 54(2011), str. 120–134.
19. Milas, G. Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima. Jastrebarsko: Naklada Slap, 2009.
20. Modrušan, M. Slikovno arhivsko gradivo. // Vjesnik Istarskog arhiva, sv. 6-7, god. 6-7 (1996-1997), str. 395–399.
21. Olujić, Ilić T. Zbirka razglednica : Grafička zbirka Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. // Knjižnice u procjepu 4 : A što sa sitnim tiskom i sivom literaturom? / uredio Ante Mrgan. Sisak : Knjižničarsko društvo Sisačko-moslavačke županije, 2019. Str. 98–112.

22. Petek, D. Koliko nam govori jedna dopisnica? = What can a postcard reveal to us? // Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture, 2018, 22, Inkluzija i interdisciplinarnost u AKM zajednici : [22.. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji: mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture, Poreč, 21.– 23. studenoga 2018.] / uredile Diana Polanski i Ana Vukadin. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2019. Str. 133–164.
23. Predović, V. Razglednice kao bibliotečni materijal : odlomci iz veće radnje. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 9, 3/4(1963), str. 111–121.
24. Radovčić, Marija, Barbarić, Ana. ISBD – Od prošlosti k budućnosti. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 56, 4(2013), str. 203–226.
25. Razglednice. // Hrvatska enciklopedija. URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=52030> (2022-06-20)
26. Razglednice. // Hrvatski jezični portal. URL: <https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search> (2022-06-20)
27. Republika Hrvatska. Standard za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj. Zagreb : Narodne novine, 2021. [citirano 2022-08-02]
28. Republika Hrvatska. Zakon o arhivskom gradivu i arhivima. Zagreb : Narodne novine, 2018. [citirano 2022-07-06]. I. Opće odredbe. Članak 3.
29. Republika Hrvatska. Zakon o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti. Zagreb : Narodne novine, 2019. [citirano 2022-06-26]. X. Obvezni primjerak. Članak 37.
30. Sitni tisak. // Hrvatska enciklopedija. URL: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=56268> (2022-06-22)
31. Smjernice za odabir građe za digitalizaciju: Radna verzija. // Nacionalni projekt Hrvatska kulturna baština: Digitalizacija arhivske, knjižnične i muzejske građe. / Ministarstvo kulture Republike Hrvatske = Ministry of Culture, Republic of Croatia. Zagreb, studeni 2007.
32. The „Penny Penates.“ // HistoryofInformation.com. URL: <https://www.historyofinformation.com/detail.php?id=2893> (2022-08-08)
33. Zbirka razglednica. // ARHiNET : Nacionalni arhivski informacijski sustav. URL: http://arhinet.arhiv.hr/details.aspx?ItemId=1_5567 (2022-07-06)

Popis oznaka i kratica

AKM institucije – arhivi, knjižnice i muzeji

DAOS – Državni arhiv u Osijeku

DASK – Državni arhiv u Sisku

DAZG – Državni arhiv u Zagrebu

HDA – Hrvatski državni arhiv

ICA – Međunarodno arhivsko vijeće (*International Council on Archives*)

IFLA – Međunarodna federacija knjižničarskih društava i ustanova (*International Federation of Library Associations and Institutions*)

ISAAR(CPF) – Međunarodna norma arhivističkog normiranog zapisa za pravne i fizičke osobe te obitelji (*International Standard Archival Authority Record for Corporate Bodies Persons and Families*)

ISAD(G) – Opća međunarodna norma za opis arhivskog gradiva (*General International Standard Archival Description*)

ISBD – Međunarodni standardni bibliografski opis (*International Standard Bibliographic Description*)

ISBD(A) – Međunarodni standardni bibliografski opis starih omeđenih publikacija (*International Standard Bibliographic Description for Older Monographic Publications (Antiquarian)*)

ISBD(CF) – Međunarodni standardni bibliografski opis za računalne datoteke (*International Standard Bibliographic Description for Computer Files*)

ISBD(CM) – Međunarodni standardni bibliografski opis kartografske građe (*International Standard Bibliographic Description for Cartographic Materials*)

ISBD(ER) – Međunarodni standardni bibliografski opis elektroničke građe (*International Standard Bibliographic Description for Electronic Resources*)

ISBD(G) – Opći međunarodni standardni bibliografski opis (*General International Standard Bibliographic Description*)

ISBD(M) – Međunarodni standardni bibliografski opis omeđenih publikacija (*International Standard Bibliographic Description for Monographic Publications*)

ISBD(NBM)) – Međunarodni standardni bibliografski opis neknjižne građe (*International Standard Bibliographic Description for Non-Book Materials*)

ISBD(PM) – Međunarodni standardni bibliografski opis tiskanih muzikalija (*International Standard Bibliographic Description for Printed Music*)

ISBD(S) – Međunarodni standardni bibliografski opis serijskih publikacija (*International Standard Bibliographic Description for Serials*)

ISBN – Međunarodni standardni knjižni broj (*International Standard Book Number*)

ISMN – Međunarodni standardni broj notirane glazbe (*International Standard Music Number*)

ISSN – Međunarodni standardni broj serijske publikacije i druge neomeđene građe (*International Standard Serial Number*)

KGZ – Knjižnice grada Zagreba

NSK – Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu

OPAC – računalni katalog knjižnice namijenjen javnosti i dostupan s bilo kojeg umreženoga računala (*Online Public Access Catalogue*)

Popis slika

Slika 1. Najstarija preteča razglednica iz 1840.

Slika 2. Razglednica Hotel de la ville Split, 1880., zbirka Bogavčić (prednja strana)

Slika 3. Razglednica Hotel de la ville Split, 1880., zbirka Bogavčić (stražnja strana)

Popis grafikona

Grafikon 1. Zastupljenost fondova i zbirki u kojima su pohranjene razglednice

Grafikon 2. Brojčana raspoređenost fondova i zbirki u kojima su pohranjene razglednice

Grafikon 3. Razine arhivističkog opisa razglednica

Grafikon 4. Brojčana raspoređenost razina arhivističkog opisa razglednica.

Grafikon 5. Dostupnost obavijesnih pomagala različitih formata

Grafikon 6. Brojčani raspored različitih formata obavijesnog pomagala

Grafikon 7. Uporaba standarda za bibliografski opis razglednica

Grafikon 8. Brojčana raspoređenost uporabe standarda za bibliografski opis razglednica

Grafikon 9. Uporaba softvera za kataložnu obradu razglednica

Prilozi

Prilog 1 – UPITNIK: Arhivistički opis razglednica u državnim arhivama u RH

NAZIV USTANOVE: _____

Ovaj upitnik dio je istraživanja koje se provodi u svrhu pisanja interdisciplinarnog diplomskog rada na Odsjeku za Informacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, iz područja arhivistike i bibliotekarstva, pod naslovom „Opis razglednica kao arhivskog gradiva i knjižnične građe u hrvatskim arhivima i knjižnicama“. Upitnik sadrži pitanja o načinima organizacije i arhivističkom opisu razglednica te primjeni standarda u državnim arhivima u Hrvatskoj. Cilj istraživanja je analizom prikupljenih podataka vidjeti kakva je primjena arhivističkih standarda u praksi, te usporediti sličnosti i razlike između arhivske i knjižnične prakse opisa gradiva/građe na primjeru razglednica. Ovim putem Vas ljubazno molim da ispunite upitnik i pomognete mi da uspijem provesti istraživanje i da napišem diplomski rad.

Molim Vas da svakako ispunite polja u kojima se traže kontakt podaci osobe koja ispunjava upitnik, kako bi Vas mogao kontaktirati za moguće dodatne informacije. Kontakt podatke ću koristiti isključivo za potrebe ažuriranja informacija i neće biti dostupni trećim osobama. Isto tako, ako zahtijevate, po potrebi će se prikupljeni podaci u interpretaciji rezultata istraživanja anonimizirati.

- 1. Čuva li Vaš arhiv u svojim fondovima i zbirkama razglednice?**
 - a. DA
 - b. NE

- 2. Kako su razglednice pohranjene u fondusu Vašeg arhiva? (mogući višestruki izbor odgovora)**
 - a. Kao dio pojedinog većeg fonda
 - b. Kao samostalni fond
 - c. Kao samostalna zbirka
 - d. Uklopljene u neku zbirku

3. Navedite prema klasifikacijskom sustavu iz Pregleda arhivskih fondova i zbirki RH u kojim se sve tipovima fondova i zbirki iz Vašega arhiva nalaze razglednice (npr. osobni fond, uprava i javne službe, vjerske ustanove, socijalne i zdravstvene ustanove, zbirke fotografija, zbirke tiska itd.)

4. U kojoj ste mjeri koristili ISAD(G) u arhivističkom opisu razglednica?

- a. U potpunosti
- b. Djelomično
- c. Ne koristimo

5. Iz kojih razloga niste koristili ISAD(G) normu? (odgovorite ako ste na prethodno pitanje odgovorili sa Djelomično ili sa Ne)

6. Ako ne koristite ISAD(G) normu, opišite na koji način arhivistički opisujete razglednice.

7. Na kojoj razini opisujete razglednice prilikom arhivističkog opisa? (mogući višestruki izbor odgovora)

- a. Fond/Zbirka
- b. Podfond
- c. Serija
- d. Podserija
- e. Predmet
- f. Komad

8. Navedite prema kojim kriterijima prilikom arhivističkog opisa razglednica odlučujete koju razinu opisa koristiti. (npr. veličina arhivske jedinice, važnost gradiva i sl.)

9. Postoji li obavijesno pomagalo za fondove i zbirke u kojima se nalaze razglednice?

- a. DA
- b. NE

10. U slučaju da postoji obavijesno pomagalo, u kojem je formatu dostupno korisnicima?

- a. tiskani format dostupan samo u arhivu
- b. objavljeni tiskani format dostupan izvan arhiva
- c. digitalni format dostupan na računalu samo u arhivu
- d. digitalni format dostupan na webu

11. Jeste li pristupili digitalizaciji razglednica u Vašem arhivu?

- a. DA
- b. NE

12. Ako imate digitalizirane razglednice, kako su na mrežnim stranicama dostupne korisnicima?

13. Ako su digitalne razglednice dostupne korisnicima kao dio neke digitalne zbirke, navedite koje su to zbirke:

14. Koji sustav koristite za digitalne zbirke (zbirku) u kojima se nalaze digitalne reprodukcije razglednica?

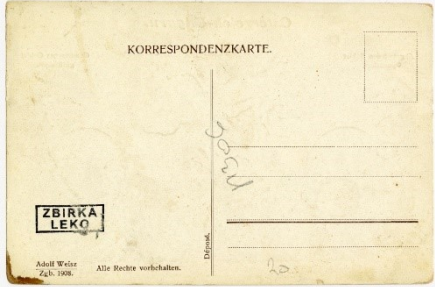
15. Prema kojem su standardu opisane digitalne reprodukcije razglednica?

ISPUNIO/ LA: _____

KONTAKT (E-mail i/ili telefon) : _____

DATUM: _____

Prilog 2 – Primjer opisa digitalne reprodukcije razglednice na razini komada iz Zbirke razglednica Marije i Krunoslava Leka (Državni arhiv u Dubrovniku)¹⁷⁶

1. Pro Domo Sua: Počeci		
1.1 Zemljopisne razglednice sa položajem Dubrovnika u Dalmaciji u sastavu Austro-Ugarske monarhije		
Signatura	1.1.1r 1.1.1v	
Opis	Oesterreich-Ungarn: Kraljevina Dalmacija u sastavu Austrije (žuto) Hrvatska u sastavu Mađarske (plavo), Bosna (od 1878.) Franz Josef I i Grof Julius Andrássy	
Izdavač	Adolf Weisz, Zagreb 1908.	
Godina putovanja	Nije putovala	
Tehnika	Svjetlotisak	
Očuvanost	Srednja očuvanost	
Godina nastanka	1908.	
Dimenzija (mm)	140x93	
Napomena priložena uz razglednicu	Grof Julius Andrássy: spriječio je Jelačićevo pripajanje Međimurja Hrvatskoj. Ferenc Deak bio je arhitekt, a Andrašić graditelj modern Mađarske. Oba dvojica su 1867. s mađarske strane bili sukreatori dvojne Austro Ugarske monarhije, boreći se protiv slavenskih naroda u carstvu. Bio je prvi ustavni mađarski premijer. Bio je i minister vanjskih poslova A.U. i sklopio sporazum A.U. s Njemačkom (Bismarck). Sudjelovao je u aneksiji BiH 1875. Poradi nje je morao u Mađarskoj podnijeti ostavku, jer se aneksijom u carstvu uvećao broj Slavena i pojačala opozicija Hrvata protiv Mađara. Suzbijao je procese nacionalne kristalizacije Južnih Slavena, stvaranje bilo kakve države Slavena na Balkanu, bio je neprijatelj Rusa, a kada je trebalo bio je i filoturčin.	
Tehnička jedinica	Album 1.	

¹⁷⁶ Upitnik: Arhivistički opis razglednica u državnim arhivima u RH. / ispunio Državni arhiv u Dubrovniku. / pitanje 15. ispunjeno (2022-05-19)

Prilog 3 – UPITNIK: Bibliografski opis razglednica u županijskim matičnim knjižnicama

NAZIV KNJIŽNICE: _____

Ovaj upitnik dio je istraživanja koje se provodi u svrhu pisanja interdisciplinarnog diplomskog rada na Odsjeku za Informacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, iz područja arhivistike i bibliotekarstva, pod naslovom „Opis razglednica kao arhivskog gradiva i knjižnične građe u hrvatskim arhivima i knjižnicama“. Upitnik sadrži pitanja o načinima organizacije i bibliografskog opisa razglednica te primjeni standarda u županijskim matičnim narodnim knjižnicama u Hrvatskoj. Cilj istraživanja je analizom prikupljenih podataka vidjeti kakva je primjena knjižničarskih standarda u praksi, te usporediti sličnosti i razlike između arhivske i knjižnične prakse opisa gradiva/građe na primjeru razglednica. Ovim putem Vas ljubazno molim da ispunite upitnik i pomognete mi da uspijem provesti istraživanje i da napišem diplomski rad.

Molim Vas da svakako ispunite polja u kojima se traže kontakt podaci osobe koja ispunjava upitnik, kako bi Vas mogao kontaktirati za moguće dodatne informacije. Kontakt podatke ću koristiti isključivo za potrebe ažuriranja informacija i neće biti dostupni trećim osobama. Isto tako, ako zahtijevate, po potrebi će se prikupljeni podaci u interpretaciji rezultata istraživanja anonimizirati.

- 1. Posjedujete li razglednice kao knjižničnu građu?**
 - a. DA
 - b. NE
 - 2. Kako su razglednice pohranjene u Vašoj knjižnici?**
 - a. Kao zasebne jedinice građe
 - b. Kao dio mape
 - c. Oboje
 - 3. Odaberite koji način pohrane razglednica prevladava u Vašoj knjižnici.**
 - a. Kao zasebna jedinica građe
 - b. Kao dio mape
 - 4. Jesu li razglednice, pohranjene kao zasebne jedinice građe, uklopljene u dio neke zbirke? Ukoliko jesu, navedite koje su to zbirke:**
-

- 5. Jesu li razglednice, pohranjene kao dio mape, uklopljene u dio neke zbirke?
Ukoliko jesu, navedite koje su to zbirke:**

-
- 6. Na kojoj razini bibliografski opisujete razglednice?**

- a. Mapa
- b. Jedinica građe
- c. Oboje

- 7. Navedite koje modele koristite u slučaju opisa razglednica na razini mape?**

-
-
- 8. Prema kojim standardima bibliografski opisujete razglednice u tiskanom obliku kao jedinice građe?**

- a. Objedinjeno izdanje ISBD
- b. ISBD(NBM)
- c. Ništa od navedenoga

- 9. U slučaju da ne koristite navedene standarde, napišite kako opisujete razglednice kao jedinice građe?**

-
-
- 10. U kojem softveru radite kataložnu obradu razglednica?**

- a. CROLIST
- b. ZAKI
- c. Metel
- d. nešto drugo

- 11. Postoji li katalog u kojem su bibliografski opisane razglednice tiskanog formata?**

- a. DA
- b. NE

- 12. U slučaju da postoji katalog, u kojem je formatu dostupan korisnicima?**
- tiskani katalog dostupan samo u knjižnici
 - javno dostupan online katalog
- 13. Jeste li pristupili digitalizaciji razglednica u Vašoj knjižnici?**
- DA
 - NE
- 14. Ako imate digitalizirane razglednice, kako su na mrežnim stranicama dostupne korisnicima?**
- otvoreni pristup
 - kao dio neke zbirke
- 15. Ako su digitalne razglednice dostupne korisnicima kao dio neke digitalne zbirke, navedite koje su to zbirke:**
-
-
- 16. Koji sustav koristite za digitalne zbirke (zbirku) u kojima se nalaze digitalne reprodukcije razglednica?**
-
- 17. Prema kojem su standardu katalogizirane digitalne reprodukcije razglednica?**
- objedinjeno izdanje ISBD-a
 - ISBD(ER)
 - nešto drugo
- 18. Jesu li kataložni zapisi digitalnih reprodukcija razglednica uključeni u OPAC?**
- DA
 - NE

ISPUNIO/ LA: _____

KONTAKT (E-mail i/ili telefon) : _____

DATUM: _____

Prilog 4 – Primjer opisa zbirke razglednica prema ISAD(G)-u

HR-HDA-1684 - Zbirka razglednica (zbirka)¹⁷⁷

Naziv: Zbirka razglednica (zbirka)

Signatura: HR-HDA-1684

Imatelj: Hrvatski državni arhiv

Skraćeni nazivi: Zb.rzg. (hrvatski)

Razdoblje: 1897 - 2009

Arhivske jedinica: 11705 kom

Tehničke jedinica: 11705 kom.

Odgovornost: Hrvatski državni arhiv (stvaratelj)

Povijest jedinice: Zbirka razglednica je nastala u Hrvatskom državnom arhivu, sakupljanje se nije sustavno provodilo, a do pojedinih se komada dolazilo raznim akvizicijama. Razglednice su se počele prikupljati otprilike u vrijeme Drugog svjetskog rata, ali nije poznato kada je oblikovana zbirka. Jezgru zbirke čini oko 2500 starih razglednica nastalih prije 1945. godine koja se čuvala u Odsjeku za starije arhivskog gradivo, dok je preostali dio prikupljan u Središnjem fotolaboratoriju Hrvatskog državnog arhiva. Zbirka je objedinjena 2010. godine i čuva se, obrađuje i ažurira unutar Fototeke.

Način preuzimanja: Gradivo je u Hrvatski državni arhiv pristizalo različitim akvizicijama, otkupom ili poklonom.

Sadržaj jedinice: Na razglednicama su prikazani motivi iz raznih mjesta diljem Hrvatske, susjednih zemalja i cijelog svijeta. Zbirka je organizirana u dvije serije. Serija "Hrvatska" okuplja razglednice s motivima hrvatskih mjesta i prirodnih znamenitosti, a u seriji "Strane zemlje" nalaze se razglednice nastale u raznim državama svijeta.

Izlučivanju: Multiplikati su izdvojeni na kraj svake podserije.

Vrste građe: razglednice

Stupanj sredenosti: Arhivistički sredeno

Plan sređivanja: Nakon što je zbirka objedinjena, organizirana je u dvije serije: "Hrvatska" i "Strane zemlje", od kojih je svaka podijeljena na podserije. Serija "Hrvatska" podijeljena je na podserije prema mjestima čiji je motiv na razglednici, dok je serija "Strane zemlje" organizirana po državama. Tijekom sređivanja izdvojeni su multiplikati, razglednice su očišćene, uložene u nove kutije, numerirane i popisane.

Dostupnost: Dostupno javnosti

Uvjeti dostupnosti: Gradivo zbirke dostupno je svim korisnicima u skladu s Pravilnikom o korištenju arhivskog gradiva (NN 67/1999). Za korištenje gradiva radi objavljivanja, potrebno je pismeno odobrenje nositelja autorskih prava za njegovo prvo ili ponovno

¹⁷⁷ Zbirka razglednica (zbirka). // ARHiNET : Nacionalni arhivski informacijski sustav. URL: http://arhinet.arhiv.hr/details.aspx?ItemId=1_5567 (2022-08-30)

objavljivanje. Ukoliko se gradivo koristi za potrebe znanstvenog istraživanja, nije potrebno pisano odobrenje.

Uvjeti objavljivanja i umnožavanja: Umnožavanje je dopušteno u skladu sa Zakonom o arhivskom gradivu i arhivima (NN 105/1997), Pravilnikom o korištenju arhivskog gradiva (NN 67/1999) te Pravilnikom o radu čitaonice Hrvatskog državnog arhiva.

Zaštitno snimanje: Nije zaštitno snimljeno

Jezici: hrvatski ; njemački ; talijanski ; francuski ; mađarski ; španjolski ; švedski

Pisma: latinica ; ćirilica (pismo nije specificirano)

Napomena o jezicima i pismima: Kada se govori o jeziku misli se na jezik na kojem je otisnut tekst na prednjoj, odnosno stražnjoj strani razglednice, a ne tekst kojim je ona pisana. Isto vrijedi i za pismo.

Obavijesna pomagala: HDA-1684/P - 1 Zbirka razglednica (popis)

Napomena o dopunskim izvorima: Ministarstvo kulture. Uprava za zaštitu kulturne baštine - Zagreb, Zbirka razglednica. Hrvatski povijesni muzej - Zagreb, Zbirka razglednica i dopisnica. Zbirka razglednica. Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zbirka razglednica domaćih gradova. Zbirka razglednica stranih gradova. Zbirka razglednica portreta. Zbirka razglednica etnografskih motiva. Razglednice se čuvaju i u područnim arhivima i muzejima.

Identifikator: HR-HDA/AJ 5567

Status zapisa: izmijenjena inačica

Podrobnost: djelomičan

Jezik opisa: hrvatski

Pismo opisa: latinica

Prilog 5 – Prikaz zapisa razglednice u formatu ISBD iz online kataloga Knjižnica grada Zagreba

Razglednica: Zagreb (Croatie) : Akademički trg / Svjetlotiskarski zavod R. Mosinger¹⁷⁸

▲ ISBD

SVJETLOTISKARSKI zavod R. Mosinger (Zagreb)

Zagreb (Croatie) : Akademički trg / Svjetlotiskarski zavod R. Mosinger. - Zagreb : Naklada papirnice A. Brusina, [1911?]. - 1 razglednica : fotolitografija ; 9x14 cm

Godina izdavanja preuzeta s poštanskog pečata. - Uz gornji rub razglednice rukom napisan tekst "Ovo je akademski trg". Na poledini razglednice rukopis na hrv. jeziku. Adresirano na primatelja u Mostaru. Pečat odlazne pošte u Zagrebu s oznakom 1911. godine. Marka "Magyarkirposta" od 5 fillira. - Razglednica prikazuje istočnu stranu Akademičkog trga (danas Trg Josipa Jurja Strossmayera) s parkom u središtu. Na poledini otisnut zaštitni znak RM, naslov razglednice Zagreb (Croatie) Akademički trg i natpis Dopisnica.

▼ Preporuke

▼ Oznake | Tagovi

▼ UNIMARC

▼ Virtualna polica

¹⁷⁸ Razglednica. // Katalog Knjižnica grada Zagreba. URL: <https://katalog.kgz.hr/pagesResults/bibliografskiZapis.aspx?¤tPage=1&searchById=1&sort=0&age=0&fid0=2&fv0=grafi%c4%8dka+gra%c4%91a&fid1=7&fv1=Zagreb+-+Trg+Josipa+Juraja+Strossmayera+-+razglednice&spid0=1&spv0=razglednica&mdid0=0&vzid0=0&selectedId=341001160> (2022-08-30)

Opis razglednica kao arhivskog gradiva i knjižnične građe u arhivima i knjižnicama u Hrvatskoj

Sažetak

Tema ovog diplomskog rada su razglednice, kao vrsta gradiva koje prikupljaju i arhivi i knjižnice. Predmet istraživanja su tiskane i digitalizirane razglednice. U fokusu istraživanja je stručni opis razglednica u arhivima i knjižnicama. U uvodnom dijelu se obrađuju razglednice, kao arhivsko gradivo i knjižnična građa. Prvi dio rada usmjeren je na prikaz arhivističkih i knjižničarskih standarda za opis gradiva/građe, dok se u drugom dijelu prikazuje njihova primjena u praksi. Cilj je istraživanja vidjeti kako se u arhivskoj i knjižničnoj praksi opisuju razglednice i u kojoj se to mjeri poklapa s međunarodnim standardima. Istraživanje je provedeno na uzorku svih državnih arhiva i svih županijskih matičnih narodnih knjižnica u Hrvatskoj. Prikupljanje podataka je provedeno putem anketne metode. Ispitanicima je poslan upitnik koji sadrži pitanja o načinu obrade, organizaciji i opisu razglednica te primjeni standarda. Na temelju prikupljenih podataka provedena je analiza koja prikazuje rezultate primjene standarda u praksi, te sličnosti i razlike između arhivske i knjižnične prakse opisa razglednica.

Ključne riječi: razglednice, međunarodni standardi, arhivistički opis, bibliografski opis, državni arhivi, narodne knjižnice, digitalne reprodukcije

Description of postcards as archive material and library material in archives and libraries in Croatia

Summary

The subject of this thesis is postcards, as a type of material collected by archives and libraries. Subjects for the research are printed and digitized postcards, with the focus of the research being the professional description of postcards in archives and libraries. The introductory part deals with postcards, as archival material and library material. First part of the work is focused on the presentation of archival and librarian standards for the description of materials, while the second part shows their application in practice. The aim of the research is to see how postcards are described in archival and library practice and to what extent this coincides with international standards. This research was conducted on a sample of all state archives and all county register public libraries in Croatia. Data collection was carried out using the survey method. Respondents were sent a questionnaire containing questions about the method of processing, organization and the description of postcards and the application of standards. On the basis of the collected data, an analysis was carried out that shows the results of the application of the standard in practice, as well as the similarities and differences between archival and library practice in the description of postcards.

Key words: postcards, international standards, archival description, bibliographical description, state archives, public libraries, digital reproductions